

Leven tussen Mc. seks en Mc. haraam

Agnieta Berg – van Woerkom

2010

“...schenk aandacht aan alles wat waar is, alles wat edel is, alles wat rechtvaardig is, alles wat zuiver is, alles wat lieflijk is, alles wat eervol is, kortom aan alles wat deugdzaam is en lof verdient.”

Filippenzen 4: 8:

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Inleiding en opzet.....	6
1.1 Aanleiding.....	6
1.2 Probleemstelling.....	6
1.3 Hoofd- en deelvragen.....	7
1.5 Doelstelling.....	8
1.6 Onderzoeksmethoden.....	8
1.7 Definiëring van begrippen.....	9
Hoofdstuk 2: Problemen van Marokkaanse meiden bij psychoseksuele ontwikkeling.....	11
2.1. Geschiedenis van de Marokkanen in Nederland.....	11
2.1.1. Land van herkomst.....	11
2.1.2. Migratiegeschiedenis: van gastarbeider naar immigrant.....	11
2.1.3. Culturele en religieuze achtergrond.....	12
2.1.4. Opvoeding van Marokkaanse gezinnen in Nederland.....	13
2.1.5. Huidige positie in Nederland.....	13
2.2. Psychoseksuele ontwikkeling van meisjes tussen de 12-15 jaar.....	14
2.2.1. Inleiding.....	14
2.2.2. Sociaal- emotionele ontwikkeling:.....	18
2.3 Verloop van de psychoseksuele ontwikkeling bij Marokkaanse meiden.....	18
2.4. Internaliserende problemen versus externaliserende problemen.....	34
2.5 Hoe spreekt de Koran over de vragen die bij Marokkaanse meiden leven?.....	35
Hoofdstuk 3: Wat zegt de Bijbel over seksualiteit.....	41
3.1. Visie op seksualiteit bij YfC.....	41
3.2. Hoe spreekt de Bijbel over vragen die bij Marokkaanse meiden leven?.....	42
3.2.1. Hoe denkt de Bijbel over maagdelijkheid ?.....	42
3.2.2. Wat zegt de Bijbel over de positie van vrouwen ten aanzien van seksualiteit? ...	44
3.2.3. Wat zegt de Bijbel over eer en schande?.....	45
3.2.4. Wat zegt de Bijbel over de liefde en seksualiteit?.....	46
Hoofdstuk 4: Onderzoek en resultaten.....	49
4.1. Onderzoek.....	49

4.1.1. Observaties.....	49
4.1.2. Interviews.....	50
4.1.3. Gesprekken met medewerkers en coördinator methodiek Meidenwerk, VMBO docent Verzorging.....	62
4.2. Resultaten	64
Hoofdstuk 5: Conclusies en aanbevelingen	69
5.2. Vragen over seksualiteit op het lichamelijke terrein.....	69
5.3. Vragen op het sociale terrein wat betreft seksualiteit.....	71
5.3.2. Gespreksvragen over seksualiteit op sociaal gebied:	74
5.4. Vragen op het psychische terrein wat betreft seksualiteit	75
5.5. Vragen op het geestelijk terrein wat betreft seksualiteit	77
5.5.1. Vragen, conclusies en aanbevelingen	77
5.5.2. Gespreksvragen over seksualiteit op geestelijk gebied:.....	78
5.6. Waar kunnen christelijke jongerenwerkers aansluiten en verder inhaken op de leefwereld van moslimmeiden, en wat kunnen ze hen aanbieden?	79

Hoofdstuk 1: Inleiding en opzet

1.1 Aanleiding

Vanwege mijn affiniteit met jongeren, ik werk met veel plezier als godsdienstdocente op een middelbare school, ging mijn voorkeur uit naar een jongerenorganisatie om een afstudeerproject te kunnen gaan doen. Toen kwam Youth for Christ in beeld, omdat ik deze organisatie toonaangevend vind op het gebied van jeugdopvang en evangelisatie. Op een eigentijdse manier, die goed aansluit bij de belevingswereld van jongeren, zonder in te leveren op het christen zijn, trachten zij op straat, in de wijk en op school jongeren te helpen op het goede spoor te blijven. In woord en in daad Jezus laten zien aan jongeren is hun levensmotto en dat spreekt me aan.

Maar vooral omdat ik had gehoord en gelezen over het zogeheten Meidenwerk, waarin meiden van 12-15 jaar, die dreigen te ontsporen, een programma wordt aangeboden, dat hen weer grip en inhoud op het leven kan geven. Mijn voorkeur voor meiden, komt vanwege het feit dat ik zelf een vrouw ben en omdat ik de positie van sommige meiden in onze maatschappij erg kwetsbaar vind en daar graag wat mee wil doen. Ik heb gemaild met de projectcoördinator van dit meidenwerk, Jolanda Roosendaal en uiteindelijk kwam ik terecht bij Helmine de Graaf. Zij vertelde me dat het meidenwerk in Utrecht voornamelijk door Marokkaanse meiden wordt bezocht en dat de jongerenwerkers ontdekten dat de problematiek van deze meiden weer een totaal andere was dan van bijvoorbeeld Meidenwerk Rotterdam, die te maken hebben met een Antilliaanse meidenpopulatie.

Haar vraag was of ik wilde onderzoeken wat dan precies die problemen zijn waar de Marokkaanse meiden mee worstelen. De keuze voor Marokkaanse meiden ligt voor de hand, dit is namelijk de populatie binnen het meidenwerk in Utrecht. Dit geldt ook voor de leeftijd, dit is namelijk de leeftijdsklasse van de Marokkaanse meiden, die de 'club' bezoeken. Het onderwerp van mijn scriptie boeit me enorm, omdat ik ook in mijn werk te maken heb met moslimjongeren. Met deze scriptie hoop ik een bijdrage te kunnen leveren aan het welzijn van de Marokkaanse meiden.

1.2 Probleemstelling

De probleemstelling was dermate ruim en groot, dat er ingezoomd moest worden op een kleiner terrein, maar welke en wat? Immers de problemen van Marokkaanse meiden, dat kan van alles zijn. Ik ben de meidenclubs, zoals ze door de jongerenwerkers worden genoemd, wekelijks gaan bezoeken. Actief bezoeken, dus gewoon meedoen met het programma. Daardoor leerden de meiden mij kennen en groeide langzaam het vertrouwen. Door de gesprekken die ze met elkaar voeren ontdekte ik dat seksualiteit voor meiden in deze leeftijd een belangrijk onderwerp is. Seks als 'hot item' was niet verassend, dat geldt voor alle pubers,

maar de vragen die ze daarover aan mij stelden waren wel nieuw en verbaasden mij. Eén van de eerste vragen, die ze mij stelden, was of ik nog maagd was? Daarna gingen ze elkaar daarover bevragen, 'blijf jij maagd tot je huwelijk?'. Achter het woord maagd, ging een wereld schuil die ik niet kende. Dit zijn bovendien niet de vragen die autochtone meiden aan elkaar stellen. Verder kwam duidelijk naar voren dat ze jaloers zijn op 'Hollandse' meiden, die gewoon met jongens mogen omgaan en praten. Wanneer zij dat doen, weet meteen de hele buurt het en worden ze uitgemaakt voor hoer. Ze klaagden over de roddel in hun buurt, zelfs als ze zelf ouders hadden die liberalere gedachten over de omgang met jongens hadden, dan nog konden zij dit niet in praktijk brengen. Uit de gesprekken concludeerde ik dat alles begint met het geslachtsrijp worden. Dan verandert hun wereld en hun beleving. Hun grotere broers gaan zich anders gedragen, hun ouders worden strenger en zij moeten meer binnenblijven en zich anders (kuiser) gedragen. Dat bracht me op het idee om het probleem in te kaderen, rondom seksualiteit. Met de geslachtsrijping en de menarche ontvouwt zich voor de meiden een nieuwe wereld, die ze misschien al wel hadden gehoord, maar nu aan den lijve ondervinden. Daarnaast moeten ze overleven als puber in twee verschillende culturen met verschillende ideeën over seksualiteit, hoe doen ze dat?

1.3 Hoofd- en deelvragen

Hoofdvraag:

Hoe kan YfC inspelen op de meest gestelde vragen op het gebied van seksualiteit bij allochtone meiden?

Deelvragen:

- Hoe verloopt de seksuele ontwikkeling bij Marokkaanse meiden op sociaal, psychisch, lichamelijk en geestelijk gebied?
- Hoe ziet de leefwereld en achtergrond van Marokkaanse meiden in Nederland en Marokko eruit?
- Hoe spreekt de Bijbel over de vragen die bij deze meiden leven?
- Hoe spreekt de koran over de vragen die bij deze meiden leven?
- Hoe beleven zij hierbij hun geloof, gerelateerd aan seksualiteit?
- Hoe kunnen we een (christelijke) visie geven op seksualiteit, waar ook moslimmeiden wat mee kunnen? Waar liggen de raakvlakken?
- Wat kunnen andere christelijke jongerenwerkers leren van mijn aanbevelingen?

Ik vind het een uitdaging om te kijken waar moslims en christenen elkaar op het gebied van seksualiteit kunnen vinden en waar de verschillen zijn. In deze scriptie zal het accent liggen op het verwerven van kennis en achtergrondinformatie over de seksualiteitsbeleving bij Marokkaanse meiden.

1.5 Doelstelling

- YfC heeft kennis en inzicht gekregen in de vragen op het gebied van seksualiteit en zingeving van de Marokkaanse meiden.
- Jongerenwelzijnswerkers kunnen zich meer inleven en begrip opbrengen voor de belevingswereld van de meiden op het gebied van seksualiteit en zijn beter toegerust om de Marokkaanse meiden te kunnen helpen en ondersteunen in hun alledaagse werkelijkheid.
- Het vaststellen van conclusies, op grond van wat er uit het onderzoek naar voren is gekomen.
- Het formuleren van aanbevelingen voor de ondersteuning en begeleiding die de jongerencoaches de meiden kan bieden.

1.6 Onderzoeksmethoden

In dit onderzoek gebruik ik een combinatie van databronnen, nl: observatie, interviews en gesprekken met medewerkers en de landelijk coördinator meidenmethodiek en literatuur.

De databronnen zijn in verschillende fases, deels overlappend ingezet. Oriënteren noem ik de eerste fase, om tot een betere en meer beperkte vraagstelling te komen. De oriëntatiefase bestond uit literatuurstudie, en het (bijna) wekelijks bezoeken van de meidenclubs. Ook heb ik al een aantal interviews afgenomen om een globaal beeld te kunnen krijgen. Daarna kwam de tweede fase waarin ik grotendeels literatuurstudie heb gedaan en de verwerking ervan in deze afstudeeropdracht. Deze data zijn voornamelijk verwerkt in hoofdstuk 2, maar ook deels in hoofdstuk 3. Dan de laatste en afrondende fase waarin de resterende interviews met Marokkaanse meiden en met de medewerkers zijn afgenomen. Deze interviews zijn verwerkt in hoofdstuk 4. De deskundigen waren; Jolanda Roosendaal (landelijk coördinator Meidenwerk), Helmine de Graaf (teamleider YfC Utrecht), Sarah Caspar en Eline Hoogenboom, (welzijnswerkers van YfC/The Mall Utrecht), Gerty Verkley (docente Verzorging VMBO). Deze gesprekken zijn verwerkt in hoofdstuk 4. Aansluitend hierop volgen in hoofdstuk 5 de conclusies en aanbevelingen voor jongerenwerkers.

1.7 Definiëring van begrippen

Begrippen in de vraagstelling:

*Vraagstelling: Hoe kan **YfC** inspelen op de meest gestelde vragen op het gebied van **seksualiteit** bij **Marokkaanse meiden** in de leeftijd van 12-15 jaar?*

YfC:

Youth for Christ is een christelijke jongerenorganisatie die wereldwijd onvoorwaardelijk voor jongeren gaat. YfC/Nl wil jongeren een veilige plek bieden waar ze op verschillende niveaus (geestelijk, psychisch, sociaal) kunnen groeien.

Seksualiteit:

Alle woordenboeken die ik heb nageslagen spreken over een lastig te definiëren begrip. Van Dale ¹ zegt over dit begrip: alles wat het geslachtsverkeer betreft. Dat is de betekenis in de ruimste zin van het woord, want met alles worden waarschijnlijk alle aspecten bedoeld die te maken hebben met geslachtsgemeenschap, zoals de sociale, psychische, emotionele geestelijke aspecten.

Graaf² hanteert de psychoseksuele ontwikkeling van Bancroft, die bestaat uit drie ontwikkelingslijnen. Wanneer dit proces van psychoseksuele ontwikkeling tijdens de adolescentie goed is geïntegreerd, dan heeft dit een volwassen seksualiteit tot gevolg. Ik citeer hier de ontwikkelingslijnen:

- “- seksuele differentiatie tot man of vrouw en de ontwikkeling van de genderidentiteit (genderrol);
- seksuele responsiviteit en seksueel gedrag;
- het vermogen om intieme relaties aan te gaan.”

Omdat YfC een volwassen (gezonde) seksualiteit tot doel heeft hanteer ik deze ontwikkelingslijnen in mijn onderzoek.

Marokkaanse meiden: Onder Marokkaanse meiden verstaan wij de groep meiden, die hetzij in Nederland hetzij in Marokko zijn geboren, maar waarvan in elk geval één of beide ouders in Marokko is geboren.

---

¹ (www.vandaleonline woordenboek, 2009)

² (Graaf, 2005, p. 110)

Meiden: in deze scriptie hanteer ik de begrippen *meiden* en *meisjes* door elkaar. Dit omdat in de literatuur vooral het woord *meisjes* wordt gebruikt en binnen YfC steevast wordt gesproken en geschreven over *de meiden*. De betekenis is dezelfde: Het vrouwelijk geslacht in de leeftijd van 12-15 jaar.

Hoofdstuk 2: Problemen van Marokkaanse meiden bij psychoseksuele ontwikkeling

2.1. Geschiedenis van de Marokkanen in Nederland

2.1.1. Land van herkomst

Ongeveer driekwart van de 335.000 Marokkanen die in Nederland wonen is afkomstig uit het Rifgebergte en worden Berbers³ genoemd. Berbers waren de eerste bewoners van Noord-Afrika met een hoge beschaving. Totdat de Arabieren kwamen, die hen hun taal, cultuur en religie oplegden. De eigenlijke naam van Berbers is 'Imazighen', dat 'vrije mensen' betekent. Die naam is veelzeggend. Berbers hebben om hun vrijheid tegen de Spaanse bezetters gestreden en zich verzet tegen het Marokkaanse regime met hun Arabisch-nationalistische eenheidsideologie. Imazighen hadden een achterlijke cultuur volgens Marokko. Berbers of Riffijnen zoals ze ook wel worden genoemd hebben hun eigen taal en cultuur, die tot voor kort in eigen land niet mocht worden gesproken en beleefd. Veel Marokkanen voelden zich lange tijd beschaamd over hun eigen afkomst. Dit heeft veel te maken met het Marokkaanse regime, die de Berbers onderdrukte, hen als minderwaardig behandelde en hun taal en cultuur immer als 'achterlijk' afschilderde. Het verzet zit de Berbers in de genen⁴.

2.1.2. Migratiegeschiedenis: van gastarbeider naar immigrant

De migratiegeschiedenis van de Marokkanen in Nederland is er een van arbeidsmigratie⁵. Grote aantallen Marokkanen zijn hier naar toegekomen om dat er behoefte was aan ongeschoolde arbeiders. Veel West-Europese landen, zo ook Nederland, sloten wervingsovereenkomsten met Marokko in de jaren zestig van de vorige eeuw. Veel mannen met een laag opleidingsniveau uit het Rifgebergte vertrokken naar Nederland. Deze laag geschoolde arbeiders vervulden volgens van der Werf⁶ een 'bufferfunctie' op de arbeidsmarkt. Nederlanders kregen betere banen waardoor met name in de dienstensector veel werk onbemand bleef. Maar ook in de zware industrie dat in afbouw was door de economische herstructurering, was niemand meer voor dit voornamelijk zware en vuile werk te krijgen. Aanvankelijk kwamen de mannen voor een tijdelijke werkduur om daarna weer terug te keren naar hun land van herkomst. Hun motief: economische noodzaak en hoop op positieverbetering.

---

³ (Groen, 2009, *De Berberse voorhoede*, p. 137 (137-163))

⁴ voor meer informatie hierover, zie bijlage en website: www.amazigh.nl/overons/

⁵ (Kromhout, 2002, p. 56)

⁶ (Werf, *Allochtonen, een inleiding in de multiculturele samenleving*, 1998, p. 27)

Na de oliecrisis in 1973 was er geen behoefte meer aan ongeschoolde arbeidskrachten en stopte de officiële werving. Het idee van weer terugkeren naar eigen land met gespaard geld en daar iets opbouwen bleek in de praktijk lastig. Vaak tegen wil en dank bleven de gastarbeiders en hadden het recht om na vijf jaar verblijf hun gezin over te laten komen. Nu waren het vooral de vrouwen en kinderen die vanuit Marokko naar Nederland kwamen in het kader van gezinshereniging. Verschillende motieven werden aangevoerd voor deze gezinshereniging. Zo zouden de vrouwen die waren achtergebleven te veel last hebben van controle door de familie van hun mannen. Er waren problemen met de opvoeding thuis in Marokko, vooral met hun zonen. Bovendien konden hun kinderen in Nederland betere opleidingen volgen en een betere toekomst hebben. De meeste Marokkanen gingen er in het begin van hun migratie nog gewoon vanuit dat zij ooit terug zouden keren naar Marokko. Toch bleek al begin jaren tachtig, dat de helft van de arbeidsmigranten niet terug wilden en uiteindelijk zijn de meesten van hen nooit teruggekeerd. Hun positie veranderde van gastarbeider naar immigrant. Dit betekent echter niet dat zij geen band hebben met Marokko.

2.1.3 Culturele en religieuze achtergrond⁷.

Traditionele verwantschapsstructuur: kenmerkend voor de cultuur van Marokkaanse gezinnen die naar Nederland kwamen. Daarin onderscheidt zij drie begrippenparen⁸:

- a) *ingroup-outgroup:* Familie en vrienden versus buitenstaanders. De eerste groep kan rekenen op hulp en solidariteit, de tweede groep wordt gewantrouwd.
- b) *Collectieve verantwoordelijkheid-individuele verantwoordelijkheid:* In Marokko is de groep belangrijker dan het individu en dat nemen migranten mee als kernwaarde.
- c) *eer-(versus) schande:* De eer van de groep wordt vooral bepaald door het zedelijk gedrag van de meisjes (vanaf de puberteit). Goed zedelijk gedrag is gekoppeld aan maagdelijkheid. Op deze laatste twee begrippen kom ik uitgebreid terug in dit hoofdstuk.

Traditionele opvoeding: Een traditionele Marokkaanse opvoeding betekent voor de meeste meisjes dat zij leren hoe zij een goede moeder en huisvrouw kunnen worden. Dat is namelijk hun toekomstige rol. De verantwoordelijkheid voor deze taak ligt bij de moeder. Een meisje van tien jaar wordt geacht een huishouden draaiende te kunnen houden. Haar leven speelt zich vooral binnenshuis af. De jongen daarentegen wordt vanaf zijn achtste levensjaar door zijn vader meegenomen naar buiten, de mannenwereld in. Verder zorgt hij er hoogstpersoonlijk voor dat buitenshuis de eer van de familie niet wordt geschonden. Wanneer de vader komt te overlijden, dan neemt de zoon de rol van de vader over. Dit betekent dan dat zijn moeder en zussen, ook al zijn ze ouder dan hij, onder de zoon komen te staan in de gezinshiërarchie. Kinderen dienen gehoorzaam te zijn en respect te hebben voor hun ouders. Het huwelijk wordt

---

⁷ (Kromhout, 2002, pp. 58-65)

⁸ (Eldering, 1982 p. 59 van Kromhout haalt hier Eldering aan)

gearrangeerd door de ouders en de familie van de huwelijkskandidaat. Dat de meeste Marokkaanse ouders hun kinderen op traditionele wijze opvoeden, zal in de volgende paragrafen blijken.

Religie: Veel van alles wat genoemd is aan waarden en normen is verankerd in hun geloof, de islam en historische tradities. Denk aan gehoorzaamheid van kinderen aan hun ouders en regels hoe meisjes moeten omgaan met jongens en andersom. Kledingvoorschriften voor meisjes en talloze andere zaken. Waar de regels precies thuishoren, binnen de islam of binnen de traditie bespreek ik bij: 'wat zegt de koran over...?' in paragraaf 2.5.

2.1.4. Opvoeding van Marokkaanse gezinnen in Nederland.

Het belangrijkste doel voor meisjes van Marokkaanse ouders was tot zeker ver in de jaren tachtig het huwelijk, ouders gehoorzamen, respect voor eigen ouders, rekening houden met anderen. Recenter onderzoek wijst uit dat de ouders een schoolcarrière en een goede baan ook belangrijk zijn gaan vinden, maar het huwelijk staat als doel nog steeds met stip bovenaan en wordt door de opleiding slechts opgeschoven naar een later tijdstip. Moeders beschouwen de puberteitsfase van hun dochters niet als een fase waarin geëxperimenteerd mag worden met vriendjes. Zaken als uitgaan, omgaan met jongens, roken en drinken mogen dan voor autochtone meisjes behoren tot normaal 'verkenningsgedrag', voor veel Marokkaanse meisjes is dit gedrag streng verboden.

2.1.5 Huidige positie in Nederland

De sociaal-economische positie van Marokkanen in Nederland is ronduit slecht te noemen, niet alleen in vergelijking met de autochtone bevolking, maar ook in vergelijking met andere etnische minderheden, zoals Turken, Surinamers en Antillianen.

Het opleidingsniveau van de doorsnee Marokkaan is laag, ze hebben gemiddeld het laagste netto inkomen en hun positie op de arbeidsmarkt is niet rooskleurig. De kans op werkloosheid voor Marokkanen van de tweede generatie is erg groot. Stageplekken voor Marokkaanse jongeren zijn bijna niet te vinden, sommige bedrijven geven expliciet aan niet met allochtonen te willen werken. Wanneer je naam op een sollicitatiebrief Achmed, Mohammed, Fatima of Fatma is, weet je bijna zeker dat je nooit meer wat zult horen. Ook op school blijven onderwijsprestaties op het lagere onderwijsniveau (VMBO-B/K/LWOO) achter ten opzichte van andere leeftijdsgenoten en zijn zij vaker vroegtijdige schoolverlaters.

Nederlanders voelen bij allochtonen de grootste afstand bij de Marokkanen⁹. Ze horen er niet bij, bij ons, bij het 'wij'. Dit maatschappelijk denken bepaald wie er uitgesloten en

---

⁹ (Kaldenbach, 2007, p. 209, 210)

binnengesloten worden. Dus ook maatschappelijk gezien hebben Marokkanen de slechtste positie.

2.2. Psychoseksuele ontwikkeling van meisjes tussen de 12-15 jaar

2.2.1. Inleiding

Hier bekijken we de psychoseksuele ontwikkeling van meisjes in het algemeen langs de ontwikkelingslijnen (genoemd in 1.7.) als een meetlat. Seksuele ontwikkeling heeft niet alleen lichamelijke rijping tot gevolg, maar heeft alles te maken met de interactie (relaties) van jongeren en hun leeftijdgenoten.

*Genderrol*¹⁰:

*“Onder genderrol wordt... verstaan...: wat binnen een bepaalde cultuur voor ‘mannelijk’ of ‘vrouwelijk’ wordt gezien”*¹¹

Zijn in de kindertijd de meiden en jongens nog sterk gescheiden, ze spelen nauwelijks met elkaar, tijdens de adolescentie wordt er meer gemixt en ontstaan er vriendschappen en soms een ‘stel’. Kenmerkend voor de hele periode is dat jongens liever wat gaan doen en dat meisjes graag met elkaar praten en persoonlijke zaken delen en uitwisselen.

Hormonen hebben veel minder invloed op de seksuele ontwikkeling van meisjes dan van jongens. Meisjes worden bij de eerste ervaringen van seksueel gedrag sterker beïnvloed door sociale invloeden dan door hormonale veranderingen en zijn terughoudender met het nemen van initiatief op het gebied van seksualiteit, precies zoals de genderrol voorschrijft.

Meisjes vinden eerder dan jongens dat seks moet plaatsvinden binnen een relatie. Vaak wordt aangegeven dat de reden voor vrijen is om de relatie te behouden of om dicht bij elkaar te zijn of omdat je gevoelens voor de ander hebt.

Gedrag

Het seksuele gedrag bij 12- 15 jarigen uit zich door *masturbatie*. Niet alle meisjes doen aan zelfbevrediging, tussen de 11 en 13 jaar is dat één op de vijf meisjes. Tot het 16 e levensjaar is dat ongeveer de helft van de meisjes. *Fantasieren over seks* vindt bij jongeren op grote schaal plaats, bij de meisjes heeft 77% seksuele fantasieën. Hun fantasieën zijn vaak geromantiseerd

---

¹⁰ Zoals gezegd hanteer ik hier de termen *genderrol, gedrag, beleving, houding, kennis en relaties aangaan* omdat deze termen kenmerkend zijn voor de ontwikkelingslijnen (ontwikkeling van genderidentiteit, seksuele responsiviteit en seksueel gedrag en het vermogen om relaties aan te gaan) van de psychoseksuele ontwikkeling, waarbij de integratie van deze drie lijnen een waarborg is voor volwassen (gezonde) seksualiteit. (de Graaf, 2005, pp. 112-118)

¹¹ (Graaf, 2005, citaat, p. 121)

en veel breder dan bij jongens. Meisjes halen er ook hun gevoelens, omgeving en de context bij, terwijl jongens veel meer ingaan op de verschillende seksuele handelingen op zich.

Beleving

Op de vraag aan jongeren waarom zij met iemand naar bed zouden willen, worden als antwoord twee motieven gegeven; lichamelijke en relationele. Lichamelijke motieven zijn bijvoorbeeld behoefte aan seks en genieten van elkaars lichaam. Vooral voor jongens blijkt dit belangrijk, minstens zo belangrijk als het relationele motief. Voor meisjes zijn echter de relationele aspecten belangrijker. Zij hechten meer waarde aan liefde en het gevoel heel dicht bij elkaar te kunnen zijn. Ook zijn zij vaker onzekerder op seksueel gebied en hebben meer last van schuld en schaamtegevoelens dan jongens. Seksuele opwindings is bij meisjes veel meer gekoppeld aan aanraking en ervaring met aanrakingen. Door beide seksen wordt seks overwegend als positief ervaren¹².

Houding

De attitudes van jongeren op het gebied van geslachtsgemeenschap zijn steeds permissiever geworden. De Graaf¹³ stelt vast dat in 1995 nog slechts 5% van de jongeren vindt dat seks binnen het huwelijk moet plaatsvinden. Ook vindt meer dan de helft van de jeugd het goed wanneer er geslachtsgemeenschap plaatsvindt als twee mensen veel voor elkaar voelen. Zelfs de kleine groep, die geen moeite heeft met seks om de seks; dus met elkaar naar bed gaan, zonder dat er liefde aan te pas komt, groeit langzaam maar zeker.

Bovendien ziet Graaf ook een permissievere houding wanneer jongeren ouder worden en meer ervaring hebben met seks. Het lijkt er op dat als jongeren eenmaal hebben ervaren wat seks is, hun restricties verdwijnen en makkelijker met iemand waar ze veel voor voelen naar bed gaan. Geslachtsgemeenschap binnen de veilige bedding van een huwelijk is voor de meeste jongeren die wel ervaring hebben met vrijen geen issue.

Kennis

De meeste jongeren blijken volgens Graaf goed geïnformeerd te zijn als het gaat om voortplanting en anticonceptie. Zij zijn goed op de hoogte van het feit dat voorvocht ook zaadcellen kan bevatten, dat je na de eerste keer menstrueren zwanger kunt worden en dat er ook conceptie kan plaatsvinden wanneer de jongen ejaculeert na terugtrekking uit de vagina.

---

¹² (Graaf, 2005, pp. 114-115)

¹³ (Graaf, 2005, pp. 115-116)

Behalve van internet halen meiden veel informatie uit meidenbladen als Girlz, Cosmogirl, Fancy, constateert Hoogenboom¹⁴. Deze kennis bevat vooral hoe en op wat voor verschillende manieren seks kan worden uitgevoerd (standjes en handelingen), hoe je een vriendje seksuele opwinding kunt bezorgen en hoe ze moeten zoenen. Door de behoefte aan voorlichting vanwege de opkomst van aids en soa's, verdween de romantiek en de liefde uit de bladen. Seks en relaties worden losgekoppeld. Uit haar onderzoek blijkt dat deze bladen veel invloed hebben op meiden en dat zij seks vaak al helemaal los zien van een relatie. Seks en relaties kunnen niet los gezien worden van elkaar. Biologisch gezien is het al onmogelijk, wetend dat er in het vrouwelijk lichaam tijdens seks een hormoon vrijkomt, dat er voor zorgt, dat je je verbonden voelt en weet aan je partner.

Interessant is nog dat Graaf¹⁵ een verschil heeft ontdekt tussen geslacht, leeftijd en opleiding van de jongeren. Over het algemeen kunnen we zeggen dat hoe ouder en hoger opgeleid hoe meer kennis scholieren hebben over voortplanting, anticonceptie en geslachtsziekten. Daarbij liggen meisjes voor op de jongens. Een jonge, laagopgeleide jongen scoort het slechts op kennis op het gebied van seksualiteit. Bovendien blijkt dat bij lageropgeleide scholieren de informatie meer van de school, vrienden en internet komt dan van ouders. Hoger opgeleide jongeren worden vaker door hun ouders voorgelicht. Ook hier weer een verschil in sekse; meisjes krijgen vaker van hun ouders of de school seksuele voorlichting dan jongens. Ongeveer de helft van de scholier onder de 17 jaar heeft wel eens geslachtsgemeenschap gehad. Dit percentage is hoger onder VMBO-scholieren en allochtone jongens. Mijn doelgroep bevindt zich voornamelijk in het VMBO, is dus laagopgeleid, jong en een meisje. De eerst genoemde aspecten zorgen voor een lage score, maar ook het feit dat ze meisje zijn. In paragraaf 2.3. ga ik uitgebreid in op het hoe en waarom van de onkunde bij Marokkaanse meiden op het gebied van seksualiteit.

Relaties aangaan

Verliefdheid en relaties zijn zeer belangrijke onderwerpen voor jongeren, er wordt veel over gesproken en besproken. Zij moeten nog leren hoe je contacten legt met iemand die je leuk vindt. Maar ook wat hun eigen relationele behoeften zijn en hoe je deze in een relatie kunt realiseren. *Door het uitgaan blijken jongeren steeds minder moeite te hebben met het aanknopen van een praatje en dus het leggen van contact.* Wat wel 'klassiek' blijft is dat jongens nog steeds eerder en vaker het initiatief nemen dan meisjes en hierbij ook meer risico durven te nemen.

Wat de meisjes betreft lijkt er een soort patroon te zitten in het aangaan van relaties naarmate zij ouder worden. Eerst is een relatie vooral bedoeld om te ontdekken hoe het is om een

---

¹⁴ (Hoogenboom, 2009, p. 77)

¹⁵ (Graaf, 2005, p. 116)

vriendje te hebben en kennen zij hun eigen relationele behoeften nog niet goed. Zo rond de 15-16 jaar is ook *aandacht* een belangrijke motivatie om een relatie aan te gaan, want goed voor het *zelfvertrouwen*. Rond hun negentiende levensjaar beginnen die behoeften te verschuiven naar *romantiek en verlangen naar intimiteit en een kritischer partnerkeuze*: er wordt eerder geselecteerd op karakter dan op uiterlijk.

*Lichamelijke ontwikkeling*¹⁶:

De geslachtshormonen, aangemaakt in de hersenen door de hypofyse, veroorzaken de lichamelijke rijping, maar tevens de overdadige energie. De cocktail van hormonen jaagt met een enorme snelheid door het lichaam. Bij meisjes is dit hormoon oestrogeen en begint vanaf een jaar of 10 en dan vanaf 11, 12 jaar begint de menstruatie. Uiterlijke geslachtskenmerken zijn schaam- en okselhaar, groeiende borsten en een grotere vetconcentratie rond heupen, billen en dijen. Behalve veranderingen in de bloedsomloop en luchtwegen is een van de meest opvallende kenmerken de enorme groeisput. Dit alles zorgt ervoor dat deze periode in het puberleven behoorlijk turbulent kan zijn.

*Ontwikkeling van het puberbrein*¹⁷

Sark meldt dat recent hersenonderzoek heeft aangetoond dat de hersenen, waarvan gedacht werd dat zij na de kindertijd voltooid waren, van pubers nog lang niet uitgegroeid zijn en dat sommige hersendelen veel langzamer rijpen. Tot zeker het 20^e jaar duurt deze rijping. Hij noemt het 'under construction' (in uitvoering). Om precies te zijn ontwikkelen de hersenen zich van achteren naar voren. In de achterhoofdkwab zit alles wat nodig is voor jonge kinderen: motoriek, gezichtsvermogen, emotionele systemen. In de frontaalkwab (voorhoofd: prefrontale cortex), zitten de controle systemen, die precies uitkiezen welk gedrag bij welke situatie past. Uitgerekend dit systeem heeft nog een lange voltooiingsweg te gaan. Kenmerken van een onaf cortexsysteem zijn:

Pubers:

- kunnen het grote geheel niet overzien (geen helikopterview).
- hebben een ratio die nog niet perfect werkt (moeilijk keuzes maken, plannen, anticiperen, prioriteiten stellen¹⁸).

---

¹⁶ (Sark, 2009, p. 27,28)

¹⁷ (Sark, 2009, pp. 28-36)

¹⁸ Dit wordt overigens op VO scholen vanaf de brugklas wel van pubers verwacht, dat ze kunnen plannen, hun agenda bijhouden etc.

- leven in een emotionele achtbaan (minder controle over emoties en moeite met lezen van gezichtsexpressies, dus ook weinig inlevingsvermogen).
- ze leven van kicks (door hormonen heftige stemmingswisselingen, verhoogde roekeloosheid en minder relativeringsvermogen).

2.2.2. Sociaal- emotionele ontwikkeling¹⁹:

Sark vermeldt drie leeftijdsfasen in deze ontwikkeling die belangrijk is voor het ontwikkelen van een eigen identiteit. De eerste fase van 10-14 jaar maken pubers (puber: wanneer de geslachtsrijping begint) zichzelf los van hun ouders en gaan nieuwe relaties aan met andere pubers. Ze zijn in deze periode emotioneel gevoelig en beïnvloedbaar door groepsdruk (peerpressure). De tweede fase van 14-16 jaar kenmerkt zich door het verder ontwikkelen van het eigen –ik, waarbij ze steeds meer en beter zich zelf durven worden en zijn. Ze hebben vaak extreme stemmingswisselingen.

Conclusie: In deze periode van 12-15 jaar zijn meisjes op sociaal gebied bezig om zich los te maken van hun ouders en klaar om te investeren in nieuwe relaties met leeftijdgenoten. Ondertussen verandert hun lichaam in razend tempo en in een tijdsbestek van nog geen 2 jaar kunnen ze zijn uitgegroeid van een meisje tot een vrouw. Dit gaat gepaard met veel onzekerheid over hun eigen lichaam en daar komt nog bovenop dat hun puberbrein nog volop in ontwikkeling is, waardoor ze erg gevoelig zijn voor groepsdruk (peerpressure) en moeilijk zelf kunnen plannen en keuzes maken. Emoties en stemmingen zijn heftiger en wisselen voortdurend. Meiden praten graag onderling en delen intimiteiten, ze zijn zeker met seks bezig, dat zich vooral uit in romantische fantasieën. Verliefdheid, liefde en relaties zijn zeer belangrijke onderwerpen. Daar gaan ze voor, maar daarbij zijn ze onzekerder dan jongens op seksueel gebied. Behoeft aan aandacht wordt door meiden het eerst genoemd als reden om te vrijen, later verandert dat in behoefte aan romantiek en intimiteit en wordt er kritischer naar een partner gekeken. Hun attitudes ten aanzien van seks wordt steeds permissiever naarmate ze ouder worden en ná de eerste ervaring met seksualiteit. Meisjes hebben meer last van schuld- en schaamtegevoelens. Over het algemeen kunnen we stellen dat hoe lager het meisje is opgeleid, hoe minder voorlichting door de ouders wordt gegeven.

Als dit al een heftige periode is voor autochtone meiden, hoe heftig moet het zijn voor Marokkaanse meiden? Wat voor gevolgen dat heeft bespreek ik in de volgende paragraaf.

2.3 Verloop van de psychoseksuele ontwikkeling bij Marokkaanse meiden

In paragraaf 2.1. hebben we opgemerkt dat de belangrijkste normen en waarden van de traditionele Marokkaanse opvoeding nog steeds hun stempel drukken op de huidige

---

¹⁹ (Sark, 2009, p. 21-24)

opvoedingspraktijk van Marokkaanse ouders voor hun kinderen hier in Nederland. Tevens hebben de meiden een achterstand ten opzichte van autochtone meiden op het gebied van kennis over seksualiteit en staan ze op sociaal-economisch gebied op de laagste positie. Verder hebben we kunnen constateren in paragraaf 2.2. dat de puberteit een zeer turbulente periode is of kan zijn voor de meeste pubermeiden, met name rond de psychoseksuele ontwikkeling. De volgende vraag dringt zich dan op: hoe turbulent moet deze puberteit dan voor Marokkaanse meiden zijn? In dit hoofdstuk bespreek ik waar de Marokkaanse meiden zoal tegen aan lopen en mee worstelen. De belangrijkste problemen worden gerubriceerd onder de vier deelgebieden van het holistisch mensbeeld, die YfC hanteert in de methode, waarin de verschillende aspecten van de ontwikkelingslijnen verdisconteerd zijn.

Problemen op lichamelijk gebied

Gebrek aan kennis over seksualiteit

Op het gebied van kennis over seksualiteit hebben Marokkaanse meisjes een achterstand op autochtone meisjes. De meisjes krijgen weinig of geen informatie van hun ouders of seksuele voorlichting. Zij halen hun informatie minder uit media en internet dan de jongens, maar des te meer uit hun vriendinnenkring, of familiekring, hiermee bedoelen we geen ouders, maar zussen, nichtjes en anders Marokkaanse vriendinnen die ze vertrouwen.

Van der Werf²⁰ schrijft dat het Nederlands Instituut voor de Preventieve Gezondheidszorg (NIPG) in Leiden (1993) constateert dat de voorlichtingscampagnes over AIDS de Marokkaanse jongeren niet of nauwelijks bereiken, omdat de campagnes zich niet richten op allochtonen en omdat Marokkanen naar de Marokkaanse televisie kijken (via de schotelantenne). De onderzoekers waren verbaasd dat een groot deel van de Marokkaanse jongeren niet wist dat condoomgebruik beschermd tegen HIV-virus. Sterker nog de jongeren denken dat ze zelf deze ziekte niet kunnen krijgen en weten niet hoe de ziekte ontstaat en hoe te voorkomen.

Eigen ervaring over gebrek aan kennis bij Marokkaanse jongeren

Marokkaanse jongens vragen mij hoe je kunt weten dat een meisje zwanger is ('dat kun je toch niet weten mevrouw, in het begin zie je nog niks!) Een Marokkaans meisje in mijn klas dacht toch echt te weten, dat urine uit hetzelfde gaatje kwam als een baby! Vraag van een Marokkaanse jongen uit mijn klas: "Mevrouw, waarom krijgen jongens dan geen prik tegen baarmoederhalskanker?"

Voorlichting op school

---

²⁰ (Werf, 1998, pp. 85-117)

Op school en buitenshuis²¹ echter krijgen moslimmeiden (jongens) te horen hoe vrijen gaat en dat je met elkaar naar bed kunt gaan, zodra je daar klaar voor bent. Inderdaad geven de boekjes²² die gebruikt worden bij het vak verzorging over seksualiteit, expliciet aan dat je verschillend kunt denken over wanneer je met iemand naar bed gaat, pas wanneer je bent getrouwd of na twee jaar verkering, maar de nadruk ligt vooral op wanneer je er zèlf klaar voor bent. Dan krijg je nog een reeks adviezen mee voorals je zover bent. Die variëren van: ‘doe het met iemand die je vertrouwt’, tot aan, ‘begin pas met neuken als je vagina nat is’. Permissief gedrag wordt hier normaal geacht, de grens is wanneer je eraan toe bent. Wat me ook opvalt is dat nergens de geslachtsgemeenschap op zich wordt beschreven, men gaat er van uit dat de leerling dit weet. Verder wordt er alleen vermeldt dat het iets intiems is tussen twee personen. De beschrijving is vooral technisch van aard, zoals uitleg over de werking van de voortplantingsorganen met plaatjes van een blote jongen en meisje. Wat te denken van het volgende citaat uit dit leerboek over ‘de eerste keer’:

“Voor jongens en meisjes is de eerste keer spannend. De eerste keer kan, vooral bij meisjes, pijn doen. Dit komt vaak doordat je gespannen bent. Door de spanning zijn de spieren in je vagina samengetrokken. Hierdoor word je minder nat, en doet het zeer als de penis in je lichaam komt.

Het maagdenvlies is een klein ribbeltje rond de ingang van je vagina. Als je ontmaagd bent, kan niemand dat zien. Er wordt vaak gezegd dat een meisje tijdens de eerste keer wat bloed verliest, omdat het maagdenvlies scheurt. **Dit is niet waar.** Vroeger wilden mannen alleen vrouwen die nog maagd waren. Mannen dachten dat een vrouw al was ontmaagd, als ze geen bloed vonden in bed. Daarom namen vrouwen soms een klein beetje kippenbloed mee tijdens de huwelijksnacht om bloedvlekken te maken op het beddengoed²³.”

Vooraf voor Marokkaanse meiden is dit verwarrende en tegenstrijdige informatie, zoals we verderop zullen lezen.

Conclusie: de kennis over seksualiteit bij Marokkaanse meiden is summier. Marokkaanse ouders geven niet of nauwelijks seksuele voorlichting. Wat de meisjes weten komt van hun zussen, nichtjes en Marokkaanse vriendinnen en tegenwoordig internet. De voorlichting op scholen is vooral technisch en gaat niet in op emotionele, sociale en psychische aspecten van seksualiteit. Dat deze voorlichting van thuis (=zussen, nichten) en van school vaak tegenstrijdig is zullen we nader gaan bekijken.

Maagd zijn en de mythe van het maagdenvlies en ontmaagding

---

²¹ (Bommel, 2003, p. 130)

²² (Gmelig, 2006, p. 34)

²³ (Gmelig, 2006, p. 35)

F. Ouazzani heeft een film gemaakt met de titel 'In het huis van mijn vader'²⁴, die gebaseerd is op het fenomeen maagdelijkheid in de Marokkaanse cultuur, dat haar al vanaf haar twaalfde jaar intrigeert. Ze kan goed onder woorden brengen hoe het is om in zo'n cultuur op te groeien:

“Een vrouw moet als maagd worden uitgehuwelijkt. Alleen dan is de goede naam van de familie gewaarborgd. Alleen dan kun je als vrouw met goed fatsoen door het leven gaan. Deze eeuwenoude Marokkaanse traditie is nog steeds springlevend, in Marokko en in Nederland. Het thema maagdelijkheid loopt als een rode draad door *In het huis van mijn vader*. ...Fatima volgt in de film Naima, een jonge bruid uit Amsterdam die samen met haar familie heeft gespaard voor een traditioneel huwelijksfeest in Marokko. Daar hoort ook de vereiste maagdelijkheid bij en ook de bijbehorende bebloede lakens als bewijs van goed gedrag. Naima giechelt een beetje zenuwachtig, maar ze weet zeker dat ze gaat bloeden. Want daar draait het om. Angstige vrouwen kunnen

kiezen voor trucjes - al dan niet medisch verantwoord - om de schoonfamilie gerust te stellen. Maagdelijkheid blijkt een grote slangenkuil van tegenstellingen, hypocrisie en dubbele maten te zijn. Alleen vrouwen horen maagd te zijn in de huwelijksnacht. Schrijnend is het bij Marokkaanse vrouwen minder bekende medisch gegeven dat niet iedere maagd per se hoeft te bloeden. ...Alles draait om eerbaarheid en de mening van de buitenwacht. Je bent wat de gemeenschap van jou vindt; dat is erg pijnlijk. Ik ben jarenlang door die gedachte gegijzeld.”

Een meisje wordt geacht te wachten met geslachtsgemeenschap tot aan de huwelijksnacht en dient daarbij ook dan ook nog flink te bloeden, als bewijs van haar maagdelijkheid.

Onder maagdelijkheid verstaan islamitische meisjes volgens het onderzoek van Mouthaan/de Neef²⁵ dat zij nog niet met een jongen of een man geslachtsgemeenschap hebben gehad. Er wordt door sommige nog wel aan toegevoegd dat dit betekent dat je maagdenvlies geheel in tact is en dat bloed tijdens de eerste gemeenschap het bewijs is van het feit dat je als maagd het huwelijk in bent gegaan.

De mythe van het maagdenvlies

Ontmaagding is dus de eerste geslachtsgemeenschap en toch bestaat de angst onder Marokkaanse meisjes, dat zij door allerlei andere oorzaken hun maagdelijkheid zullen verliezen.

---

²⁴ (Mooij, 1997) Artikel uit de Filmkrant

²⁵ (Mouthaan, 1997, p. 47)

Zoals sporten, spagaat, paard rijden, bokspringen, fietsen etc., maar ook vallen, tampongebruik etc. Dan doet zich dus het paradoxale gegeven voor dat een meisje geen geslachtsgemeenschap heeft gehad, maar desondanks ontmaagd is. Daar komt nog bij dat sommige meisjes bang zijn dat zij in bed tijdens de eerste huwelijksnacht niet zullen bloeden. Veel moslimmeiden weten niet wat het maagdenvlies precies inhoudt²⁶, of ze raken in de war van de tegenstrijdige informatie hierover. Thuis wordt de mythe in tact gehouden; je moet bloeden tijdens de eerste huwelijksnacht, op school bij seksuele voorlichting wordt dit juist ontkracht.

Uit de discussies op internetsites lijkt de mythe van het maagdenvlies, ondanks het feit dat Marokkaanse meisjes op de hoogte zijn van het mythische karakter ervan, toch hardnekkig voort te leven. Vooral de jongens blijven er hardnekkig in geloven, of willen het graag zien als bewijs van haar maagd zijn. Het is niet zozeer de mythe, maar de problemen die het de meisjes oplevert, als ze niet bloeden tijdens de huwelijksnacht.

Ontmaagding voor het huwelijk

De gevolgen van een ontmaagding voor het huwelijk liegen er niet om²⁷: het meisje wordt buitengesloten, verstoten, maar het allerergst is dat zij door deze misstap haar familie onteerd, waardoor er weer kans bestaat op eerwraak. Het onderwerp 'eer', dat als een rode draad door deze taboes heenloopt, behandel ik bij de problemen op sociaal gebied. Bij een onverhoopte zwangerschap zijn de oplossingsstrategieën erop gericht om vooral naar buiten toe, naar de etnische groep, niets te laten merken om zo de schande te voorkomen. Waarom dat zo is wordt duidelijk bij de problemen op psychisch gebied, die ik hierna zal bespreken. Vanwege de maagdelijkheidnorm wordt abortus gepleegd²⁸, herstel van maagdenvlies middels een operatie aangevraagd, verzocht om een maagdverklaring van een arts, weggelopen omdat ze een vriendje hebben, of uit angst om uitgehuwelijkt te worden en in het ergste geval wordt een poging tot suicide gedaan. Doordat de sancties op ontmaagding voor de meisjes²⁹ zo hoog liggen, worden ze kwetsbaar voor seksueel misbruik (incest, verkrachting), mannen hoeven immers niet bang te zijn voor aangifte en vervolging! De prijs voor aangifte is voor de meeste meiden, die dit overkomt, te hoog. Daar maken daders 'dankbaar' gebruik van.

Dubbele maatstaven en hypocrisie

---

²⁶ Voor informatie over het maagdenvlies, zie bijlage 1.

²⁷ (Mouthaan, 1997, pp. 35-37)

²⁸ (Mesker, 2007, onderzoek naar de redenen voor abortus onder moslimvrouwen zijn: angst voor verstoting, eerverlies en schande van de familie, roddel, eerwraak, doodsb bedreiging, etc.)

²⁹ (Seumeren & Balkema, 2009)

Marokkaanse jongeren vinden maagdelijkheid³⁰ zeer belangrijk. Maagdelijkheid is de norm, je gaat als maagd het huwelijk in. Dit geldt voor zowel jongens als meisjes. Alleen is deze norm in de praktijk weerbarstiger. Het komt erop neer dat jongens gewoon hun gang gaan en opvallend vroeg en vaak seksueel actief zijn, terwijl van de meisjes wordt verwacht dat zij zich van elk seksueel contact zullen onthouden. Veel moslimmeisjes vinden dit heel oneerlijk³¹:

‘wat mannen betreft is het eigenlijk oneerlijk dat ik maagd ben en hij niet. Maar ik heb me erbij neergelegd dat de man een ander wezen is dan de vrouw. Ook al komt hij uit een plaats waar veel gerommeld wordt, dan zal hij toch een maagd willen.’

Aan een jongen wordt niet gevraagd of hij nog maagd is voordat hij iemand gaat trouwen, bij een meisje is dat juist heel vanzelfsprekend. De statistieken liegen er niet om³²: 38% van de Marokkaanse jongens hebben tussen hun twaalfde en zeventiende jaar al ervaring met geslachtsgemeenschap, terwijl dat voor Marokkaanse meisjes slechts 6% is. Het gebod om maagd te blijven blijken de meisjes het best te kunnen handhaven, want ook tussen de leeftijd van 18 en 25 jaar waarin de meeste jongeren hun eerste geslachtsgemeenschap meemaken, vallen de Marokkaanse meisjes op: slechts 27% van de meisjes heeft dan deze ervaring opgedaan. Verder merk je op internetsites dat jongens meiden onder druk zetten met deze dubbele moraal. Zij kunnen meiden dwingen tot seks, om dan vervolgens de familie te confronteren met een onteerde dochter! Ook lees je dat jongens zeggen dat zij kunnen voelen of een meisje nog maagd is! Of dat jongens de eerste keer harder moeten penetreren om door het zgn. maagdenvlies te komen! Deze onjuistheden worden gelukkig ontzenuwd, maar het feit dat ze bestaan, doet het ergste vermoeden.

Taboe op onreinheid³³ bij lichamelijke en seksualiteit

Wanneer men in aanraking komt met menselijk of dierlijk lichaamsvocht en afscheiding (urine, zweet, faeces, bloed, zaad, speeksel, braaksel, etc.) dan is men onrein. Dit heeft een religieuze betekenis en geen huishoudelijke, dwz, dat er geen huishoudelijk vuil mee wordt bedoeld. Verder wordt er een onderscheid gemaakt tussen grote of totale onreinheid en een kleine onreinheid. Bij die laatste beperkte onreinheid moeten we vooral denken aan toiletbezoek of in aanraking komen met bloed, faeces, braaksel, etc. Deze lichte staat van onreinheid kan door het wassen van handen, onderarmen, gezicht en voeten en door het spoelen van neus en mond worden opgeheven. Echter de grote of totale staat van onreinheid, *junub*, is het gevolg van geslachtsgemeenschap. Daarbij horen voor mannen ook de zaadlozing en voor vrouwen de menstruatie en bloedingen tijdens en na de bevalling. In deze grote onreine staat is betreding

---

³⁰ (R.Azough, 2007, pp. 16-17; 33-35)

³¹ (R.Azough, 2007, p. 17 citaat)

³² (R.Azough, 2007, p. 23)

³³ (Bartels, 1993, pp. 123-124)

van moskee of begraafplaats verboden, men mag niet bidden, Koran lezen of vasthouden, deelnemen aan de ramadan en offeren. Ook mag men maar beperkt eten. De enige manier om jezelf weer rein te maken is door het nemen van bad, waarin alle lichaamsdelen worden gereinigd, maar ook alle lichaamsharen worden verwijderd. Door de taakverdeling tussen man en vrouw, vrouwen verzorgen immers de kinderen, en door de verschillende lichamelijke en seksuele processen van man en vrouw ligt het voor de hand dat de vrouw in haar vruchtbare leven, veel vaker onrein zal zijn dan de man. Immers gedurende haar menstruatie is zij al dagen achtereen totaal onrein! Daardoor alleen al zit de vrouw in de verdachtenhoek en is zij (de vruchtbare vrouw) volgens Bartels omgeven door onreinheidtaboes.

Conclusie: Maagdelijkheid opent een wereld van hypocrisie, taboes, angst en meten met verschillende maatstaven. Angst voor ontmaagding door geslachtsgemeenschap of tampongebruik. Angst voor het niet bloeden tijdens de huwelijksnacht en dientengevolge de angst voor de schaamte en schande vanwege het onteren van families en dus een groot deel van de Marokkaanse gemeenschap. Marokkaanse meiden zijn kwetsbaar voor afpersing, verstoting, eerwraak en zelfmoord.

Problemen op psychisch gebied:

Twee levens leiden bestaat uit een buiten en een binnenkant. De buitenkant past zich aan op het gedrag, de voorschriften, het spelen van dubbelrollen, aanpassen aan beide culturen. In de film Yasmin³⁴ wordt schrijnend zichtbaar en pijnlijk duidelijk hoe het is voor vrouwen om in twee werelden te moeten leven. Yasmin is een sterke en verwesterde vrouw met een goede baan, wonend in Engeland, maar ook in haar eigen traditionele cultuur. Je ziet haar in de film constant wisselen van personage, in de auto trekt ze haar skinny jeans en t-shirt aan op weg naar haar werk en op de terugweg andersom, haar djellaba maakt haar weer compleet moslim om terug thuis te kunnen keren. Haar zoektocht naar haar identiteit is zichtbaar en bijna tastbaar. Binnenin haar leven de 2 culturen met hun kernen van waarden en normen. Deze regels van beide culturen zijn verschillend en staan soms zelfs lijnrecht tegenover elkaar. Hoewel deze waarden en normen eerder thuis horen op het sociale gebied, behandel ik ze toch onder het psychische deel, omdat de identiteit van de Marokkaanse meiden wordt gevormd door twee verschillende normen en waardenstelsel. Benkaddour³⁵ zegt over identiteit het volgende: veel onrust bij de Marokkaanse jeugd ontstaat doordat de culturen waarin ze leven verschillen als dag en nacht.

---

³⁴ (Gleannan, Yasmin, one woman, two lives , 2005)

³⁵ (Benkaddour, 2010, Wat is identiteit? p. 52)

“Je creëert verschillende loyaliteiten en er wordt van je verwacht dat je een keuze maakt. Dat kan dus niet. Je gaat dan overleven. Als je aan het overleven bent kun je je niet ten volste ontwikkelen.’

Omdat Benkaddour, zelf Marokkaanse, van binnenuit de culturen beschrijft, krijgt de lezer een goed beeld van de worstelingen van meiden in 2 culturen. In dit citaat slaat ze de spijker op zijn kop. Veel meiden gaan in de overleefstand.

Om de psychische gevolgen van twee levens goed in beeld te krijgen, wil ik eerst weten hoe die verschillen in waarden en normen van beide culturen eruit zien en vervolgens bekijken wat hun invloed is op het psychisch welbevinden van de Marokkaanse meiden.

ik versus wij-cultuur

Om het verschil goed te laten zien zet ik de behoeftepiramide voor de wij-cultuur, ontwikkelt door David Pinto en de piramide van Maslov voor de ik-cultuur, naast elkaar.

De piramide van Maslow

De piramide van Pinto

Pinto³⁶ zegt over deze verschillen het volgende:

“De gevolgen hiervan weer voor gedrag en beleving reiken heel ver:

- een extern (i.p.v. intern) referentiekader voor goed en kwaad;
- motivatie door de groep;
- bijna alles is persoonlijk (Maslov);
- nadruk ligt meer op relatie en vorm en minder op inhoud;
- hoogst streven is EER en niet zelfontplooiing.”

---

³⁶ (Pinto, 2008)

Deze piramides laten heel duidelijk het verschil zien. De ik-cultuur heeft als hoogste goed zelfontplooiing, als aan alle basisbehoefte is voldaan. Het individu moet zelfstandig beslissingen kunnen nemen en zich kunnen ontplooiën. Daarentegen is de wij-cultuur totaal anders, de basisbehoefte zijn gelijk, ook in deze cultuur is eten, drinken en een dak boven je hoofd een fundamentele basisvoorwaarde. Maar dan komt het: bovenaan staat het behoud van eer! Niks zelfacceptatie, maar acceptatie binnen de gemeenschap. Het zijn gemeenschapswaarden tegenover individualistische waarden, ofwel de ik-cultuur versus de wij-cultuur. Marokkaanse meiden (islamitische meiden) hoppen als het ware tussen deze twee waardestelsels heen en weer. De eerlijkheid gebiedt te vermelden dat er ook jongeren zijn die deze twee werelden goed kunnen combineren, maar er is een flinke groep jongeren, waaronder natuurlijk ook meisjes, die door deze dubbele identiteit tegen problemen aanlopen en kwetsbaar zijn of worden. Ik noem de belangrijkste problemen:

Dubbele identiteit

Die dubbele identiteit ontstaat wanneer Marokkaanse meiden hun waarden zowel op de Marokkaanse als op de Nederlandse normen en waarden baseren. Dan kan het dus gebeuren dat ze op het gebied van taal, media, ambities, kleding volledig Nederlands zijn, maar dat zij op het vlak van eer en trots, trouwen, religie, opvoeding, sport etc, zich weer volkomen volgens hun Marokkaanse identiteit gedragen. Bij het ene thema zal een Marokkaanse net zo denken en doen als een autochtoon meisje, maar bij een ander thema zijn er dan weer grote verschillen. Dit wordt ook wel *code-switching*³⁷ genoemd. Simpel gezegd moeten de Marokkaanse meiden in staat zijn om de codes van de beide culturen goed te begrijpen om deze op het juiste moment bij de juiste cultuur toe te kunnen passen. Dat dit niet bij elk meisje even soepel zal verlopen lijkt voor de hand te liggen. Code-switching kan stress, schuldgevoel en angst (voor verstoting, schande, eerwraak) veroorzaken. Dat dit uiteindelijk kan leiden tot suïcidaal gedrag, blijkt wel uit de cijfers die voor moslimmeiden twee keer hoger zijn, dan voor autochtone meiden.

De Graaf³⁸ noemt deze dubbele identiteit van meisjes: problemen hebben met de **genderrol**:

a) Wanneer een meisje tegemoet wil komen aan zowel traditionele als moderne opvattingen van de eigen genderrol. De traditionele opvattingen over seksualiteit die zij van thuis heeft meegekregen in de vorm van taboes en dubbele maatstaven, stroken niet met wat ze op school en op straat beleeft en meemaakt. Juist door deze enorme variëteit aan opvattingen, wordt er een enorm appèl gedaan op de individuele keuzes en beslissingen van de meisjes. Aan

---

³⁷ (Bommel, 2003, p. 131: "Het vermogen om over te schakelen van de ene naar de andere situatie en de daarbij behorende codes te begrijpen en ernaar te handelen.")

³⁸ (Graaf, 2005, p. 121)

beide opvattingen tegemoet komen betekent onherroepelijk een gespleten leven. Twee levens: die van thuis en die van school en straat.

b) Wanneer de omgeving heel andere opvattingen heeft over de genderrol dan zijzelf. Islamitische ouders verwachten dat een dochter gehoorzaam is aan de vader en later aan haar eigen echtgenoot. Wanneer de dochter zelf haar huwelijk als gelijkwaardig aan de partner ziet, kan deze conflicteren met de van haar verwachte genderrol. Uithuwelijken, gedwongen huwelijken (vanwege zwangerschap) kunnen tot problemen leiden. Verstoting, weglopen kunnen de gevolgen zijn.

c) Wanneer een meisje zich niet conform de eigen genderrol gedraagt, kan zij in conflict komen met haar omgeving (ouders, familie, Marokkaanse sociale omgeving). Een meisje hoort zich kuis te gedragen. Onkuis gedrag van een meisje (dragen van te westerse kleding, want te kort en strak, uitgaan, laat thuiskomen, make-up gebruiken, roken, contact met bepaalde vrienden), zorgt voor problemen met haar ouders, waarbij het gevolg is dat de controle op haar gedrag nog groter wordt.

De dilemma's van Marokkaanse meisjes³⁹, als gevolg van de dubbele identiteit⁴⁰:

maagdelijkheid versus verseksualisering

Geen geslachtsgemeenschap vóór het huwelijk, dat in de praktijk meer voor meisjes dan voor jongens lijkt te gelden tegenover de losse seksuele moraal in Nederland. Je hebt gemeenschap wanneer *jij* er aan toe bent.

School versus thuis

Nelis en van Sark⁴¹ geven in het algemeen aan dat er vier influentials (invloedrijke partijen) in het leven van de puber zijn, die op verschillende manieren structuur en betekenis geven aan (allochtone) jongeren: thuis, school, peers (leeftijdgenoten) en andere opvoeders (sportvereniging, moskee, buurtcentra met jongerenwerk). Voor allochtone jongeren geldt dat deze influentials totaal niet consequent zijn. Zoals hierboven al beschreven, thuis en school zijn twee verschillende werelden, waar tegenovergestelde boodschappen worden gegeven. Op

---

³⁹ (Bommel, 2003, pp. 119-121) Hier geven I. Mouthaan en M. de Neef een reactie op een casus over partnerkeuze en maagdelijkheid. Zij concluderen dat de dilemma's waar Marokkaanse meisjes mee worstelen vooral liggen op het gebied van normen als maagdelijkheid en partnerkeuze, waarachter een wereld van waarden schuilgaat. Dit heeft vooral te maken met het feit dat Marokko een land is met een collectivistische cultuur, dat ook al hierboven door Pinto is beschreven.

⁴⁰ Voor meer informatie over gezinsconflicten, zie bijlage 2

⁴¹ (Sark, 2009, p. p. 37)

school wordt seks als actief praktiserend onderdeel van je leven als normaal beschouwd, maar thuis krijgen Marokkaanse meisjes te horen dat ze vooral maagd dienen te blijven. Terwijl pubers juist veel behoefte hebben aan structuur, duidelijkheid en begeleiding. Wat voor consequenties heeft dit voor hun ontwikkelingsproces? Ze lopen vast, hun puberbrein raakt overvraagd. Zo moeten meisjes binnen het gezin het huishouden mee helpen runnen en gehoorzaam zijn, terwijl ze buiten het gezin juist mondig moeten zijn. Dan kunnen zij in een identiteitscrisis terecht komen. Om zich staande te kunnen houden ontwikkelen de allochtone jongeren drie strategieën: ze switchen continue tussen de twee werelden, of ze kiezen voor de Nederlandse, dan wel de Marokkaanse wereld.

-partnerkeuze versus vrije keuze

Gedwongen huwelijk; Wanneer ouders een huwelijk arrangeren met een kandidaat, waartegen de dochter zich verzet, kan dit zorgen voor ernstige gezinsconflicten. Nog steeds komt het voor dat meisjes worden uitgehuwelijkt aan iemand uit het eigen volk, vaak een (verre) bloedverwant. Dit kan leiden tot weglopen van huis en in het ergste geval tot een poging tot zelfmoord. Autochtone meisjes hebben een eigen en vrije keuze wat betreft hun huwelijkskandidaat. Sterker nog; meestal gaan twee mensen die van elkaar houden eerst en vooral samenwonen.

Conclusie: Het leven in twee verschillen culturen met tegenovergestelde normen en waarden, de ik-wij cultuur, kan leiden tot grote psychische problemen bij Marokkaanse meiden (moslimmeiden). Normen als maagdelijkheid en partnerkeuze kunnen gevolgen hebben voor de eer van de familie en kunnen leiden tot verstoting, eerwraak, weglopen, of suïcidaal gedrag.

Problemen op sociaal gebied:

Eer en schande cultuur

Eer en schande⁴² worden in de antropologische literatuur als **sleutelbegrippen** beschouwd, om Marokkanen in de migrantensituatie te kunnen begrijpen. Dit wordt door de piramide van Pinto bevestigd, eer staat als hoogste behoefte bovenaan. Wat houdt eer precies in?

Eer

Eer⁴³, 'šaraf', is de belangrijkste waarde voor de Marokkaanse gemeenschap. Saraf bestaat echter uit meerdere waarden en concepten. Eer kan te maken hebben met afkomst (afstamming van een profeet) of door je gedrag en je houding. Bij oudere vrouwen betekent

---

⁴² (Bartels, 1993, pp. 191-207)

⁴³ Voor meer verdieping over dit onderwerp, zie bijlage 3

eer, dat zij betrouwbaar zijn en oprecht, zich niet overgeven aan roddelgedrag, behulpzaam en gastvrij, maar ook vergevingsgezind en barmhartig. Dit alles brengt ook zegen en welvarendheid. Gedrag en houding is dan geen individuele verworven eer, maar familie-eer. Elk individu maakt deel uit van een groep, zodoende heeft zijn/haar gedrag en houding gevolgen voor de eer van de groep.

Familie-eer en de eerbaarheid van de vrouw, twee culturele aspecten, zijn volgens Dashorst onlosmakelijk met elkaar verbonden. Hoeveel respect en eer een familie 'verdiend' is gekoppeld aan het kuise en eerbare gedrag van de vrouwen. Hoe dit gedrag eruit dient te zien kan per familie nog wel verschillen, maar algemeen genomen geldt dat vrouwen vreemde mannen niet mogen aankijken, hun hoofd moeten bedekken en hun maagdelijkheid tot aan het huwelijk dienen te bewaren. Deze normen horen tot de fatsoenscode, die *hashuma* wordt genoemd. Voor de mannen geldt deze code ook, maar heeft weinig of niets te maken met zijn eigen gedrag, maar alles met het gedrag van de vrouwen uit de familie. Dat verklaart tevens waarom veel broers zich opwerpen als beschermers en controleurs over het doen en laten van hun vrouwelijke familieleden, zelfs van hun moeder.⁴⁴

Schande en schaamte⁴⁵

Misdragingen van een lid, betekent onherroepelijk eerverlies, met als gevolg daarvan schande/schaamte 'hišma'. Dit eerverlies kan enkel worden hersteld door op dit negatieve gedrag te reageren. Niet reageren staat gelijk aan erkenning van eerverlies, waarmee de familie nog verder in de negatieve spiraal van eerverlies wordt gezogen. Dat schaamte niet alleen negatief hoeft te zijn, leg ik verder uit in de bijlage.

Hoe en bij wie ligt de verantwoordelijk voor de eer?

De verantwoording verschilt naar leeftijd en sekse:

-kinderen zijn niet verantwoordelijk voor hun gedrag, maar dienen wel gehoorzaam te zijn en respect te tonen aan allen die ouder dan hen zijn.

-vrouwen hebben minder verantwoording voor hun gedrag en houding, maar dienen daarentegen wel eerbaar 'šaraf' te zijn, gehoorzaam te zijn aan hun man en hem respect en ontzag te tonen.

-mannen zijn verantwoordelijk voor de familie, voor de eer en voor de eerbaarheid van de vrouwen. Mannen worden door eerverlies en schande/schaamte als gevolg daarvan, het hardst getroffen.

---

⁴⁴ (Dashorst, 1995, p. 24)

⁴⁵ (Bartels, 1993, pp. 191-207)

Bartels stelt de voor mij interessante vraag⁴⁶: in hoeverre en op welke wijze het leven in een migrantensituatie invloed heeft op culturele concepties als eer en schande/schaamte?

In de cases over echtelijke conflicten waren haar bevindingen dat de Marokkaanse gemeenschap (eerste generatie migranten) van mening is dat in Nederland de seksuele moraal sterk benadrukt wordt. Zowel de Marokkaanse mannen als vrouwen vinden het gedrag van Nederlandse vrouwen oneerbaar en beschamend. Wat dat dan precies is, vertelt ze er niet bij. Nederlandse mannen zijn minderwaardig, omdat ze zich inlaten met dit afkeurbare gedrag en er ook niets aan veranderen. Door deze nadruk op de seksuele moraal wordt de bewegingsvrijheid en zelfstandigheid van Marokkaanse meisjes behoorlijk ingeperkt en de eerbaarheid krijgt hierdoor een sterker accent. Vaak hadden de vrouwen voor ze naar Nederland kwamen in Marokko nog een zelfstandig leven, soms met een baan. Zodra ze in Nederland met hun echtgenoot zijn verenigd, worden ze bijna totaal afhankelijk van hun man. Ze spreken immers de taal niet, wonen in een voor hen 'vreemde' samenleving, hebben geen eigen baan en inkomen. Meestal regelt dan haar man zaken als opvoeding en financiën, die zij voorheen zelf regelde. Het gaat vaak iets beter met ze als ze vriendinnen en kennissen hebben gemaakt. Maar ook de mannen zijn in hun verantwoordelijkheid meer geïsoleerd. Zij kunnen de verantwoordelijkheid niet meer delen met verwanten zoals dat in Marokko gebeurt, of advies inwinnen over hun problemen. Er is in de Marokkaanse gemeenschap in Nederland net iets meer sociale afstand dan in Marokko, waar men van het wel en wee van elkaar precies op de hoogte is. Dit vergroot de kans op ongenueanceerd oordelen over elkaars gedrag en dus *roddel*. Het verspreiden van roddel kan iemand een slechte reputatie bezorgen. Juist dit maakt vrouwen en jonge meisjes kwetsbaar. Het voorkomen van schande en schade komt centraal te staan. Concreet: het voorkomen van roddel. De belangrijkste richtsnoer is dan ook: 'de mensen kletsen', wat betekent: let op je reputatie! Eer is meer een 'experience-distant' concept. Het speelt voortdurend op de achtergrond onuitgesproken mee en is daarmee eerder een evaluatief begrip. Het is geen absoluut begrip en heeft een relatief karakter. Allerlei gebeurtenissen en veranderingen kunnen ervoor zorgen dat er verschillend wordt geëvalueerd op gedrag en houdingen. Bovendien is eer ook een dynamisch spel, een proces van competitie en uitdaging, die elkaar voortdurend uitwisselen. Verder is eer ook een sociaal begrip. De mening van de gemeenschap is essentieel in dit sociale proces van verwerving van eer en vermijding van schande. Een familie zonder eer is sociaal gesproken naar de zijlijn geschoven. Ze tellen niet meer mee, voor de man geldt dit nog meer dan voor de vrouw.

---

⁴⁶ Bartels zegt er uitdrukkelijk bij dat haar uitspraken "slechts beperkt van reikwijdte zijn". Daarmee bedoeld ze dat haar uitspraken enkel zijn gebaseerd op de casus die zij heeft gevoerd met Marokkaanse vrouwen en mannen. (Bartels, 1993, p. 197)

Vrouwen kunnen in bedreigende situaties juist de verantwoording van de man voor de eer aanwenden als machtsmiddel. Doordat vrouwen afhankelijk zijn van hun man, wat betreft eerbaarheid en bescherming van die eerbaarheid in die sociale structuur geeft hen dat meteen ook een machtig wapen in handen. De vrouwen kunnen die eerbaarheid aantasten of volledig onderuit halen. Dit doen vrouwen door ruzie te maken (geen ontzag voor haar echtgenoot) en weg te lopen (haar man kan nu geen bescherming meer bieden). Dit wordt binnen hun culturele context gezien als een symbolische moord. Sociaal gezien is hij kapot.

Taboe⁴⁷ op vrouwelijke seksualiteit

In de Marokkaanse gemeenschap is men van mening dat (jonge) vrouwen niet in staat zijn om verantwoordelijkheid te dragen, laat staan dat zij verantwoordelijkheid zouden kunnen dragen over haar eigen eerbaarheid. Ook hun eigen seksualiteit kunnen zij niet beheersen. Vrouwen veroorzaken chaos en wanorde door hun mooiheid. Er bestaat een woord voor: Fitna⁴⁸. Na haar huwelijk trekt het meisje in bij de echtgenoot en de familie van de echtgenoot. Ook hier wordt ingetogen gedrag van haar verlangd om de eer van de familie hoog te houden. Het is niet zo dat de meisjes zelf worden geprezen om hun kuise gedrag en eerbaarheid, nee, meisjes hebben helemaal geen eer, zij mogen slechts delen in de eer van de familie en dus alleen wanneer zij meedoen aan dat eerbare gedrag. De eer van de familie wordt gedragen door de mannen, zoals ik hierboven al heb omschreven. Zij zijn verantwoordelijk voor de eerbaarheid. Hoe meer eer de familie ten deel valt, hoe hoger hun status, zij hebben dan namelijk twee dingen bewezen:

-De mannen van de familie hebben hun meisjes en vrouwen goed beschermd tegen anderen en zichzelf. Bescherming en verdediging.

-Zij schenken hun vrouwen kinderen. Dit is weer een bewijs van hun potentie, viriliteit en dus hun mannelijkheid.

Met het ontvangen van kinderen van haar man ontvangt de vrouw tevens de grootste voldoening, die voor haar mogelijk is.

De *taboesfeer rondom vrouwelijke seksualiteit* gaat zelfs door binnen de intimiteit van het huwelijk. Zij mag nooit blij geven van seksuele gevoelens naar haar man of toenadering zoeken bij haar man. Dit zou namelijk kunnen betekenen dat haar eerbaarheid in het geding is, immers

---

⁴⁷ (Bartels, 1993, pp. 121-122)

⁴⁸ Fitna is niet alleen het woord voor het feit dat vrouwen door hun schoonheid (bij mannen) chaos veroorzaken, maar slaat ook op de vrouw in het algemeen als symbool van chaos en wanorde. (Bartels, 1993, voetnoot 6, p. 134)

dan is het mogelijk dat de vrouw zich naar andere mannen toe ook niet zou kunnen beheersen. Dit gedrag staat dan ook gelijk aan het gedrag van een hoer.

Zoals hierboven al duidelijk werd is er bij de mannelijke seksualiteit veel minder sprake van een taboesfeer. Door de patriarchaal georganiseerde samenleving binnen de traditionele Marokkaanse gemeenschap is vruchtbaarheid bij mannen de ordenende kracht en tevens de macht. Het is dit verschil tussen man en vrouw dat tijdens de huwelijksnacht in het ritueel rond de ontmaagding wordt uitgedrukt.

Roddel /Achterklap

Gemengde vriendengroepen zijn voor Marokkaanse meisjes bijna onmogelijk, omdat ze zelfs als ze minder streng worden opgevoed, toch onder druk staan van de sociale omgeving. Zoals ik net al heb uiteengezet, dan wordt er over haar gepraat en roddel staat gelijk aan schande. Veel Marokkaanse meisjes mogen vanaf een jaar of 12 niet meer gemengd spelen.

De rol van de sociale omgeving speelt dus een grote rol⁴⁹. Ook Mouthaan en de Neef noemen deze druk en zeggen dat de meeste meisjes de maagdelijkheidnorm zien als een *verantwoordelijkheid*. Zij ervaren deze norm als een verantwoordelijkheid; enerzijds om daarmee aan hun ouders eerbied en respect te tonen en anderzijds om tegemoet te komen aan de sociale druk uit hun eigen cultuur.

Zelfs geheimhouding van ontmaagding geeft volgens hen aan dat de meisjes op deze manier respect en genegenheid tonen aan hun ouders; zij beschadigen de eer van hun ouders niet en laten zien dat zij graag deel willen blijven uitmaken van de familie en de gemeenschap, die van haar maagdelijkheid eist. Dan komt vanzelf het aspect familie-eer en loyaliteit om de hoek kijken.

Conclusie:

Eer is de belangrijkste waarde van de Marokkaanse gemeenschap en is onzichtbaar, maar altijd aanwezig en ijkpunt voor gedrag en beleving. Voor meisjes betekent dit dat zij zich vanaf de eerste menstruatie eerbaar moeten gedragen. Ze mag niet meer met jongens omgaan, ze dient zich kuis te kleden en geen relaties te hebben tot aan het huwelijk en er wordt van haar verwacht dat zij als maagd het huwelijk ingaat. Haar kuis gedrag heeft gevolgen voor de eer en status binnen de Marokkaanse gemeenschap.

Voor jongens geldt bijna het tegenovergestelde, seksueel actief zijn betekent je viriliteit ten toon spreiden en laten zien dat je erbij hoort. Ouders staan het oogluikend toe, zolang het maar niet

---

⁴⁹ (Bommel, 2003, p. 130)

onder hun neus gebeurt. De jongens mogen elk meisje ontmoagen, maar eisen wel dat hun eigen bruid maagd is.

Culturele waarden als eer worden hier in Nederland juist extra belangrijk omdat Marokkanen de Nederlandse seksuele moraal van Nederlanders oneerbaar vinden. Angst dat hun dochters net zo worden als de Nederlandse meisjes is een aantasting van de eer en dus een schande.

Problemen op geestelijk gebied

Geloof en seksualiteit

Wat opvalt is dat het geloof voor de meiden heel belangrijk is. Ze zijn islamitisch opgevoed en beleven dit op een positieve manier. Het feit dat ze moslim zijn is gewoon iets wat bij hen hoort⁵⁰. Er is ook geen haar op hun hoofd die er aan denkt om dit geloof aan de kant te schuiven, dat is ondenkbaar. De koran kennen ze niet zo goed, maar wel de plichten en gebruiken. Het volgen van die plichten betekent dat je een goede moslim bent. Plichten zijn bidden, koran lezen, moskee bezoeken, vasten, geld geven aan de armen en 1 x in je leven Mekka bezoeken. Een hoofddoek dragen is geen plicht, maar het staat wel in de koran. Hun geloof scoort hoog op de lijst van topprioriteiten, en strijdt om voorrang met het belang van ouders en familie. De koran staat soms op gespannen voet met de traditionele cultuur. In paragraaf 2.5. ga ik dieper op deze problematiek in.

Door internet verandert er veel en worden Marokkanen die zich willen verdiepen in hun moslimidentiteit geholpen met wat er nu werkelijk in de koran staat over seksualiteit. De internetsites met de vragen over wat wel en niet mag bij seksualiteit volgens de islam, worden dan ook druk bezocht. Eén van de meest gestelde vragen op de Marokkaanse sites is: 'Mag je seks hebben voor het huwelijk?' Maar ook vragen over het maagd blijven, 'dat geldt toch zeker ook voor jongens?' Een bezoek aan de sites maakt ook duidelijk hoe lastig het is voor jongeren om te dealen met twee levens; leven in een gesecculariseerde maatschappij, met als doel de vervulling van je eigen ego en leven met een Marokkaanse identiteit, die gaat voor de eer van de gemeenschap. De vragen verraden dit dubbele gevoel. Marokkaanse meiden zijn vaak meer westers in hun gedachten over de man/vrouw verhoudingen (of allebei maagd/of allebei niet meer) en moeten leven in een cultuur waarin de man de volle verantwoordelijkheid draagt over hun gedrag en hun eerbaarheid. Opvallend is bovendien dat in de piramide van Pinto de traditionele verwantschapstructuur de belangrijkste behoefte blijkt, waarin impliciet het geloof zit verdisconteerd. Je zou verwachten dat het geloof in Allah, of beter het voldoen aan de vijf zuilen van de islam, de vijf verplichtingen (onderhouden van de geloofsbelijdenis, bidden, vasten, geld geven aan de armen een bedevaart naar Mekka) het allerbelangrijkste is in het

---

⁵⁰ (Timmermans, 2007, p. 49 over beleving van moslimidentiteit)

leven van een moslim. Maar vooralsnog is het de gemeenschap met haar eerbef, die de regels bepaalt.

2.4. Internaliserende problemen versus externaliserende problemen

Als er problemen zijn dan uit zich dat tijdens de adolescentie bij jongens en meisjes op verschillende manieren. Jongens vertonen vaker externaliserende problemen en meisjes meer internaliserende problemen⁵¹.

Externaliserende problemen zijn problemen die zichtbaar zijn aan het uiterlijk gedrag en die samen gaan met conflicten met andere mensen of met de maatschappij als geheel. Bij jongens is de grootste toename van externaliserend probleemgedrag in de leeftijd van 12-16 jaar en neemt tussen 16-18 jaar weer iets af.

Internaliserende problemen uiten zich juist door innerlijke onrust, die vaak niet altijd voor anderen zichtbaar is, zoals angst en depressiviteit en allerlei lichamelijke klachten, die te maken hebben met een uiting van psychische onrust. Bij meisjes neemt de toename van internaliserend probleemgedrag geleidelijk aan toe⁵².

Omdat internaliserende problemen niet duidelijk zichtbaar zijn en omdat blijkt dat de grens tussen de normale ontwikkeling en een problematische ontwikkeling tijdens de puberteit vrij vaag is, is het ook moeilijk om te zeggen wanneer een angst of depressie nog normaal is of juist problematisch begint te worden. Belangrijk is vooral dat internaliserende problemen vaak samenhangen met de hiervoor besproken problemen⁵³ op de verschillende deelgebieden bij Marokkaanse meiden. Het Dagblad Trouw⁵⁴ vermeldt dat alleen al de mythe van het maagdenvlies zorgt voor veel problemen onder moslimmeisjes. Verstoting, afpersing, eerwraak en zelfmoord zijn de genoemde gevolgen voor de meiden. Alleen al suicide komt bij allochtone meiden twee maal zoveel voor dan bij autochtone meiden. Op internet kun je de soms schrijnende verhalen in allerlei geuren en kleuren lezen van vrouwen⁵⁵ die vertellen hoe zij het leven in twee werelden leerden hanteren. Dat hun leven gepaard gaat met veel problemen, van worstelen met paniekaanvallen tot aan suicide, is duidelijk, vooral als zij zich niet schikken naar de maatstaven van hun moslimcultuur. Dat hun problemen vaak meer te maken met de traditionele cultuur dan met hun geloof en de koran, zal ik in de volgende paragraaf uiteenzetten.

---

⁵¹ Omdat probleemgedrag bij meisjes vaker naar binnen gericht is beperk ik me hier dan ook tot de internaliserende problemen (Boer, 2005, p. 143-164)

⁵² (Boer, 2005, p. 143)

⁵³ (Kromhout, 2002, p. 100)

⁵⁴ (Seumeren & Balkema, 2009, 'Doorbreek mythe over maagdenvlies')

⁵⁵ (Veen, 2009, Nazmiye Oral)

Voor extra verdiepingsstof over de specifieke problematiek bij Marokkaanse (moslim) meiden zie bijlage 3.

2.5 Hoe spreekt de Koran over de vragen die bij Marokkaanse meiden leven?

Nu we een beetje in de wereld van de Marokkaanse gemeenschap zijn ondergedompeld en weten wat er speelt bij de meiden op het gebied van seksualiteit aan normen en waarden, wordt het tijd om te gaan onderzoeken wat de koran over de hoofdvragen vermeldt.

Wat zegt de Koran over maagdelijkheid (voor het huwelijk)?

In het boek jongeren, seks en islam⁵⁶ zegt Azough dat de islam seks binnen het huwelijk op een hoog plan heeft staan. Het is meer dan legitiem (nikah), niet alleen voor de voortplanting, maar seks is iets om van te genieten, zelfs een vorm van godverering, zolang het plaats vindt tussen twee mensen binnen een huwelijk. Vanuit dit gegeven is maagdelijkheid een vereiste.

De mythe van het maagdenvlies lijkt eerder een culturele of christelijke oorsprong te hebben dan een islamitische. Nergens in de Koran staat dat vrouwen na de eerste huwelijksnacht een bewijs voor hun maagdelijkheid moeten leveren. Zoals ik verderop zal beschrijven komt het wel voor in de Bijbel.

Al in de jurisprudentie van de eerste eeuwen van de islam tonen geleerden aan dat het maagdenvlies door allerlei omstandigheden (werk, sport, lange reizen) al geschonden kan zijn voor de eerste geslachtsgemeenschap. Volgens deze regels kunnen anatomische gegevens dus nooit morele of strafrechtelijke consequenties hebben. Bovendien kon een ongetrouwde vrouw, die door overspel haar maagdelijkheid was verloren toch nog als maagd worden beschouwd. Zijn conclusie:⁵⁷

“Het maagdenvlies zit meer tussen de oren (van de man), dan tussen de benen van de vrouw”

Vanwege het feit dat het maagdelijkheid onaantoonbaar is, pleit hij ervoor dat iedere jongere vrouw in principe maagd is en dat aanklagers van het tegendeel strafbaar zouden moeten zijn. De toekomst van de jonge vrouwen kan hier niet meer worden bepaald door familierelaties, dorpsconnecties, bezittingen en sociale status.

---

⁵⁶ (Azough, 2007, p. 10) Rachida Azough, Marokkaanse journaliste en creatief directeur van Kosmopolis, een Nederlandse organisatie voor interculturele dialoog. Ik heb haar gekozen omdat ik merk bij alles wat ik van haar gelezen heb, dat zij de Marokkaans/Nederlandse cultuur van binnenuit goed kent, dus ook weet wat er speelt en vanuit haar functies probeert een bruggenbouwer te zijn tussen de twee culturen, samen met Nederlanders.

⁵⁷ (Bommel, 2003, pp. 140 – 145)

Imam Abdulwahid Van Bommel zegt op de website in FAQ⁵⁸ over de maagdenceremonie het volgende:

“Alle gebruiken die met de ‘maagdenceremonie’ samenhangen, zoals dat in veel dorpen plaatsvindt, hebben geen enkele geldige basis. Niet in de bronnen van de islam en niet in de historische realiteit van het profetisch voorbeeld. De huwelijksnacht als een bezoek aan de chirurg waarbij alleen de plaatselijke of algehele narcose ontbreekt, het tonen van het bloed van het verbroken maagdenvlies op een laken aan de buiten wachtende menigte, en de daarop volgende aanvaarding of dramatische afwijzing van de bruid, is zowel te onethisch als te onesthetisch voor woorden. De uitspraak van de profeet ‘Had maar een maagd genomen, die had alleen jou gekend en jij had met haar gespeeld en zij met jou’, is geen canonieke uitspraak, maar een aanbeveling omdat je zou kunnen verwachten dat de band tussen iemand met wie je voor het eerst de liefde bedrijft en die in bed alleen jou kent, sterker zou kunnen zijn dan met iemand die al van de liefde van een andere man of vrouw heeft geproefd. De profeet zelf is vrijwel uitsluitend met weduwen of gescheiden vrouwen getrouwd. De enige maagd waarmee hij was getrouwd was Aysja. Dit was zo bijzonder dat haar vader de bijnaam Abo Bakr, vader van de maagd, droeg.”

In Koranuitleg⁵⁹ over huwelijk en maagdelijkheid worden jonge meiden gestimuleerd om juist te gaan onderzoeken of zij de juiste zijn voor een eventuele (al dan niet uitgekozen)partner. In de huidige praktijk blijkt te vaak dat man en vrouw elkaar totaal niet kennen, geen team vormen, maar wel in het huwelijksbootje stappen. In plaats van als een parel in een schelp thuis op de ware Mohammed te wachten moedigen de schrijvers (Azough ea) de jongeren aan om elkaar te leren kennen en respecteren en om met elkaar te leren communiceren. Dit alles is voor moslims veel belangrijker dan seks.

Maagdelijkheid (virgo intacta)van de bruid wordt ten onrechte op de eerste plaats gezet. Daarna volgen status en rijkdom en dan pas het geloof of het uiterlijk. De volgorde van de profeet Mohammed is een andere. Je trouwt een vrouw om één van de vier redenen: rijkdom, status, schoonheid of haar geloof. Het trouwen van een religieuze dame geeft welvaren. Ook adviseert de profeet om de compatibiliteit van de partner goed te onderzoeken, om zo liefde en harmonie tussen de twee geliefden te kunnen bevorderen. Het staat nergens in de Koran, maar de belangrijke norm van maagdelijkheid heeft alles te maken met de heersende ‘eer-en schande’ cultuur en de machtspositie van de man.

Voorhuwelijkse seks en seksuele intimiteiten voor het huwelijk worden echter in de Islam niet aangemoedigd, maar wel barmhartigheid wanneer we over mensen gaan oordelen. De bruid wordt in de Koran en door de profeet zelfs meerdere malen beschermd in haar status. De

---

⁵⁸ (Bommel, ‘moet een vrouw bloeden in de huwelijksnacht?’,2009) Deze Abdulwahid van Bommel is imam, auteur en geeft als deskundige antwoorden op vragen over seksualiteit en de koran, zowel op Maroc. nl (‘cyberimam, wordt hij liefdevol genoemd, zijn uitspraken hebben gezag), als in het boekje wat daaruit is voortgekomen; ‘Jongeren, seks en islam’. Hij is serieus bezig met de vragen die leven onder jongeren over seksualiteit en geeft genuanceerde antwoorden, waarin hij een duidelijk onderscheid maakt tussen de traditie en wat er werkelijk in de koran staat. Interessant is ook dat hij auteur is van het handboek voor empowerment van moslimvrouwen (drie delen!). Alleen daarom al is deze imam het vermelden waard.

⁵⁹ (Bommel, 2003, pp. 140-145)

schrijver concludeert spijtig dat veel goede gewoontes en regelgeving van de Koran en de profeet zijn versteend en verworpen tot stagnatiefactor, ook voor de moslims in Nederland.

Wat zegt de koran over seksualiteit⁶⁰?

Van Bommel gaat terug naar de schepping. De Koran gelooft niet in de erfzonde, vanaf de zonde van Adam en Eva. De koran ziet de erfzonde niet als een 'point of no return', maar als een 'slip of the tongue', die door God vergeven is en er voor zorgt dat de mens zich om kan draaien en verder kan met heden en toekomst, verwerpend wat in het verleden niet goed was. Zij noemen dit principe tauba; afkeren van zonden uit het verleden, een frisse nieuwe start en mogelijkheden voor de toekomst, die alles in zich heeft om jezelf tot het goede te keren. De mens is van nature goed (fitrah). Seksualiteit is in de koran een duidelijk onderdeel van die verhouding tot God. Hij geeft en leidt, wanneer je jezelf als mens openstelt, zul je ook in je seksuele relatie rust, tederheid en vergevingsgezindheid vinden. Over die koranische tederheid vertelt de Profeet Mohammed het volgende:

'Werpt u niet als een dier op uw vrouw als een van u gemeenschap wil hebben, maar laat er tussen u beiden een afgezant zijn.' Op de vraag, wat die afgezant precies is, antwoordt hij het volgende: 'Een kus en woorden die haar in de juiste stemming brengen⁶¹.'

Op een goede manier met je seksualiteit omgaan binnen het huwelijk is een gebod en behoort impliciet tot de islamitische eredienst, uiteraard binnen de grenzen van het huwelijk. Geslachtsverkeer wordt door de koran van harte aanbevolen binnen de grenzen van het huwelijk: Alle seksualiteit die buiten het huwelijk plaatsvindt wordt gezien als ontucht, 'inaa', een hoofdzonde. Soera 2:223,

'Jullie vrouwen zijn een akker voor jullie . Komt dan tot jullie akker hoe jullie willen. En laat er iets aan vooraf gaan voor jullie zelf.'

Soera 2: 187,

'Zij zijn bekleeding voor jullie en jullie bekleeding voor haar. (...) Hebt nu dus gemeenschap met haar en streeft naar wat God jullie heeft voorgeschreven.'

Maar zoals gezegd alles binnen de grenzen van het huwelijk. Een bekende overlevering hierover,

'Jonge mannen: wie de geslachtsdaad kan verrichten moet trouwen, want dat helpt het best om jullie blik te laten neerslaan en je te behoeden voor onkuisheid.'⁶²

Volgens van Bommel is de islam vanaf de oprichting erg open geweest over seksualiteit en zag/ziet men seks als een sacraal gebeuren. De basis daarvoor ligt in volkomen vertrouwen in

---

⁶⁰ (Bommel, 2003, p. 57-80)

⁶¹ (Bommel, 2003citaat p. 61)

⁶² '...om jullie blik te laten neerslaan en je te behoeden voor onkuisheid.' Hier wordt weer de positieve kant van 'hisma' (schaamte) genoemd. (bron citaten M. Buitelaar, 2006, 190-193)

elkaar. Seksualiteit werd gezien als middel van voortplanting, maar zeker ook als helend en gezond plezier. De geslachtsdaad binnen het huwelijk wordt gezien als liefdadigheid. Ook het orgasme wordt in overleveringen met veel euforie beschreven. Van seks als taboe is hier (nog) geen sprake. Binnen de islam is seksualiteit binnen het huwelijk volkomen geïntegreerd in het dagelijks leven, waarbij de nadruk wordt gelegd op wederzijdse behoeftebevrediging.

Het valt me op dat de uitspraken van de profeet voornamelijk gericht zijn aan de man. Of het nu om adviezen of aanbevelingen gaat, alles wordt bekeken vanuit zijn perspectief en dat de auteur de draai maakt naar beide partners. In dit geval man en vrouw.

*Seksualiteit en jongeren volgens de koran*⁶³

Bommel erkent de problemen met seksualiteit van jongeren in deze westerse maatschappij. Wat moeten zij met moslimwaarden, als seks binnen het huwelijk? Want hiermee gaat seks verder dan alleen expliciete liefde! Het is meer dan liefde, het is geloof, bloedverwantschap, een sociale en economische en publieke status. Te midden van een westerse, verloederde maatschappij, waarin seks puur een experiment is dat naar behoefte en op ieder moment kan worden bedreven. Hij beoordeelt vrije seks als armoedig en een ontkenning van onze heiligheid. Maar tegelijkertijd constateert hij nuchter dat ook de seksualiteit van de mens zich ontwikkelt en vormt binnen een cultuur. Het is niet slechts natuur, maar vooral ook cultuur. Hij beschrijft de situatie voor meisjes zoals die nu is. Het meisje wordt slechts voorbereid op het huwelijk. Niet op haar seksualiteit. Alles is erop gericht om seks voor het huwelijk te voorkomen. Officieel met elkaar verkeren hebben en seks komt, althans voorlopig, niet voor.

Wat zegt de Koran over seksualiteit bij vrouwen?

Volgens Marjo Buitelaar⁶⁴ zou het veel Marokkaanse vrouwen verbazen als zij werden voorgelezen uit de hadieth⁶⁵ waarin staat:

‘De Profeet lag achterover op mijn schoot terwijl ik menstrueerde en dan reciteerde hij de koran.’

Deze teksten staan lijnrecht tegenover het taboe waarmee menstruatie en seksualiteit zijn omgeven. Het gangbare Marokkaanse wereldbeeld is dat vrouwen minder ‘aql’ verstand hebben dan mannen en hun eigen seksualiteit niet kunnen beheersen of erger erop uit zijn om mannen te verleiden. Er is een Marokkaans spreekwoord⁶⁶ dat zegt: “Een vrouw zonder man is als een badhuis zonder water’; ze wordt er steeds heter van en er is geen water om haar te blussen.’ In de volksverhalen is vrouwelijke onverzadigbaarheid een steeds terugkerend thema. Vrouwelijke seksualiteit kan ontaarden in ‘fitna’, chaos en wanorde, die ontstaat wanneer de

---

⁶³ (Bommel, 2003, pp. 77-81)

⁶⁴ (Buitelaar, 2006, p. 198)

⁶⁵ Hadieth =overlevering van uitspraken en handelingen van de profeet Mohammed, Buitelaar, 2006, p. 295

⁶⁶ (Buitelaar, 2006, p. 200)

vrouw zich overgeeft aan deze seksuele verleidingen. En waar fitna is, is men van God los. Daarom waarschuwt soera24: 31 de gelovige vrouw voor negatieve hisma (schaamte):

‘En zeg tot de gelovige vrouwen dat zij hun ogen neerslaan en hun schaamstreek kuis bewaren en dat zij hun sieraad niet openlijk tonen, behalve wat gewoon al zichtbaar is.’

Een vers hiervoor soera 24: 30, staat exact hetzelfde voor de gelovige mannen!

Dragen van een hoofddoek.

Het dragen van een hoofddoek neem ik hier ook even mee, omdat de hoofddoek expliciet verbonden is met het scharnierpunt voor de vrouwen: de menstruatie en dus het vrouw worden. Timmerman⁶⁷ concludeert in haar scriptie over geloofsontwikkeling bij Turkse meiden, dat er twee momenten zijn waarop moslimmeiden een hoofddoek gaan dragen. De meest gangbare reden is wanneer je vrouw wordt, omdat je dan je uiterlijk dient te bedekken voor mannen en daarbij is het een zinnebeeld van ingetogenheid en eerbaarheid. Veel meiden zeggen dat ze die hoofddoek pas gaan dragen als ze gaan trouwen of wanneer ze er aan toe zijn (meer bezig zijn met het geloof). Of de koran het dragen van een hoofddoek voor vrouwen aanbeveelt is volgens Bommel⁶⁸ niet echt duidelijk en eenduidig en verklaart ook waarom er op zoveel verschillende manieren mee om wordt gegaan. Van djellaba tot burka. Elk land zijn eigen moslimmode voor de vrouw. De koran zegt dat voor zowel mannen als vrouwen de eerste sluijer het ooglid zou moeten zijn; sla je ogen neer wanneer er iets oneerbaars te zien is. Voor de vrouw wordt er extra bij vermeldt dat zij haar schoonheid niet dient te tonen, behalve het onvermijdelijke. De interpretatie hiervan wordt door elk moslimland op eigen wijze gedaan. Ook niet iedere moslimvrouw kiest ervoor een hoofddoek te dragen.

Conclusie: Culturele dominantie en niet de koran, is de oorzaak van de sociale druk op vrouwen om zich ‘kuis’ te gedragen. Culturele dominantie speelt evenzeer een rol bij het controleren, bewaken van deze ‘kuisheid’ en voorkomen van ‘fitna’.

Wat zegt de koran over sociale participatie van de vrouw⁶⁹?

Volgens de koran is er een volkomen gelijkwaardigheid tussen beide seksen, want ze worden beiden regelmatig in één adem genoemd. Discriminatie en vernedering van de vrouw wordt door de koran scherp veroordeeld. Volgens de islam hebben vrouwen recht op onderwijs en op een volwaardige plaats in de maatschappij. De conclusie van Bommel zelf is dan ook dat er geen enkel obstakel is voor vrouwen om volledig deel te nemen aan onderwijs en een maatschappelijk en economisch leven te leiden.

---

⁶⁷ (Timmermans, 2007, p. 59)

⁶⁸ (Bommel, 2003, p. 111 ‘seksuele sluiers’)

⁶⁹ (Bommel, 2003, pp. 76-78)

Wat zegt de koran over eer/schande?

Bommel rekent af met de eer en schande cultuur van de islam; dit is van vòòr de tijd van de profeet Mohammed.

Bij schending van eer⁷⁰ is het volgens de islam streng verboden om het recht in eigen handen te nemen. De profeet Mohammed rekent, volgens de overlevering, duidelijk af met bloedwraak. De citaten⁷¹ van Mohammed tonen aan dat bloed-of eerwraak volgens hem een daad van eigenrichting is en dateert van vòòr de islam. Dat klopt want ook in het Oude Testament lezen wij al over eerwraak, zoals we straks in hoofdstuk 3 zullen lezen.

Conclusie: De koran is verrassend over seksualiteit; Verrassend, in de zin van opener over seksualiteit dan het taboe erop in de Marokkaanse cultuur en traditie doet vermoeden. Seks dient weliswaar plaats te vinden binnen het huwelijk, maar man en vrouw mogen ervan genieten. Het bloeden tijdens de eerste huwelijksnacht, het maagdenvlies, ontmaagding, alles wordt ontzenuwd als niet koranisch of profetisch of in elk geval met opvallende mildheid bekeken. Veel van de normen die heersen op het gebied van seksualiteit gelden ook voor mannen en dat wordt gemakshalve genegeerd. Bovendien kunnen deze normen en waarden eerder worden toegeschreven aan oude tradities en culturen, dan aan de koran of de profeet Mohammed.

---

⁷⁰ (Bommel, 2003, pp. 181-183)

⁷¹ "... Ook bloedwraak heb ik onder mijn voet genomen. De eerste bloedwraak die ik hierbij ophef is die van Rabia Ibn Haris, die Huzayl heeft gedood." Dit citaat komt uit de afscheidsrede die door Mohammed werd uitgesproken tijdens zijn laatste bedevaart. Mohammed wist dat eerwraak een moeilijk op te geven gewoonte was, juist ook door de sociale controle. Hij noemt bewust een naam van een familielid om hiermee aan te geven dat deze kwestie hem aan het hart ligt en serieus moet worden genomen. In de Koranuitleg zegt van Bommel dat de Islam absoluut verbiedt om het recht in eigen handen te nemen bij schending van eer. Het feit dat de islam wordt beschreven als een eer –en schandecultuur, is dus niet juist. Echter veel moslims die in Nederland wonen, gooien de tradities, waarde –en normen patronen van oude culturen, de dorpscultuur op een grote hoop. Zonder zich te verdiepen in wat de Koran daar dan werkelijk over zegt, zeggen de moslims: dit mag ik niet (of moet ik) van mijn geloof." (Bommel, 2003, p. 181,182)

Hoofdstuk 3: Wat zegt de Bijbel over seksualiteit

In dit hoofdstuk probeer ik de volgende deelvraag te beantwoorden: 'Hoe spreekt de Bijbel over de vragen die bij de Marokkaanse meiden leven?' Voordat ik deze vraag beantwoord, wil ik eerst antwoord hebben op de vraag of YfC/Nederland een visie heeft op seksualiteit?

3.1. Visie op seksualiteit bij YfC

De visie van YfC op seksualiteit ligt niet vast omkaderd of beschreven. Dit is bewust niet gedaan om de medewerkers *zèlf* te laten nadenken en te dwingen zich in dit thema te verdiepen en daar een mening over te vormen. Deze mening wordt dan weer getoetst onder elkaar als collega's. YfC heeft er voor gekozen om de opvattingen over seksualiteit binnen de organisatie los te laten. Onder het motto; wij willen een organisatie zijn, waarin ruimte is om zelf een mening te vormen over bepaalde dingen dus ook seksualiteit. Geen 'robotgedrag', waarin klakkeloos de wil van de organisatie wordt nageleefd en waarin men niet verplicht wordt om deze materie te overdenken. Daarbij komt dat de medewerkers geselecteerd worden op hun christen zijn, zodat redelijkerwijs mag worden verwacht dat zijzelf een gezond beeld hebben van seksualiteit. Dit is immers één van de subdoelstelling binnen de uitgangspunten van Superwoman. Maar dit roept wel de vraag op, wat is een gezond beeld? Betekent dat wanneer je een langdurige relatie hebt, je dan ook met elkaar naar bed mag, of wachten met sex tot na het huwelijk? Elke meidenwerker moet zich hier dus een mening over vormen. Een Marokkaans meisje dat als een moslim wordt opgevoed zal in elk geval het laatste nastreven. Wanneer je als meidenwerker een ruimere mening bent toegedaan, hoe ga je dan om met deze pubermeiden? Waar ligt de grens, een vraag die je zowel op christelijke sites als op Marokkaanse sites tegenkomt. Het theoretisch kader van het begrip seksualiteit roept ook vragen op. Er staat:

'Seksualiteit: uiten van eigen seksualiteit en genieten van fysiek contact met anderen⁷².'

Hoe ziet dit eruit? Deze woorden klinken alsof de meiden vrijuit hun gang kunnen gaan en er ook van mogen genieten. Genieten van fysiek contact met anderen. Is dat een arm om elkaar heen slaan of iemand helpen seksueel aan zijn trekken te komen?

Dit roept veel vragen op. Ik probeer in paragraaf 3.2.4. en bijlage 6 middels Bijbelse richtlijnen een beeld te schetsen van een gezond beeld op seksualiteit.

---

⁷² (YfC, 2009, Methodiekb beschrijving voor meidenwerk, p.7)

3.2. Hoe spreekt de Bijbel over vragen die bij Marokkaanse meiden leven?

3.2.1. Hoe denkt de Bijbel over maagdelijkheid ⁷³ ?

Het woord maagd in bijbelse betekenis: wat verstaat de Bijbel onder maagd zijn. Volgens de Bijbelse Encyclopedie⁷⁴ betekent maagd zijn, geen geslachtsgemeenschap hebben gehad. Het hebreeuwse woord 'betula/ betulim' betekent maagd. Het maagd zijn stond in het oude Oosten en dus ook in Israël in hoog aanzien. Bij een meisje was het zelfs herkenbaar aan haar kleding (2 Sam. 13:18; Tamar droeg een veelkleurig gewaad, zoals gewoon was voor huwbare, dus maagdelijke koningsdochters; in NBG: "Zij (Tamar) nu, droeg een pronkgewaad; want in zulke lange gewaden gingen de dochters van de koning, zolang zij maagden waren, gekleed." Ook in NBV Jer. 2:32 "zal een meisje haar tooi vergeten, een bruid haar gordel?" of nog duidelijker in SV "Vergeet ook een maagd haar versiersel, of een bruid haar bindselen?" Maagdelijkheid was voorwaarde voor een huwelijk, zie Deut. 22: 14 en verder. Het ontmaagden van iemand werd zwaar gestraft (Ex. 22: 15- 16; NBG: "wanneer iemand een maagd verleidt....; Deut 22: 23-24; "wanneer een man een meisje dat nog maagd is en dat met iemand ondertrouwd is, in de stad ontmoet en gemeenschap met haar heeft, dan zult gij hen beiden naar de poort van die stad brengen en hen stenigen, zodat zij beiden sterven." Daarna wordt ook nog een motivatie gegeven voor de steniging van het paar. Voor de man geldt: hij heeft de vrouw van zijn naaste *onteed*!)

Een verbod op seks vòòr het huwelijk is in bijbelse tijden vanzelfsprekend. Het wordt niet expliciet genoemd, maar uit allerlei teksten kun je de vanzelfsprekendheid over het maagd zijn voordat je trouwt opmaken en herkennen.

In de Bijbel lezen we in Deuteronomium over een man die twijfelt zaait over de maagdelijkheid van zijn vrouw, omdat hij haar zat was. Hieruit kun je concluderen dat de man vanwege haar vermeende ontmaagding voor het huwelijk een argument in handen had, om haar buiten te zetten en dat de man mocht verwachten dat zijn vrouw maagd was, zie Deut. 22:14. Vers 15 spreekt zelfs over het bewijs van maagdelijkheid, waarmee de ouders van het meisje naar de oudsten in de stadspoort moeten gaan. Wat dat bewijs is, wordt verteld in vers 17, nl. het kleed van zijn dochter. Ik neem dan maar aan, dat alleen het bloed op haar kleed het bewijs van haar onmaagding was en niet het kleed zelf, maar daar wordt hier niet over gerept. Dit soort verzen moet moslimmeisjes vertrouwd in de oren klinken. Het kleed moest vervolgens uitgespreid worden voor de stadsoudsten. Zij mochten hem bestraffen als de ouders het bij het rechte eind hadden. Maar, staat dan vers 20 en 21, wanneer het wel waar is dat het meisje geen maagd meer was dan moet zij gestenigd worden, voor de deur van haar ouderlijk huis! Het wordt gezien als een schanddaad onder het volk Israël. Ook hier blijkt het niet alleen een

---

⁷³ (Ouweneel, 2006, pp. 110-112)

⁷⁴ (W.H. Gispen, 2000, p. 495)

schande te zijn voor haarzelf en haar familie en haar echtgenoot en familie, maar voor het hele volk Israël.

We lezen erover in 1 Kor. 7: 25-38. Daar worden ongehuwde mannen en vrouwen maagden genoemd. Zo is het ook met Jozef en Maria. In Matt. 1: 18 lezen we dat Maria al was uitgehuwelijkt aan Jozef, maar nog niet bij hem woonde. Zij was nog maagd, want in Matt. 1: 23 staat: “Zie, de maagd zal zwanger worden...” en in Luc. 1: 27 staat “...tot een maagd, die ondertrouwd was met een man... en de naam van de maagd was Maria (NBG). Toen bleek dat Maria zwanger was, kon dat volgens Jozef nooit van hem zijn, hij had immers geen seksuele omgang met haar gehad. Ook Jozef en Maria hadden beiden recht op maagdelijkheid.

Lev. 18 spreekt diverse malen over ‘ontbloot uw schaamte niet’, wat betekent ‘heb geen gemeenschap met...’ Volgens Ouweneel⁷⁵ een oude vertaling, waarmee de grenzen van het geslachtsleven worden aangegeven. Manenschijn⁷⁶ vertaalt schaamte met geslachtsdelen en zegt dat de schaamte ontbloten een omschrijving is van het hebben van geslachtsgemeenschap. Ouweneel neemt de tekst heel letterlijk met als advies voor ongehuwden: je schaamte niet ontbloten, is heel plastisch, kleed je niet uit voor elkaar en blijf uit de gevarenzone; dat wil zeggen, kom niet met je handen aan de geslachtsdelen want dan komt er onherroepelijk een ‘point of no return’ en gebeurt de gemeenschap voordat je er erg in hebt. Ouweneel beschouwt onwettige seks als seks buiten het huwelijk om en dus als ontucht. De Bijbel geeft waarschuwingen tegen ontucht, zoals in 1 Kor. 7 :2; waarin Paulus aanraadt dat iedere man zijn eigen vrouw heeft en iedere vrouw zijn eigen man, om zo ontucht (dus onwettige seks buiten en vòòr het huwelijk) te voorkomen. Ook in 1Thess. 4:3-5 staat het advies om zich te onthouden van ontucht, dat is een heilig leven leiden! Iedereen wordt opgeroepen zijn lichaam te heiligen en in eerbaarheid te beheersen. En niet toe te geven aan je hartstocht en begeerte, zoals de ongelovigen doen.

Conclusie: De Bijbel dringt er op aan om maagdelijkheid als hoogste goed, zowel voor mannen als voor vrouwen, te bewaren tot het huwelijk. Hier worden duidelijk grenzen aangegeven, zo kon het Joodse volk zich door de seksuele moraal onderscheiden van de andere volken (ongelovigen). In het Oude Testament gaat dit gepaard met straffe regels, die na overtreding, lik op stuk beleid aanbeveelt. In het Nieuwe Testament zien we een verschuiving van straffe regels naar mensen individueel aanmoedigen tot het leiden van een heilig leven, dat al in het hart en in de gedachten begint. Ook hier de seksuele moraal ter onderscheiding van ongelovigen.

---

⁷⁵ (Ouweneel, 2006, pp. 110-112)

⁷⁶(Manenschijn, 1998, p. 172)

3.2.2. Wat zegt de Bijbel over de positie van vrouwen ten aanzien van seksualiteit?

In Leviticus⁷⁷ wordt duidelijk dat de wetten die God aan Israel geeft, geïntegreerd zijn in de culturele context van die tijd, waarin als uitgangspunt voor deze wetten, steeds de rechten van de man worden gehandhaafd. De man als hoofd van een huis, dat meestal bestond uit vier generaties: man-zoon-kleinzoon –achterkleinzoon. Over de positie van de vrouw(meisje) ten opzichte van de man binnen de sociale gezinscontext zegt hij het volgende:

‘Zolang een meisje thuis is, is ze ‘bezit’ van haar vader, maar vooral geen seksueel bezit; haar maagdelijkheid moet juist door hem beschermd worden om haar ongeschonden te kunnen schenken aan haar man, die zonder haar instemming voor haar is gekozen en wiens ‘bezit’ zij voortaan is, nu ook seksueel.⁷⁸’

De man had het voor het zeggen en wanneer de rechten van de vrouw werden geschonden, dan werd niet haar recht, maar de eer van de vader of man geschonden. Het feit dat mannen erop worden aangesproken, ligt in de lijn der verwachting, gezien in het licht van hun machtspositie. Vrouwen waren nu eenmaal niet in de positie om zich op seksueel gebied iets te veroorloven. Wanneer ze dat wel deed, was ze een hoer, overspel betekende doodstraf door steniging.

In het Nieuwe Testament in Joh. 8 -11, zien we hoe Jezus zelf omgaat met een vrouw, die volgens de wet (zie hierboven, Deut. 22.) zou moeten worden gestenigd. Wanneer de farizeeën in hoogsteigen persoon aankomen met een vrouw, die betrapt is op overspel en zij hem fijntjes wijzen op de wet, heeft Jezus deze mannen heel goed door, het gaat hen helemaal niet om die vrouw, maar om Jezus te pakken te nemen⁷⁹. Jezus brengt de focus van de vrouw terug naar de farizeeën en schriftgeleerden zelf. Hij handhaaft de wet, maar legt de beslissing bij de getuigen. (vers7) ‘Wie van u zonder zonde is, moet dan maar als eerste een steen op haar werpen’. Jezus trapt niet in hun valstrik en wijst hen op hun eigen verantwoordelijkheid. Vervolgens veroordeelt hij de vrouw niet! Hij zegt haar: ‘Ga nu maar en zondig voortaan niet meer!’

Conclusie: De Bijbel is volkomen ingebed in de traditionele context van die tijd, waarin de vrouw een ondergeschikte plaats had. Jezus laat echter een vernieuwende houding naar vrouwen toe zien. Toch is de positie van de vrouw tot ver in de 20^e eeuw ondergeschikt gebleven aan die van de man.

---

⁷⁷ (Manenschijn, 1998, p. 171-173)

⁷⁸ (Manenschijn, 1998 p. 172)

⁷⁹ (Versteeg, 1987, p. 817)

3.2.3. Wat zegt de Bijbel over eer en schande?

De vraag die bij mij bovenkomt is: komen de culturele waarden van eer en schande al in de Bijbel voor? Het antwoord daarop is ja, ik heb dat immers hierboven net beschreven, maar er zijn meer voorbeelden. Wanneer Sichem in Gen. 34, Dina, de dochter van Jakob en Lea onteerd, door gemeenschap met haar te hebben, terwijl zij niet gehuwd waren, waren de broers van Dina woedend en beledigd, want door deze wandaad had Sichem een schanddaad over Israel gebracht. Met andere woorden: hij had Jakob en zijn hele stam onteerd, door Dina te onteren. Deze schanddaad heeft zijn uitwerking op de hele gemeenschap.

Leviticus 18 over eer en schande:

Vers 7: 'Je mag geen gemeenschap hebben met je moeder, daarmee onteer je je vader'; vers 8: 'Heb geen gemeenschap met een andere vrouw van je vader; daarmee onteer je je vader.'; vers 16: 'Heb geen gemeenschap met de vrouw van je broer, daarmee onteer je je broer'. Bij al deze voorschriften wordt overtreding benoemd als een schande.

Door al deze voorschriften worden vrouwen, al is het dan via de rechten van de man, beschermt tegen het seksuele geweld binnen de uitgebreide gezinnen. Ook de mannen werden gewaarschuwd voor promiscuïteit en kregen als leiders van de 'stammen' duidelijk de opdracht zich te onderscheiden van de andere volken (Egypte waar ze vandaan kwamen en Kanaan waar ze naartoe zouden gaan), die dit gedrag wel vertoonden. Dit was voor God onheilig gedrag, samengevat in de woorden van Leviticus 18: 6; 'Niemand van u mag een bloedverwant naderen om zijn schaamte te ontbloten (=het hebben van geslachtsgemeenschap): Ik ben de HERE.'

Ook lezen wij in het Oude Testament over eerwraak in 2 Samuel 13, waar het verhaal van Amnon en Tamar beschreven wordt. Amnon, zoon van koning David wordt verliefd op zijn halfzus Tamar, een volle zus van zoon Absalom. Omdat zij maagd was, zag hij geen enkele kans⁸⁰ haar te benaderen. Amnon wordt ziek van liefde en begeerte en op een dag weet hij haar op slinkse wijze bij zich te krijgen, uit het zicht van de sociale controle. Nog voordat hij zich aan haar vergrijpt, zijn Amnon's slechte bedoelingen voor Tamar duidelijk. Zij riposteert hem door te zeggen:

" Nee, broerlief, *onteer* mij toch niet. Zoiets doet men niet in Israel. Laat die dwaasheid! Waarheen zou ik met die *schande* kunnen gaan? En jijzelf zou in Israel als een *eerloze*

---

⁸⁰ De volgende voetnoot staat in de aantekeningen p. 35,36: " De ongehuwde prinsessen zijn goed afgezonderd in het vrouwenverblijf van het paleis, terwijl de prinsen een eigen woning hebben (2 Sam. 8 en 20)." (De Bijbel Willibrordvertaling, 2002)

*dwaas gelden.*⁸¹”

We lezen verder dat Absalom zijn broer Amnon haatte omdat hij zijn zuster Tamar had onteerd. Twee jaar later ziet Absalom zijn kans schoon en dood hij zijn broer Amnon. De neef van David, Jonadab, een zoon van Davids broer Sima, die Amnon zelf op het idee had gebracht hoe de prinses in zijn bed te krijgen, vertelt koning David over het hoe en waarom van de moord op Amnon, door zijn broer Absalom. Hij zegt erover:

“sinds de dag dat zijn zuster Tamar werd onteerd, stond al op Absalom’s gezicht te lezen dat dit zou gebeuren”.

Conclusie: Eer en schande bestonden al in de dagen van het Oude Testament en worden in verschillende wetten en voorschriften onderstreept, met als achterliggend principe dat de verboden zorgen voor een seksueel moreel verantwoord leven, dat zou leiden tot een volk dat zich in moreel opzicht zou onderscheiden van de goddeloze volken. Wat opvalt is dat in de wetten de mannen worden aangesproken op eerbaar gedrag, zodat daardoor de eer van een ander (vader, broer) niet zal worden geschaad.

3.2.4. Wat zegt de Bijbel over de liefde en seksualiteit?

Nu we de principes over seksualiteit vanuit een Bijbels kader nader hebben bekeken komt de vraag op of we naar aanleiding hiervan een antwoord kunnen geven op de vraag: wat is een gezond beeld van liefde en seksualiteit?

De wereldse liefde is egocentrisch, op eigen lust en belang gericht. Deze liefde laat zich leiden en meeslepen door het (tijdelijke) gevoel en verlangen en is daardoor nooit verantwoordelijk. Gods liefde staat daar haaks op, zij verloochent zichzelf, is niet uit op lust en eigenbelang. Zijn liefde was een bewuste keuze, Hij offerde zichzelf om zich uit te strekken naar alle mensen.

Een gezond beeld van seksualiteit⁸² is om een ander geluid te laten horen, dan wat de wereld laat horen. Seks als ‘ding’, een technische handeling, waarbij de focus ligt op het bevredigen van je eigen behoefte. Het hoofdthema zou moeten zijn en ik citeer dit uit de module:

“Seksualiteit is kostbaar. Bewaar het, want jij bent van waarde!”

Het is zo kostbaar omdat het ons hele wezen raakt, het is niet slechts een technische handeling, maar is zo verweven met onze persoonlijkheid dat alles wat we er mee doen ons zelfbeeld en onze waardigheid beïnvloedt. Seks is een keuze, je maakt zelf de keus of je wilt wachten of niet. Weet wat de gevolgen kunnen zijn van seks voor het huwelijk HIV/ SOA's , seksueel misbruik of

---

⁸¹ Bijbel Willibrordvertaling(2002, p. 2 Sam. 13)

⁸² (Diverse auteurs, 2006, Handboek No Apologies, Module 5 Seksualiteit, p. 183-193)

seksuele intimidatie (loverboys), seksverslaving, zwangerschap, keuze tussen abortus of het kind laten komen, verbroken relaties en depressie. Seks kan dan een direct van invloed zijn op je doelen en dromen voor de toekomst.

We zijn allemaal behept met seksualiteit en het verlangen naar romantiek en intimiteit en het spannende gevoel dat dit geeft. Dat is een verlangen waar niets mis mee is. Hooglied getuigt van het verlangen tussen jongen en meisje, zonder dat het werkelijkheid wordt en misschien is het daarom wel zo mooi en zuiver, omdat het verlangen (nog) niet wordt ingewilligd. Verlangen naar intimiteit is een normaal en gezond verlangen. Maar jongeren moeten geen intimiteit willen nastreven zonder zich te willen toewijden. Harris⁸³ weet dit op heldere wijze te verwoorden:

“In relaties tussen mannen en vrouwen die God eren, houdt intimiteit toewijding in een huwelijk in. Wanneer we er niet klaar voor zijn, of nog niet in staat zijn om onszelf aan iemand toe te wijden, zijn we niet klaar voor intimiteit.”

Hij pleit voor het blijven binnen de veilige grenzen van vriendschap in een relatie tot we klaar zijn voor de verantwoording van een intieme relatie. Concreet betekent dit, ga eerst voor vriendschap en niet voor romantiek (ook al voel je dat net als in Hooglied in al je botten en vezels van je lichaam tintelen) en intimiteit.

Hij geeft ook heel praktische tips om elkaar goed te leren kennen. Wanneer leer je jouw partner het beste kennen, als je naast elkaar in de bioscoop zit, of als je zij aan zij iets doet om anderen te dienen, bijvoorbeeld een vakantieproject in arme landen? Voorkom dat je voortijdig intiem wordt door de grenzen van vriendschap te respecteren!

Een ieder is persoonlijk verantwoordelijk voor hoe je met seksualiteit omgaat. Niemand kan het afschuiven op ‘het overkwam me’ en iedereen heeft de keuze om zich al of niet te laten meeslepen door seksuele gevoelens voor iemand buiten de veilige bedding van een huwelijk. Vaak zie je in prille liefdesrelaties, dat seks een belangrijk deel van de relatie opeist, in plaats van vriendschap en het opbouwen van een geestelijke relatie. Bij het opbouwen van een geestelijke band hoort Agapè liefde; de liefde die veel verder gaat dan seks en er voor zorgt dat relaties trouw, eeuwig en vergevingsgezind zullen zijn. Bij een seksuele relatie blijven we als het ware in de zandbak zitten en is de liefde alleen van eros kwaliteit. God wil ons meenemen van de zandbak naar het strand; naar een agapè liefde, die veel mooier, groter, breder, dieper en voller is dan enkel en alleen de eros liefde. De eros liefde is altijd tijdelijk en kortdurend. Wanneer de erosvlam is gedoofd en dat gebeurt onherroepelijk, en er is geen agapè liefde opgebouwd in de vorm van een zeer hechte relatie met een sterke geestelijke band en zielsverwantschap, dan staat de relatie vaak al snel op de tocht. Daarom is het ook raadzaam om eerst die agapè (broederlijke) liefde op te bouwen en dan pas, wanneer je beiden weet dat jullie jezelf voor altijd aan elkaar kunnen en willen toewijden, de keuze te maken voor een huwelijk. Dat is dan meestal niet moeilijk meer, maar vanzelfsprekend. De Bijbel is helder als

---

⁸³ (Harris, 1997, p 115-118)

het gaat om een duurzame relatie en een seksueel hoogstaande moraliteit. Seks vindt plaats en mag genoten worden binnen het huwelijk. Ik zou zeggen bij voorkeur binnen het huwelijk. Want dan is er onder getuigenverklaring *trouw aan elkaar* beloofd. Wanneer mensen ervoor kiezen om samen te wonen of een seksuele relatie te hebben en elkaar wel trouw zijn, maar dat nooit expliciet en in openbaar hebben uitgesproken, dan hoeven zij ook aan niemand verantwoording af te leggen (God en de staat), zij maken het immers helemaal zelf uit. Hier is volgens mij ook wel een belangrijk punt in het geding, individualiteit versus collectiviteit. Samenwonen is een eigen keuze, zonder bevestiging of getuigen van de gemeenschap. Er is geen trouwbelofte, dat willen ze ook eigenlijk niet. Een huwelijk is een collectieve ceremonie. De gemeenschap deelt in en is getuige van de trouwbelofte van het echtpaar. Zij zijn dan ook een *èchtpaar*! Met een huwelijk geef je aan dat de gemeenschap wel degelijk een rol speelt bij trouw en bij belofte. De gemeenschap speelt bij samenwonen geen enkele rol. Zij deelt niet in en is geen getuige van het samenwonen. Op een dag trekt de een gewoon bij de ander in met een koffer kleren en misschien wat spullen.

Conclusie: Bijbelse seksualiteit heeft alles te maken met intimiteit, toewijding, liefde, romantiek en trouw. Binnen het huwelijk zijn deze normen het meest haalbaar omdat zij gekozen is in gemeenschap en met getuigen, die het paar ter verantwoording kunnen roepen.

Hoofdstuk 4: Onderzoek en resultaten

4.1. Onderzoek

In mijn onderzoek heb ik gebruik gemaakt van verschillende databronnen en dataverzamelingstechnieken. Een zogeheten 360° onderzoek (triangulatie). De databronnen, zoals literatuur, internet, media (kranten), zijn voornamelijk in hoofdstuk 2 uiteengezet. In dit hoofdstuk komen de bronnen in de vorm van gesprekken met medewerkers/deskundigen en de verzamelingstechnieken zoals observaties en interviews aan bod.

4.1.1. Observaties

Participerende observatie⁸⁴: Ik heb voor deze vorm gekozen om tot een concretere vraagstelling te komen. De vraagstelling was: Wat zijn de problemen van de Marokkaanse meiden van 12-15 jaar? Dat moest ingekaderd worden. De beste manier om beter te weten wat de problemen waren waar de meiden mee worstelen leek mij om zelf actief de clubs te bezoeken en ook mee te doen, om zodoende onderdeel van het proces te worden, het te kunnen onderzoeken en te ontdekken of en zo ja wat voor problemen er speelden.

In het voorjaar van 2009 ben ik 4 maanden lang enkele meidenclubs gaan bezoeken. Sommige (bijna) wekelijks (meidenclub Kanaleneiland), anderen incidenteel (Meidenclub locatie Schooneggendreef) en een meidenclub op school (Centraal College Utrecht-VMBO) van Switch. Deze meiden waren nog erg jong, zaten in groep 8 of de brugklas en hun leeftijd varieerde van 11-13 jaar. Vooral de meidenclub Kanaleneiland heeft mij veel informatie opgeleverd. De club werd bezocht door zo'n 6 Marokkaanse meiden. Door de meiden daar wekelijks te bezoeken, raakten ze aan mij gewend. Elke keer vroegen ze of ik weer kwam, ze hadden me geaccepteerd en ze vertrouwden me steeds meer toe. Hier heb ik geobserveerd, meegeleefd, meebeleefd, geluisterd en doorgevraagd en vooral veel informele gesprekken gevoerd. Door de laatste gesprekken kreeg ik nog de meeste informatie. Want door het doen van spelletjes en de groepsgesprekken komt er veel naar boven.

Wat mij in de loop van de bezoeken steeds meer duidelijk werd is dat de puberteit in deze leeftijdsfase voor Marokkaanse meiden een soort scharnierpunt is. Op dit punt verandert hun leven, hun leefwereld en hun beleving. Dit scharnierpunt of omslagpunt begint wanneer de eerste menstruatie (menarche) plaatsvindt of zal gaan plaatsvinden. Vanaf dat moment worden de meisjes meer binnen gehouden, mogen ze niet meer met jongens omgaan, voor veel meiden is dit het moment dat je eigenlijk een hoofddoek zou moeten gaan dragen en komt hun

---

⁸⁴ (Migchelbrink, 2008, p. 199-204)

eerbaarheid in het geding. Dit laatste is niet zichtbaar, maar tussen de regels door altijd aanwezig. Uitgaan, hippe kleding dragen, fitness, zwemmen (gemengd) kortom dingen die tieners graag doen, worden bijna onmogelijk. Ze moeten knokken om met een dubbele identiteit te overleven. Het viel me op dat vaak maar een paar meisjes van deze groep dit goed onder woorden kunnen brengen, de anderen beamen het wel wanneer ze het horen, maar weten nog niet goed wat ze ervan moeten vinden, hebben er nooit bij stilgestaan of over nagedacht of zeggen dat ze dingen stiekem doen, omdat ze weten dat het van thuis niet mag.

Wat mij meteen opviel was de urgentie van het maagd zijn en vooral blijven. Daar werd vaak over gesproken en op gezinspeeld onder elkaar. Maagd zijn en blijven is het belangrijkste onderwerp binnen het thema seksualiteit. Ze praten er makkelijk over, vragen ook aan de medewerkers of zij nog maagd zijn. Bij navraag blijkt dat het vooral zo belangrijk is omdat hun ouders hebben gezegd dat zij zich niet mogen weggeven voor het huwelijk. Omdat dit onderwerp steeds opdook, merkte ik hoe gefascineerd ze erdoor waren en de spanning bijna tastbaar. Op mijn vraag waarom dit zo belangrijk voor ze was, konden ze eigenlijk nauwelijks antwoord geven. Dat is bij ons gewoon zo. Maar wel dat jongens gewoon altijd willen en dat het dan jouw taak is om dat niet te doen. Maar dat de vrouw maagd moet blijven en de jongen eigenlijk niet, vinden ze heel erg oneerlijk en niet kloppen. Op nummer twee staat het feit, dat uitgerekend op het moment dat de meiden zelf interesse krijgen in jongens, ze er niet meer mogen omgaan. Eén meisje gaf duidelijk aan dat zij jaloers was op Hollandse meiden, omdat zij gewoon met een jongen op straat kunnen praten, zonder dat zij voor hoer worden uitgemaakt. Zij kan dat niet, dan zou binnen enkele ogenblikken de hele Marokkaanse gemeenschap op de hoogte zijn en zou zij haar familie te schande maken. Dit Marokkaanse meisje vond het zelf maar achterlijk en achterhaald dat er in haar cultuur zo over meisjes wordt gedacht en gesproken; 'Mevrouw je bént geen hoer, als je gewoon met een jongen staat te praten! Ook de oneerlijkheid over het doen van het huishouden kwam in het gesprek voor. De meeste meiden vinden dat ze veel moeten doen thuis, maar hun grootste ergernis ligt in het feit dat hun broertjes en/of grotere broers niets hoeven doen.

Aan de hand van deze bezoeken en gesprekken trok ik de conclusie, dat ik moest inzoomen op seksualiteit en de vragen die de meiden op dit gebied hebben, want juist in deze leeftijdsfase is dit dus het meest belangrijke onderwerp, waarin voor de meiden veel veranderd en het voor hen lastig kan zijn om het hoofd te bieden aan alles wat erop ze afkomt.

4.1.2. Interviews

4.1.2.1. Inleiding

Het is goed te vermelden, dat een aantal interviews hebben plaatsgevonden in voorjaar 2009 en de laatste interviews in maart 2010. De interviews vonden plaats op het Centraal College

VMBO-Basis/Kader en op de meidenclub Kanaleneiland, beiden te Utecht. De leeftijden variëren van elf tot zeventien jaar.

Aan de hand van vooraf opgestelde interviewvragen en een recorder om de gesprekken op te nemen heb ik sommige interviews individueel afgenomen en sommige in tweetallen. Op het Centraal College, heb ik 6 interviews afgenomen, waarvan 2 moslimmeiden het interview na 10 maanden nog een keer hebben gedaan. Daarnaast heb ik bij negen meiden van twee verschillende meidenclubs in Kanaleneiland een interview afgenomen. Ik heb in totaal 15 interviews afgenomen, vier interviews in de zomer van 2009, en elf in maart/ april 2010. Van deze meiden waren 13 Marokkaans en 2 Turks. De interviews met de 2 Turkse meiden, beschouw ik als vergelijkingsmateriaal, maar gebruik de resultaten van deze interviews niet voor dit onderzoek. Voor het onderzoek zijn er 13 bruikbare interviews.

De interviews worden verwerkt aan de hand van de thema's, die ik hieronder uiteenzet. Eerst bevrage ik hen op hun achtergrond en leefwereld. Daarna behandel ik hun sociale omgeving, dan het onderwerp seksualiteit, wat betreft kennis/ voorlichting van ouders, omgang met jongens en maagdelijkheid. Daarna bespreek ik hun identiteit; hoe kijken ze tegen zichzelf aan? En dan nog religie; hoe beleven ze hun geloof, in relatie tot hun seksualiteit? Hoe belangrijk is dat voor ze?

4.1.2.2 Achtergrond en leefwereld van de Marokkaanse meiden

Leefwereld

Acht meiden volgen het VMBO in de onder- en bovenbouw op het Basis en Kader niveau. De andere vijf zijn basisschoolleerlingen de meeste van groep 8 of een zgn. koppelklas (extra 9^e jaar voor leerlingen met een (taal)achterstand). Zij variëren in leeftijd van 11 tot 17 jaar. Ze wonen bijna allemaal in Kanaleneiland (Noord/Zuid), gaan er naar school, vooral het leven van de basisleerlingen speelt zich voornamelijk daar af.

In hun vrije tijd gaan vooral de jongere meiden graag voetballen. Het valt op dat deze meiden allemaal voetballen of taekwondo (2 meiden) beoefenen. Sporten, die vooral door jongens worden beoefend. Ze vinden het ontzettend leuk, zijn druk bezig met voorbereiden op een schoolvoetbaltoernooi en als ze niet op een club zelf zitten, organiseren ze hun eigen voetbalspel. Ook zwemmen met zussen (vrouwenzwemmen) werd genoemd. Bij de grotere meiden werd vooral 'shoppen en chillen, in de stad' genoemd als favoriet tijdverdrijf. Hun favoriete sport is fitness, maar dan wel voor vrouwen (apart). Wat ze allen gemeen hebben is dat ze graag computeren, dat betekent op msn of hyves hun tijd verdrijven. Er waren er slechts twee die lezen als hobby noemden.

Marokkaanse afkomst

Alle meiden zijn in Nederland geboren en getogen, en afkomstig van ouders voornamelijk uit het Rifgebergte, dus geboren in Marokko. Ze zien Marokko als het land van hun voorouders, waar hun roots liggen. Ze gaan er naar toe op vakantie, maar zouden er zelf niet willen wonen. Toch voelen alle meiden zich onlosmakelijk met Marokko verbonden, omdat hun ouders er vandaan komen. Dat deze afkomst invloed heeft op hun identiteit zal ik verderop onder de kop identiteit verder verklaren.

4.1.2.3. Sociale omgeving

Ouders en familie

Respect en gehoorzaamheid zijn belangrijke zaken voor Marokkaanse ouders. Dat weten hun kinderen ook. Kaldenbach⁸⁵ wijst in zijn boekje op een algemene menselijke wetmatigheid: Hoe strakker de normen en de binding met de groep, des te meer wordt er sociaal wenselijk gelogen. Hoe traditioneler de cultuur, hoe meer taboes. Als deze wetmatigheid klopt dan zouden we dit terug moeten zien in de Marokkaanse gemeenschap, die immers te boek staat als een gemeenschap met strakke normen en taboes en een grote binding met de eigen groep. Twee meiden waren daarin heel duidelijk, ze gaven de voorkeur voor sociaal wenselijk liegen op het taboeterrein: het hebben van een vriendje. S (1.5)⁸⁶ verwoordt het als volgt, als reactie op mijn stelling in het interview:

Je moet je ouders de waarheid zeggen, ook als dat niet leuk voor ze is. Dat is respect (bijvoorbeeld je hebt een vriendje).

“Nee, dat is geen respect! (Ze schudt driftig haar hoofd.⁸⁷) Geen respect. Ik bedoel, ik ga mijn dingen die ik meemaak eerder aan mijn vriendin vertellen dan aan mijn moeder. En al zou mijn moeder eerder willen dat ik het ook tegen haar zou zeggen, wat ze ook heel vaak tegen mij zegt, maar er is een soort angst of zo, je durft het niet te zeggen....”

(Wat is dat voor angst, vertel s...)

“...ehmmmm, dat je denkt dat ze heel raar gaat reageren op wat je gaat zeggen bijvoorbeeld...Ik kan over alles praten met mijn moeder, maar ik zou het gewoon schaamteloos vinden, om iets te zeggen tegen mijn moeder, iets wat gewoon niet kan,

---

⁸⁵ (Kaldenbach, Respect, bekennen en liegen, 2008, p. 122-147)

⁸⁶ Om de privacy van de meiden te waarborgen gebruik ik alleen een (gefingeerde) voorletter en een nummer (nummer op chronologische volgorde van afgenomen interviews).

⁸⁷ Tussen haakjes staan steeds mijn vragen aan de meiden of ik beschrijf hun lichaamstaal of mijn eigen gedachten of ideeën.

wat gewoon niet hoort. Niet dat ik verkeerd heb gedaan of zo, maar stel dat het wel gebeurde, dan zou ik het gewoon niet tegen mijn moeder zeggen.”

(Kun jij dingen noemen, waarvan je zegt, die zou ik nooit tegen mijn moeder zeggen?)

“Ehhhhhh, eh, **ik zou als ik een relatie heb**, dan zou ik dat niet tegen mijn moeder zeggen. (Waarom niet?) Omdat ik zelf nog niet zeker ben van mijn relatie (ik had hier sterk de indruk, dat ze niet wilde zeggen waarom dit zo is.) Pas als ik echt weet dat dit de man is waar ik mee verder wil dan ga ik het zeggen en **dan heeft ze er maar mee te leven.** (Vind je moeder dit dan vervelend?) Nee ze gaat het niet vervelend vinden, **want als hij degene is met wie ik ga trouwen, dan zal ze daar niet moeilijk over doen.**”

Sociaal wenselijk liegen of verzwijgen zorgt voor veel ongemak. Enerzijds beseffen ze hoe sociaal onwenselijk dit liegen is in de Nederlandse cultuur. Er klinken dan ook voortdurend verontschuldiging als; ‘dat is bij ons zo, of dat moet van ons geloof’. Anderzijds weten zij dat in hun eigen cultuur, respect betekent dat je jouw ouders de schande niet aandoet. De meiden durven dat bijna ook niet te bespreken. Ze durven zelfs het onderwerp niet te noemen, blijkt uit de woorden van G6,

“Nee, dat is geen respect. **Ik zou mijn moeder niet 1,2, 3 iets vertellen.** (we hebben het over een relatie hebben) Ehh, ik weet niet....**schaamte.** (lacht verlegen) (Ik: Schaamte?) Ja, mijn moeder, zij is niet hier geboren, ze kan geen goed Nederlands, ze begrijpt het dan ook niet 1, 2, 3, en dan gaat ze gelijk doordenken. Dan gaat ze **erger dingen** denken en dan ziet ze die beeld al helemaal voor zich. Ik ga **het** niet zeggen, want da ga ik me **schamen.**

Conclusie: Respect en gehoorzaamheid hebben voor kinderen van Marokkaanse ouders een andere betekenis dan in de Nederlandse cultuur. De Nederlandse cultuur heeft eerlijkheid hoog in het vaandel staan; voor Marokkaanse begrippen is dat juist een gruwel, omdat het ook eeraantasting zou kunnen betekenen. Dus kiezen de meiden voor de meest sociaal wenselijke strategie binnen hun cultuur; de waarheid verzwijgen over het hebben van een relatie en zo de eer van je ouders onaangetast houden. Dit betekent respect tonen aan je ouders!

Marokkaanse gemeenschap en haar sociale controle

Roddels en achterklap

S (1,5) weet dit gedrag trefzeker te verwoorden, maar ook wat het met haar doet en hoe ze zich probeert staande te houden in deze cultuur:

*“...de roddels zijn echt ongelofelijk! Ze roddelen over alles! Alles! Als je strakke kleren draagt, dat je dan een slet bent en dat je dan ook al in bed bent gedoken met iemand. Dat je een hoer bent, terwijl ze niet eens de betekenis van hoer weten. Als je dom bent gaat ga je erop in. Roddels, ook al ben je de beste bewoner, moslima, gelovige of wat dan ook er zal altijd roddel over jou komen, en wat willen ze dan, dat jij er op ingaat, dat ze kunnen zeggen oh je weet wel dat je wat hebt gedaan of iets te verbergen. Als jij je helemaal niks van die roddel gaat aantrekken dan hoef je helemaal nergens bang voor te zijn. Ik ben niet iemand die roddel links laat liggen. Maar sommige dingen, stel dat mensen zeggen ja je bent hoer of je pijpt of wat dan ook, dan zijn dat allemaal onzin dingen, dat weet ik en daar ga ik gewoon niet eens op in. Omdat ik gewoon van mezelf weet, dat ik nooit een jongen heb gepijpt of dat ik nooit een jongen heb ehhh, weet ik veel wat ze allemaal lopen te lullen. **Daar kan ik kwaad om worden, maar dan ga ik met opgeheven hoofd gewoon verder. Ik ga mij niet druk maken om iets dat mijn leven kan verpesten, zonder dat ik het heb gedaan.** Als jijzelf ermee kan leven dan moet je dat vooral doen. En op een gegeven moment als jij geen aandacht geeft, dan gaan ze er moe van worden. Dan gaan ze wel weer iemand anders zoeken of iets anders zoeken om jou terug te pakken. Ze mogen zoeken, maar ze zullen toch nooit wat vinden.”*

Conclusie: De Marokkaanse gemeenschap is, zo blijkt uit de literatuur, maar ook uit mijn onderzoek, enorm op elkaar betrokken. Dit uit zich regelmatig op negatieve wijze in de vorm van een sociale controle, die uitmondt in roddel en achterklap. Dit zet vooral het leven van de jonge meiden in deze gemeenschap enorm onder druk. Ze hebben er erg last van, lijden eronder en voelen zich zonder dat ze echt iets hebben gedaan in hun eer aangetast. Eén van de meiden noemde de roddel binnen de Marokkaanse gemeenschap de snelste ADSL-verbinding ter wereld. Wanneer zij achterop de fiets zit bij een Marokkaanse jongen, weten haar ouders het al, nog vòòr zij thuis is. Zelfs als haar ouders liberaal zijn en dit gedrag niet direct afkeuren, dan komt de afkeuring van de gemeenschap zonder omhaal.

4.1.2.4. Seksualiteit

Seksuele voorlichting thuis

Praten over seksualiteit met ouders is taboe en als ze het al doen zijn het de moeders, maar dan blijft het vaak bij technische en veilige details, als menstruatie. Zaken als geslachtsgemeenschap en vrijen komen niet aan de orde. Wel de waarschuwingen aan de dochters, waar de angst voor mannen er van jongs af aan wordt ingepeperd. Met je vader over seks praten is al helemaal ‘not done’, getuige S(1.5):

” Nee, niet dat mijn moeder zegt, ja Sara, vandaag gaan we het over seks hebben. De gesprekstof wordt naar boven gehaald en als ik dan met mijn nichten ben dan gaan we

praten enzo , en dan gaan we het er gewoon over hebben. We hebben het met ze'n allen erover. Maar ik zou niet met mijn vader over seks kunnen praten. Ohhh, NEE, dat kan niet!! (Kijkt met grote verschrikte ogen;)Ik kan het er niet eens met mijn moeder overhebben, ik zou helemaal dood gaan van de schaamte!! Laat staan met mijn vader!"

Ook G(6) kijkt met grote ogen naar mij als ik deze vraag stel.

"Ik ga eerder naar mijn zussen. Ik bespreek alles met mijn zussen, die zijn er wel open in."

Een jonger meisje Y (8):

"Nee, ik praat daar niet over (over maagd zijn en seks), vooral niet met mijn vader, ze kijken elkaar aan en moeten erg giechelen en lachen, het idee alleen al maakt ze ongemakkelijk (Waarom niet ?) Nou, want hij is een man, hij is een vader, dat is.... hoe zeg je dat, schaamheid!"

Wat me vooral opviel bij deze vraag was dat de meeste meisjes daar gewoon van schrokken, alsof ik ze een oneerbaar voorstel deed! Hun lichaamstaal sprak boekdelen, er was sprake van zichtbare fysieke schaamte. Met je ouders en zeker je vader over seks praten is onmogelijk. Eén van de meiden vertelde me, dat ze nog nooit een plaatje had gezien van een vrouwelijk en een mannelijk geslachtsdeel tot de biologieles. Ze moest er om lachen, want dat was voor haar allemaal nieuw, maar nu is ze eraan gewend. In de klas hadden ze het over 'klaarkomen', ze wist echt niet waar ze het over hadden.

Conclusie: Er rust een taboe op seksualiteit. Er wordt over seksualiteit niet gesproken, onder het motto: wat je niet bespreekt is er niet. Vanwege dit taboe wordt door ouders geen voorlichting gegeven.

Maagd zijn tot het huwelijk

Alle meiden geven aan dat zij maagd willen blijven tot het huwelijk. Aanvankelijk zeggen ze dat ze het wel zelf uitmaken, maar als ik doorvraag, komt het erop neer, dat ze vanwege hun geloof vinden dat ze maagd moeten blijven en uit angst voor ontdekking van ontmaagding voor het huwelijk, zelfs op jonge leeftijd is de mythe al flink ingepeperd.

A (7): "Ik wil echt maagd blijven. Ik wil het volgens ons geloof en voor mezelf. Ze kunnen er wel achter komen, dat ik geen maagd meer ben, dan krijg ik problemen! (Hoe kunnen ze erachter komen?) Op de trouwdag, want dan zien ze aan het laken dat je geen maagd meer ben."

De oudere meiden geven aan dat zij maagd blijven, omdat ze het een mooie gedachte vinden dat je jezelf bewaard voor de man waar je voor bestemd bent.

S (1,5)“Ik heb nog nooit gedacht om seks met iemand te hebben. Ik bedoel ik vind het gewoon, en dat is misschien iets dat in onze cultuur hoort, iets moois dat je aan je man moet geven, dat je jezelf gewoon bewaard en dat hij de eerste is met wie je die ervaring gaat meemaken.

De meeste meiden vinden het oneerlijk dat jongens gewoon hun gang gaan, geen maagd blijven. Dat vinden ze oneerlijk.

“Het is iets speciaals en daarom zou het heel mooi zijn als jouw man ook maagd zou zijn. Want jij hebt ook zo lang moeten wachten, dus hij moet zich ook inhouden.”

Daar bovenop komt dat de jongens zich ook geen zorgen hoeven maken, want je kunt niet checken of ze al geslachtsgemeenschap hebben gehad:

S(1,5)“Die jongens, die hebben zoiets van bij ons kun je niet terug zien dat wij ontmaagd zijn, of wat dan ook, maar dat is gewoon zelfrespect, dat heeft niks met maagd zijn te maken. Dat zit dus tussen je oren, je weet zelf wat je gedaan hebt.”

en dan eisen de jongens ook nog eens dat de aanstaande bruid een maagd moet zijn, de een zou het graag bespreekbaar willen zien, wat ze onmogelijk acht, de ander wordt er boos om en zou de partner uitdagen:

G(6)“De jongens willen graag met een maagd en van ons eisen ze wel dat we maagd moeten zijn. Maar dat vind ik nergens op slaan. Als ik een jongen vind met wie ik zou trouwen, dan krijg ik toch geen eerlijk antwoord, dan zou hij toch wel ja zeggen. Maar ik heb liever dat die jongen eerlijk is en dat als we samen zijn er dan gewoon over kunnen praten.”

S(1,5)“ Als mijn man mij vraagt of ik maagd ben, dan zal dat voor mij een belediging zijn. Want hij kan daar gewoon van uitgaan. Kijk als het iemand is waarbij hij twijfels heeft, waarvan hij zeker weet, oh die is ontmaagd bijvoorbeeld door mijn vriend of wat dan ook, dan kan hij haar vragen; ‘ben je maagd?’ maar die zal ook heel raar gaan reageren denk ik dan. Maar ik bedoel als mijn man tegen mij zou zeggen; ‘ben je maagd?’, dan zou ik gewoon expres zeggen: ‘nee’. Kijken of hij mij dan nog gaat nemen. En dan zie je wat echte liefde is. Als hij tegen mij zegt van ja, je bent ontmaagd, dus dan kan het niet ennehh, bla, bla, bla, dan zou ik zeggen van uhh, want jij hebt toch ook je benen steeds op elkaar gehouden. Zo ben ik, ik laat echt niet over me heen lopen.”

Conclusie: Maagd zijn is vooral cultureel en religieus bepaald en geldt alleen voor meisjes.

Het hebben van een relatie, contact met een jongen, dragen van strakke en/of te onthullende kleding is taboe

Het hebben van een relatie voor het huwelijk is een taboe. Een relatie kan niet, want dan zou je ook seks (kunnen) hebben en dat is uitgesloten. Alle contact, dus praten op straat met een jongen dient zodoende vermeden te worden. Het dragen van te blote of strakke kleding, wordt bestempeld als hoergedrag. Niet alleen door hun omgeving, vaak vinden ze het zelf ook:

*Y(8) over te blote en strakke kleding: "Van ons geloof mag het niet, want **het is vies!** Mensen gaan zeggen van huh, **ben jij iemand?** Je wordt dan toch wel een hoer, want zo wie zo jongens gaan achter je aan, vooral in Marokko. Maar de jongens mogen echt niet alles met de meisjes doen. Zeker niet!"*

G(6) "maar als een jongen naar je toekomt, die je gaat versieren dan moet je geen aandacht geven, want dan wordt je ook al gelijk als een hoer gezien. Doe je een bikini aan om aandacht te trekken of doe je het voor jezelf? Dat je een bikini aandoet om ermee te pronken en als dan die jongen naar je toekomt, om hem dan alsnog geen aandacht te geven. Ik draag wel een bikini, maar gedraag me gewoon normaal. Dan gaat die jongen ook een ander beeld over je krijgen. Ik zal ook nooit zo snel mogelijk naar een jongen toelopen en hem aanspreken, dat doe je gewoon niet. Mijn moeder wil mij ook waarschuwen en zegt; kijk uit met wie je praat, praat maar niet met jongens want het kan ook een pooier zijn of een loverboy en eigenlijk is mijn moeder daar alleen maar bang voor."

Ontmaagding en de gevolgen:

*(A6) "Weet je wat het is, want bij de Marokkanen mag je niet vrijen en de Nederlanders mogen dat wel doen. Als een Marokkaan dat zou doen, ontmaagden, **dan zou die Marokkaan het meteen tegen haar vader kunnen vertellen.**"*

*(S12) "Bij ons is het een beetje 'schande' als je niet maagd ben, **dan kan je later niet trouwen**, want dan gaan ze zeggen, **je hebt het al gedaan voor je huwelijk. Dan moet je met die man, die jou heeft ontmaagd, daar moet je mee trouwen, maar als hij dat niet wil, dan is het een schande.**"*

Om dit alles te voorkomen wordt er alles aan gedaan om contact met het andere geslacht te beperken tot het meest noodzakelijke en tevens onvermijdelijke, bijvoorbeeld op school.

(S5) "Mijn moeder weet heus wel dat ik met jongens omga, maar zij zegt; zolang jij weet wat je doet en met jongens op school omgaat en niet buiten school, dan heb ik daar geen moeite mee. (Ik vraag door: 'hoe vind jij dat, dat je buiten school niet met jongens mag omgaan of gezien worden?) Ik vind dit wel lastig. Als je met een jongen wordt

gezien, dan denken ze gelijk dat je allemaal dingen met hem hebt gedaan en weet ik veel wat, dat is wel jammer. Maar ja, dat is gewoon iets dat in onze cultuur niet kan. Dus ja, dan houdt het op hè? (Berustend) Ik bedoel als jij ..... (woord niet goed meer te verstaan), dan heb je ook respect voor de keuzes.”

Vooraf de oudere meiden spreken duidelijk hun voorkeur uit voor een gescheiden leven van mannen, bijvoorbeeld bij sporten, dat is het meest veilig.

G(6)“ Ik weet niet, het is ook respect voor jezelf en voor je lichaam, en als je gaat fitnesssen, dan bewegen je borsten (giechel) enzo en dan zien die mannen dat. Ik wil niet dat mannen dat zien. Ik wil gewoon lekker sporten en anders houden die mannen je in de gaten.”

S(1,5)“ik doe vrouwenfitness, dat is niet omdat ik niet iets met mannen te maken wil hebben, maar dat ik gewoon mezelf niet wil laten zien aan mannen, omdat ik mezelf wil zijn...”

Conclusie: ontmaagding betekent schande! En ook hier weer eigenlijk alleen voor het meisje. De gevolgen kunnen zijn uitstoting, beschadiging van je imago, minachting door de gemeenschap, uitschelden en slaan.

Onreinheid:

S(11)“Als ik ongesteld ben, dan mogen we niet bidden, dan zijn we niet schoon, dus dan zegt mijn vader: ‘Ga bidden’, dan zeg ik tegen hem: ‘Nee, ik kan niet.’, dan weet hij wel dat het uhhh.....”

Conclusie: taboe om over seksualiteit te praten, samen met de onreine status tijdens de menstruatie. Religieuze activiteiten in staat van onreinheid is verboden.

4.1.2.5. Identiteit: Twee levens

Dit item is lastig voor ze om te benoemen. Verwarrend is het, wie of wat zijn ze nou eigenlijk?:

I(10)“ Nee, bij mij is het eigenlijk zo, ik ben gewoon half, half, ik ben Nederlands en ik ben Marokkaans. (Maar is 1 van jouw ouders dan Nederlands, vraagt haar buurvrouw?) Nee maar ik denk gewoon dat ik half, half ben. Ik ben niet alleen Marokkaans, maar ik ben ook niet alleen maar Nederlands. Ik ben Marokkaans en Nederlands.”

Y(8)“ik ben een Marokkaan en een Nederlander. Omdat ik hier ben geboren in Nederland, en ik leef in Nederland en mijn ouders en mijn voorouders enzo , hun komen

uit Marokko, en ik ben zelf ook moslim, dus eigenlijk dat is mijn vader en moederland en hier is gewoon mijn eigen land, dus eigenlijk ben ik ze alle twee.”

(S11)“ Nee, ik ben thuis ook gewoon een Marokkaan, maar ik praat wel Nederlands met mijn moeder en als ik buiten ben, praat ik ook Nederlands en ben ik ook Marokkaan. Ik ben niet bang, ik durf het wel te zeggen als ik Marokkaan ben. Ik ben geboren in Nederland, ik heb een Nederlands paspoort, ik ben zo wie zo een Nederlander. Maar mijn ouders zijn Marokkaans.”

Vooraf bij de oudere meiden merk ik dat zij zich meer zijn gaan identificeren met hun geloof, dan met hun Marokkaanse achtergrond of afkomst. Dit brengt mij vanzelf bij de vraag hoe beleven de meiden hun geloof, gerelateerd aan seksualiteit?

4.1.2.6.   *Geloofsbeleving en seksualiteit*

“Wanneer ik er klaar voor ben.....” als een ding me is opgevallen is het dit zinnetje, dat door de meeste meiden wordt gebruikt als een soort standaard zin, die aangeeft dat elk meisje al wel moslim is maar door de uiterlijke kenmerken, steeds meer (lees: betere) moslim wordt, met elke stap die ze neemt. *Het dragen van een hoofddoek* is het nemen van zo’n stap.

M(9)“Als je op een bepaalde leeftijd nog jong bent en je wordt steeds ouder, dan moet er steeds wat veranderd worden, dan gaan we een hoofddoek dragen.” (Waarom moet er steeds wat veranderd worden?) “Bijv: ik ben 7 dan moet ik eigenlijk beginnen met bidden. En als ik 12 ben, dan wordt je misschien wel ongesteld en als je bijvoorbeeld 14 ben dan ga je naar de middelbare school en als je 18 ben dan ga je een hoofddoek dragen. Dan wordt je steeds meer een moslim.”

De meeste meiden vinden dat je er klaar voor moet zijn anders heeft het geen zin om bijvoorbeeld een hoofddoek te dragen.

S(11)“Ik draag ook een hoofddoek omdat ik er ook klaar voor ben en ik ben ook eigenlijk een beetje aan het oefenen voor later. Later ben ik er dan aan gewend. Dan heb ik er geen last van.” (Haast zich te zeggen dat ze er nu ook geen last van heeft) “Alleen in de ochtend heb ik gewoon geen tijd. Soms is het al tien over acht, dan moet ik mijn hoofddoek nog doen, dan ga ik gauw weg.”

I(10)“ Kijk ik ben m vanaf januari gaan dragen tot de zomervakantie. Als het me bevalt hou ik hem op en als het tegenvalt, dan doe ik hem af. (Ik vraag door: waarom ben je ermee begonnen?) Ik wou proberen, ik denk als ik het aankan, dan wil ik m voor altijd proberen, het doen zeg maar, dragen, maar als ik het moeilijk vind, want je weet niet wanneer je er eigenlijk echt klaar voor bent, en als je het probeert, dan weet je ook of je er klaar voor bent, en ik dacht dan ga ik het proberen tot de zomer en als ik er klaar voor

ben, als ik het niet lastig vindt, dan hou ik m op en als ik het tegen vind vallen dan doe ik m af. (Wanneer moet je m eigenlijk gaan dragen?) Je mag zelf weten. Gewoon, het is eigenlijk een extra opdracht van ons geloof. Maar als je het niet wilt dan hoeft het niet.”

B(14)“Er klaar voor zijn betekent dat je zeker weet dat je hem om blijft houden. Niet op doen en dan weer af want het is warm of zo. Als je echt zeker weet dat je hem op gaat houden, dan betekent het dat je er klaar voor bent.”

Het dragen van een hoofddoek heeft niet alleen te maken met je geloof, maar vooral ook met peerpressure en druk van de gemeenschap:

*Y(8)“Stel dat ik 24 jaar ben en ik heb geen hoofddoek; **de meeste Marokkanen denken dan dat ik een hoer ben**. Omdat ik dan bijvoorbeeld los haar heb.”*

*S(1,5)“Ik wou al heel lang, maar ik durfde het niet echt. Ik was bang wat anderen van me zouden denken. Uiteindelijk ben ik naar Marokko gegaan en **heb ik ook al mijn nichten om mij heen gezien en ik was altijd degene op wie ze moesten wachten. Ik dacht toen al: Laat ik ook een hoofddoek gaan dragen, als ik terugkom in Nederland, draag ik hem**. Toen ik terugkwam heb ik mijn moeder en vader vertelt dat ik hem wilde dragen. Toen heb ik m twee dagen gedragen en **iedereen zei: oh dat staat je echt mooi!** Dat heeft me de moed ingesproken 😊 om ermee door te gaan.”*

Wat me ook opvalt is dat vaak de vader wordt genoemd, die dan zegt of ze wel of geen hoofddoek moeten gaan dragen. Hij is degene die bepaald wanneer dat gebeurt, maar dat het gebeurd is een uitgemaakte zaak. Volgens deze meiden hoeft het dus niet meteen zodra je gaat menstrueren, maar meer wanneer je er aan toe bent.

A(7)“Haar vader zegt dat het nu nog niet hoeft, ze is nog te klein, dat kan ook later.”

Een hoofddoek biedt volgens enkele meiden ook bescherming en veiligheid.

S(1,5)“Nee, maar het geeft je een beschermd gevoel. Je laat zien dat de vrouw een parel is, een diamant, die ik wil beschermen.

M(9)“Ik denk dat als je een hoofddoek draagt voel je je veel veiliger! En dan ben je eigenlijk meer voor je eigen geloof.”

B(14)“ Omdat ik er zelf voor gekozen heb. Toen ik negen was. Ik vond het leuk om te doen en ik besloot om het zelf te doen en ...ik voelde me heel veilig in de hoofddoek. Dus besloot ik maar om m om te doen, ja. Ik draag m nu al zes jaar, ik ben er trots op, ja, ik ben er trots op. Mijn ouders staan ook achter me.

Er lijkt een relatie te liggen tussen bidden en een hoofddoek dragen, want de meiden die er al een dragen zeggen dat ze elke dag vijf keer bidden en ook elk weekend de moskee bezoeken. De meiden die (nog) geen hoofddoek droegen waren nog te jong(meisjesachtig) en bidden nog niet regelmatig en daarom mochten ze van hun vader ook niet mee naar de moskee. Ze moeten eerst goed kunnen bidden.

Alle meiden kunnen niet expliciet uitleggen waarom ze een hoofddoek zijn gaan dragen, het lijkt er gewoon bij te horen. Eén meisje noemde het ongesteld worden als reden, maar de meeste geven aan dat ze de doek gaan dragen, omdat of wanneer ze er aan toe zijn.

Maar ook *maagd* zijn zoals in de literatuur al duidelijk naar voren komt heeft volgens de meiden alles te maken met het geloof.

A(7) "Ik wil echt maagd blijven. Ik wil het volgens ons geloof en voor mezelf."

S(1,5) "Stel ik zou ontmaagd zijn voor het trouwen, dan zou het gewoon zijn; wat geweest is, is geweest. Dat is iets tussen mij en God. Wat ik geloof is tussen mij en God..."

Wat vooral opvalt is dat de meiden steeds noemen dat 'het moet van hun geloof', het zijn echt regels waar je je aan dient te houden, en waarbij de sociale controle groot is. Feit is dat ze zich vaak houden aan de regels *vanwege de sociale controle* en niet vanwege hun geloof. Dit kwam tijdens de interviews sterk naar voren wanneer ik hen vroeg een top drie te maken van belangrijkste zaken in hun leven, dan staan met stip op één hun ouders en familie en op twee pas het geloof. Dat ook de druk van de peergroup in het dragen van een hoofddoek een grote rol speelt viel mij ook op. Dit noemen ze niet expliciet, maar de medewerkers valt op dat ze van elkaar verwachten, dat je op een gegeven moment wel de hoofddoek gaat dragen. Er wordt oogluikend toegestaan dat de een iets meer moet en mag dollen met los haar, maar de norm is uiteindelijk wanneer je bij zinnen komt, dat je jezelf bedekt.

Uit het interview met medewerker Eline:

"Een meisje op de club is 13 en draagt nog geen hoofddoek en heeft verschillende vriendjes. Echter op deze leeftijd wordt wel van haar verwacht dat ze serieus gaat worden. Haar vriendinnen dragen al wel een hoofddoek. Het wordt wel getolereerd, maar er wordt wel van haar verwacht dat ze op een gegeven moment serieus gaat worden."

Conclusie: Geloof heeft vooral te maken met stappen doen in je gedrag, zoals bidden en moskeebezoek, koran lezen en een hoofddoek dragen. Hiermee laat je zien dat je een serieuze en dus een goede moslim bent. Het gaat hier vooral om uiterlijke vormen.

4.1.3. Gesprekken met medewerkers en coördinator methodiek Meidenwerk, VMBO docent Verzorging.

Coördinator methodiek meidenwerk, Jolanda van Roosendaal.

Samen met Jolanda heb ik besproken wat ik zoal aan ervaringen en kennis heb opgedaan met de Marokkaanse meiden. In ons gesprek werd tevens duidelijk voor mij, hoe belangrijk de rol van de jongerenwerker is. Zij is de spil, de kennis zit in haar en niet zozeer in de methode. De methode is slechts een hulpmiddel. Samen kwamen wij tot de conclusie dat wij de opgedane kennis beter in de meidenwerkers, die met Marokkaanse meiden werken, kunnen stoppen in plaats van de methode te veranderen. Deze afstudeeropdracht zou dan gebruikt kunnen worden als leesmateriaal bij een workshop, waarin de jongerenwerkers getraind worden in het vergroten van kennis over de doelgroep. Door de opgedane kennis kunnen de jongerenwerkers beter aansluiten bij de Marokkaanse meiden.

Jongerencoaches:

De medewerkers valt vooral *de dubbele moraal* op als het over seks gaat; ze doen het niet, allen willen maagd blijven, erover praten is moeilijk, maar ondertussen zijn ze er veel mee bezig. Dit kan zich uiten in stoer en grof, seksueel getint taalgebruik naar elkaar en onder elkaar en graag over dit onderwerp willen praten. Ook zie je het terug in het niet verliefd mogen worden en het verbod op relaties. Het gonst onder hen van de verliefdheden en de stiekeme relaties. Als je ze er direct op aanspreekt, zullen ze het ontkennen.

Medewerkers lopen tegen zaken aan die ze niet begrijpen, zoals:

-De ongelijke machtsverhoudingen tussen man en vrouw, die zich uiten in:

- het feit dat broers binnen de familie een dominante rol spelen en de zussen en/of zusjes in de gaten houden of ze niet te ver gaan (broers gaan mee in het geheime complot, mits de meiden zich niet buiten hun boekje begeven). Ook zij spelen een dubbelrol; gaan enerzijds mee in het maken van geheime afspraken, maar hebben voor zichzelf een grens bepaald, aan de andere kant spelen zij de rol van 'suikeroom', die hun vrouwelijke familieleden paaien met leuke kleding en andere dingen.
- oneerlijke taakverdelingen in het huishouden (de meisjes moeten meedraaien in het huishouden, de jongens hoeven niets te doen), uitgaan en dansen, de stad ingaan (de meisjes mogen dit niet, de jongens kunnen gaan en staan waar ze willen), dragen van een hoofddoek (hoe je m draagt, wanneer je m draagt, bepaald hoe gelovig je bent), uithuwelijken van meisjes (meisjes hebben geen inbreng en vragen zich af hoe het moet als zij gruwen van deze man!)

Andere zaken als:

- zwijgen over de thuissituatie, bijvoorbeeld een werkeloze vader of over een miskraam van een zus. Seksualiteit als taboe is een moeilijk item.

- Onbegrip over het feit dat de meiden enerzijds geen eigen keuzes maken en anderzijds keihard een abortus aanbevelen bij een onverhoopte zwangerschap. Verbazing over meisjes die begrijpen dat ze geweerd worden door de vriendinnengroep, omdat ze te ver gaan. Het vrijwillig dragen van een hoofddoek en daar trots op zijn. Meiden kiezen in westerse ogen voor een slaafse, gehoorzame houding.

nog meer dilemma's:

- aanlopen tegen wij/zij tegenstellingen, dwz; de meiden trekken zich terug in hun eigen Marokkaanse cultuur, er is wel contact, maar op sommige punten geen echte verbinding.

- keuze en voorkeur van de meiden voor typische (mannen) sporten als judo, taekwondo, voetbal (populair in Utrecht). Ook in de clip van het 'pro-hoofddoek lied'⁸⁸ zijn hoofddoekdragende meisjes te zien die bezig zijn met judo of jiu-jitsu!

- voorkeur voor Marokkaanse mannen met een goede baan als het gaat om een huwelijkspartner en ze hebben bij voorkeur Marokkaanse vriendinnen.

Medewerkers geven aan dat zij bang zijn dat de Marokkaanse meiden door hun dubbelrol in de problemen komen met hun identiteit, maar dat de meiden dit zelf niet in de gaten hebben. Ze hebben niet geleerd zelfreflectie toe te passen en zijn verbaasd als ze dit op de club wel moeten doen. De heftige problematiek waar ze mee worstelen is wel te benoemen, maar de invloed die het op ze heeft, wat belangrijk is bij identiteitsontwikkeling, vinden ze moeilijk om uit te leggen, weten ze eigenlijk niet. Het continu switchen van rol is voor deze meiden de gewoonste zaak van de wereld, zij weten niet beter. Bovendien hebben de meiden in de gaten dat zij er zelf vaak Hollandse opvattingen op nahouden, die lijnrecht staan tegenover de opvattingen van hun ouders. Ze zijn van jongsaf aan zo gewend om met deze dubbelrol te leven, dat ze daarin geen onderscheid meer zien en leven in een spagaat als normaal beschouwen. Er heerst een soort gelatenheid en berusting bij de meiden en richting thuis en familie conformeren zij zich. Medewerkers zien nog niet daadwerkelijk problemen, maar voorzien wel problemen op latere leeftijd als gevolg van de dubbele moraal en dubbele identiteit. De echte problemen beginnen pas in de bovenbouw (zo na hun zestiende).

Gesprek met VMBO-docent

---

⁸⁸ Zouf, 2010, www.youtube.com, moslima's maken pro-hoofddoeklied)

De voorlichting is summier en voornamelijk technisch van aard. Dit had ik in paragraaf 2.3 zelf ook al vastgesteld. De overheid heeft geen protocol voor seksuele voorlichting. De scholen moeten zelf de pakketten die verkrijgbaar zijn via de Rutger/Nisso groep aanschaffen en worden vrijgelaten in hoe ze de lessen inhoudelijk invullen en vormgeven. Het ligt dus aan de docent zelf wat hij/zij van zo'n voorlichtingsles zal maken.

Als het gaat over seksualiteit, in de tweede klas, dan vertonen moslimmeisjes opvallend ander gedrag dan autochtone leerlingen. Zij merkt dat de Marokkaanse meiden (moslim) meiden terughoudend zijn en niet deelnemen aan het gesprek en als zij hen benaderd met vragen, worden ze verlegen. Grapjes over seks of over borsten in de klas worden door hen niet gewaardeerd, ze kunnen er niet om lachen. Het infoboekje, dat alle leerlingen mee naar huis krijgen (waarin plaatjes staan van een blote jongen en meisje), wordt door de moslimmeiden geweigerd mee te nemen.

4.2. Resultaten

1. Seks is taboe! Dit uit zich in allerlei vormen:

- met ouders wordt niet gesproken over seks. Dat is schaamte, 'hisma'. Menstruatie en maandverband zijn nog 'veilige' onderwerpen die soms met moeder kunnen worden besproken, maar dan houdt het op.
- over seks praten in het bijzijn van mannen is onmogelijk, is ook schaamte.
- blote kleding dragen is taboe (lage truitjes, korte rokjes); dan ben je een 'hoer', 'vies hoertje', 'dat is smerig', of ze zeggen tegen je: 'ben jij iemand?'. Waarmee gesuggereerd wordt, dat je dus 'niemand' bent, wanneer je te bloot gekleed gaat.
- seks op tv wordt weggedrukt 'wij mogen geen vieze beeldjes kijken', of als het bijvoorbeeld bij een tv programma als Opsporing Verzocht om een verkrachting gaat, dan kijken ze er wel naar, maar ze *praten* er niet over.
- relaties of omgang met jongens is ook een taboe. Als de meiden een relatie hebben, dan wordt het verzwegen of verborgen, maar dit is wel riskant, want als het ontdekt wordt door iemand, dan beginnen de problemen. Schaamte is wat er op volgt, schande en angst. Het kan niet, het hoort niet: een relatie. De meiden worstelen tussen twee waarden, die ze meekrijgen. De westerse waarde met eerlijkheid als de beste manier van respect tonen of de Marokkaanse cultuur te volgen waarin zwijgen of liegen betekent dat je eer betoont aan de gemeenschap. Niet het liegen op zich, maar *het niet zeggen van de waarheid laat zien dat je respect toont aan*

je ouders, je familie, de gemeenschap. De meiden vinden eerlijkheid ook heel belangrijk, maar uit angst voor roddel en represailles wordt nog veel verzwegen en gelogen.

Ouders gaan er van uit dat er in een relatie of omgang meteen verkeerde dingen gebeuren. Deze aanname zit impliciet verborgen in allerlei boodschappen die vooral de moeders meegeven. Jongens zijn niet te vertrouwen en zijn uit op seks, dat is het motto. Angst voor mannen wordt er van jongs af aan ingepeperd.

- Om relaties en omgang met jongens en dus seks te voorkomen en te vermijden worden jongens en mannen vanaf het moment dat het meisje vrouw wordt zoveel mogelijk gescheiden gehouden. Op school is dit in Nederland onmogelijk, dat wordt dan toegestaan, met het idee, dat er meerdere zijn in het gebouw en klaslokaal (onder getuige, mag je alleen met een jongen in een ruimte zijn volgens de koran). De meiden vinden dit vaak zelf ook fijn. Ze zeggen dat ze meer zichzelf kunnen zijn als ze aan vrouwenfitness of vrouwen zwemmen doen. Bovendien willen ze zich niet laten zien aan mannen of uit respect voor zichzelf en hun eigen lichaam en omdat mannen je in de gaten houden!

- Taboe op onreinheid; menstruatie en maandverband horen bij die categorie en zijn 'erg' om over te praten.

Alle genoemde punten over seks als taboe ben ik ook in de literatuur tegengekomen en bevestigen mijn bevindingen.

Gevolgen:

- Door het taboe op seks worden kinderen door hun ouders niet voorgelicht. De kennis op seksueel gebied in al haar facetten is bedroevend slecht. Meiden weten vaak niet hoe ze zelf anatomisch in elkaar zitten 'van onderen'. Ze weten niets of weinig van de geslachtsgemeenschap, wat ze weten komt van voorlichting op school en ze geloven nog altijd in de mythe van het maagdenvlies. Over de psychische en emotionele kant zullen we maar zwijgen.

- Maagdelijkheid en de mythe van maagdelijkheid; Meisjes moeten maagd blijven. Daar is op zich niets mis mee. Maar zoals we bij Mevr. Ouazzani ook al hebben gezien, dit fenomeen opent een wereld van tegenstrijdigheden, zoals:

-dubbele moraal (dubbele maatstaven)

De meiden dienen maagd te blijven, de jongens zijn stoer wanneer ze seks hebben. Anders gezegd de norm van maagdelijkheid geldt alleen voor meisjes en vrouwen. Ondanks het feit dat de koran kuisheid aanbeveelt voor zowel mannen als vrouwen.

Wanneer een meisje ingaat op de aandacht van een jongen is ze een hoer. Wanneer ze hem negeert als hij haar probeert te versieren, wordt ze uitgescholden voor hoer. Ook hier geldt dat een meisje het nooit goed doet.

-mythe van het maagdevlies

De meeste meiden denken nog steeds dat zij hun maagdelijkheid kunnen verliezen door sport of tampongebruik. Ze zijn niet op de hoogte van het feit, dat je niet hoeft te bloeden tijdens de huwelijksnacht ook al ben je nog maagd. Er heerst een grote angst om niet te bloeden tijdens deze nacht, dan heb je een groot probleem.

-hypocrisie

Mannen eisen een maagd te huwen! De dubbele moraal weerhoudt mannen er niet van voor zichzelf een maagd te eisen. De meiden vinden dit oneerlijk. Het is een ongelijke behandeling. Zij maagd, hij ook maagd!

-botsende waarden van twee verschillende culturen

Gelijkheid in man/vrouw verhouding versus ongelijkheid in man/vrouw verhoudingen. De Westerse cultuur eist gelijke behandeling van man en vrouw, maar in de Marokkaanse cultuur heeft de man de verantwoording en het gezag over de vrouw. Dit wreekt zich bij veel meiden; zij eisen dat de man ook maagd blijft, dus gelijkheid, bovendien zegt de koran dit ook, zoals ik heb aangetoond. Ook eisen zij eerlijkheid over het al dan niet maagd zijn van de man, maar geloven tegelijkertijd toch niet dat zij een eerlijk antwoord zullen geven. Eerlijkheid als westerse waarden tegenover liegen om je eigen eer te redden.

• Sociale controle en roddel.

Door het taboe op seks en alle ver- en geboden binnen een kleine gemeenschap wordt er veel en uitvoerig geroddeld over elkaar. Dit is zo erg dat de meiden er last van hebben. Ze worden er boos om, maar kunnen er geen kant mee op. Ze worden makkelijk beschuldigd van iets wat ze helemaal niet gedaan hebben, maar zoals gezegd, praten met een jongen, betekent voor de buurt veel meer dan praten. Ook al weet het meisje beter. Je hoort niet met een jongen te praten. Het hebben van een vriendje kan bovendien ruzie in de peergroup veroorzaken. Want onder leeftijdgenoten geldt het motto, praten met een jongen is gelijk aan verliefd zijn en verkeerde dingen doen. Een meisje kan dan beschuldigd worden van slecht gedrag.

Mannen hebben in de Marokkaanse cultuur de macht, maar de maagdelijkheidsnorm voor vrouwen geeft mannen nog meer macht op verschillende gebieden:

•als er geslachtsgemeenschap heeft plaats gevonden, dan zijn ze niet allebei schuldig aan ontmaagding, maar is **de jongen vrij om het meisje weg te sturen**, waardoor ze niet huwbaar meer is, want zij heeft **het** al gedaan. Hij kan tegen haar zeggen; “Wie ben jij?” Zij is feitelijk niets en niemand meer, want **zij** heeft zich **oneerbaar** gedragen.

•**De jongen is dus feitelijk onschendbaar**, zolang hij niet met haar gehuwd is. Daar maken ze in hun vrije periode dan ook dankbaar gebruik van; bij hen kun je immers niet zien of ze nog maagd zijn.

•**Mythe van het maagdenvlies wordt door hen dan ook in stand gehouden**, daar hebben ze belang bij: Op internet⁸⁹ lees je dat de jongens zeggen dat zij kunnen voelen dat een meisje nog maagd is.

•**De meiden zijn door dit alles chanteerbaar**, zo blijkt uit de interviews. Wanneer een meisje ontmaagd wordt door een Marokkaan, kan hij het tegen haar vader gaan vertellen. Dit maakt de meiden kwetsbaar en gevoelig voor chantage.

De gevolgen van seks als taboe zijn al beschreven in mijn literatuurstudie en de praktijk sluit ook hier aan bij de theorie. Bij sommige meiden heerst een enorme strijd lust om te vechten voor meer gelijke rechten ook binnen een relatie, zoals op het gebied van emancipatie in de keuken. Marokkaanse mannen moeten maar inzien dat meiden niet alleen maar willen koken en wassen, maar ook een leuke baan willen. (Botsende waarden)

Seks heeft ook met het geloof te maken, immers in de koran staat dat je je kuis moet gedragen, zowel de jongens als de meiden en dat seksualiteit alleen bedoeld is binnen het huwelijk. De koran zegt tevens dat de vrouw zich moet bedekken om zo haar vrouwelijke vormen te verbergen en haar kuisheid te bewaren, vandaar het dragen van de hoofddoek en het bedekken van je lichaam.

De hoofddoek zorgt ook voor tegenstrijdige gevoelens;

-ze weten dat ze de doek moeten gaan dragen, maar sommigen zeggen eerlijk dat ze angstig zijn voor de reactie van anderen (vooral de peer group; Nederlandse vriendinnen kunnen je uitlachen) en bang om voor gek te lopen.

-ze zijn er nog niet klaar voor. Je moet zeker weten dat je de doek ophoudt, dan ben je er klaar voor, op en af doen wordt niet geaccepteerd.

- Hoofddoek dragen betekent dat je jezelf conformeert met alles van de islam.

---

⁸⁹ www.geentaboes.forummaroc.nl

-Je bent een goede moslim, je laat zien dat je gelooft als je de hoofddoek draagt.

-De doorslag is vaak de druk van de peergroup (Marokkaanse vriendinnen en nichtjes, die vinden dat zij een hoofddoek moet dragen)

-De hoofddoek biedt volgens sommige ook voordelen, als veiligheid, bescherming.

Geloof is voor de moslimmeiden erg belangrijk, maar als je vraagt wat het belangrijkste is in hun leven wordt in bijna alle gevallen de ouders en de familie genoemd. Dat klopt natuurlijk ook gezien het waarden stelsel waarin de gemeenschap belangrijker is dan het individu.

Zingeving en geloof; daar zie ik ook een tegenstrijdigheid in.

Als het geloof wordt genoemd door de meiden als het belangrijkste, dan zijn het vooral de uiterlijke verschijnselen; nl. het voldoen aan de vijf regels van de islam. Het geloofsmotto is: Hou je aan deze regels, meer kun je niet doen. Het leven is een test. Allah is een grillige God, je weet nooit of je het goed genoeg gedaan hebt om het eeuwige leven te beërven. Zij hebben het boek en moeten zien zich aan de regels te houden. Dat is de zin van hun bestaan met het oog op het hiernamaals. Dat klinkt weinig hoopvol.

En toch zijn ze trots op hun geloof! Maar dan meer op het feit, ik ben een goede moslim, want ik hou me aan de regels. Daar zijn ze trots op, dat geeft hun vrede en geluk!

Zingeving is hou je aan de regels. Religieuze en culturele regels lopen door elkaar heen en worden met elkaar verward.

Er viel me nog meer op:

Sport, vooral bij de jonge meiden is opvallend vaak een jongensachtige sport, zoals: voetballen, taekwondo (vechtsport) en tai-boksen!

Jonge meiden zijn te klein/te jong voor:

1.voor moskeebezoek, ze moeten eerst leren bidden.

2.dragen van een hoofddoek.

3. bedekking van hun lichaam, zij mogen alles dragen, wat ze willen van korte rokjes tot t-shirtjes.

4. Scheiding van het andere geslacht, zij mogen gewoon met jongens spelen.

Wel wordt van jonge kinderen gehoorzaamheid en respect verwacht aan ouders en ouderen.

Geloof vindt plaats volgens een soort stappenplan en de verantwoording voor het geloofsleven van de meiden ligt geheel bij de **vader**:

7jaar; meisjes leren bidden

10 jaar; meisjes kunnen zelf bidden

11/12 jaar eerste menstruatie; dragen hoofddoek (officieel volgens de koran) en bezoek moskee, bidden, koran lezen en alle andere plichten doen.

Tijdens de psychoseksuele ontwikkeling, midden in de puberteit wordt van een Marokkaans meisje verwacht dat ze steeds meer moslim wordt of eigenlijk al is.

Hoofdstuk 5: Conclusies en aanbevelingen

5.1. Inleiding: Terug naar de onderzoeksvraag in mijn afstudeeropdracht. Ik wilde onderzoeken welke problemen op het gebied van seksualiteit bij Marokkaanse meiden precies speelden en wat de meidenwerkers er mee kunnen. In dit hoofdstuk zet ik de meest voorkomende vragen van de doelgroep uiteen en doe ik een aantal aanbevelingen.

Nogmaals de probleemstelling:

Hoe kan YfC inspelen op de meest gestelde vragen op het gebied van seksualiteit bij allochtone meiden?

Omdat YfC het meidenwerk benaderd vanuit een holistisch mensbeeld (paragraaf 3.2), behandel ik de problemen ook op de vier genoemde gebieden, waarbij in acht genomen moet worden dat veel van de problemen in elkaar overlopen en de deelgebieden nooit los van elkaar staan. Ook de methode behandelt de thema's volgens de meetlat van het holistisch mensbeeld, dus is dit ook voor de jongerenwerkers herkenbaar en goed toepasbaar.

5.2. Vragen over seksualiteit op het lichamelijke terrein

5.2.1. Vragen, conclusie en aanbevelingen

Jongerenwerkers kunnen geconfronteerd worden met **de volgende vragen⁹⁰ en problemen, dilemma's⁹¹ op het gebied van maagdelijkheid, de mythe van het maagdenvlies, ontmaagding.**

---

⁹⁰ In mijn vraagstelling en dus ook hier, heb ik het over vragen die Marokkaanse meiden kunnen stellen. Dit zijn vragen, die indirect zijn, zij worden namelijk niet zo snel door de Marokkaanse meiden zelf gesteld vanwege het taboe dat op seksualiteit rust. Feitelijk zijn het geen vragen

- onwetendheid over seks, gebrekkige kennis
- onzekerheid over het al dan niet maagd zijn
- onduidelijkheid over bepaalde biologische en of lichamelijke aspecten
- verzoek om een maagdverklaring
- verzoek om een maagdenvlieshersteloperatie
- vragen i.v.m. magie: dat is dat d.m.v. toverkunst de baarmoeder gesloten zou zijn
- angst voor niet bloeden tijdens de huwelijksnacht
- angst voor de eerste geslachtsgemeenschap en seksuele problemen na de huwelijksnacht
- abortus

Conclusie:

Seks en seksualiteit staan op nummer 1 van de meest prangende vragen van jongeren op Marokkaanse sites. Juist omdat er thuis niet of nauwelijks over wordt gesproken en de voorlichting op scholen te summier is, is er in onze verseksualiseerde samenleving meer dan ooit behoefte aan antwoorden op alles wat op de Marokkaanse meiden afkomt op dit gebied.

Aanbeveling:

Goede seksuele voorlichting geven, dat houdt in dat de geslachtsgemeenschap, het maagdenvlies met alle feiten en mythen open besproken en uitgelegd wordt. Dat er ruimte is voor alle verwarring die er over dit onderwerp kan zijn.

De medewerkers dienen kennis te nemen van de taboes op seksualiteit in het algemeen en vrouwelijke seksualiteit in het bijzonder.

5.2.2. Gespreksvragen over seksualiteit op lichamelijk gebied:

-Hoe komt het dat Marokkaanse meiden het op één na hoogste abortuscijfer op hun naam hebben staan ten opzichte van andere nationaliteiten en waarom is het voor de meiden soms 'makkelijker' om een abortus te laten plegen⁹²?

---

maar aandachtsgebieden of dilemma's. Deze vragen leven echter wel degelijk in de hoofden van de meiden. Daarom hanteer ik hier het begrip vragen.

⁹¹ (A. van Bommel, 2003, pp. 131-135)

⁹² (Benkaddour, 2010, Abortus onder schooltijd, p. 132-133)

-Hoe ga je om met de schuldgevoelens van de meiden, die vaak zwaar op ze kunnen drukken wanneer ze al seksueel actief zijn geweest?

-Hoe voorkom je dat je gaat (ver)oordelen?

- Hoe kun je de meiden leren verantwoording te nemen voor hun eigen lijf en leven en hun grenzen te bewaken, wanneer ze thuis meekrijgen dat ze volzaam moeten zijn?

-Hoe zou je de seksuele voorlichting kunnen verbeteren, zodat deze meer past bij hun cultuur? Zie ook het aanbevolen boek van F. Benkaddour op pagina 74.

-Wat is een gezond beeld van seksualiteit binnen onze christelijke cultuur en hoe sluit je aan bij de Marokkaanse cultuur?

-Wat is jouw visie op seksualiteit en vind je dat YfC Nederland een visie op seksualiteit zou moeten ontwikkelen?

Hoe denk je over het ontwikkelingsthema over seksualiteit⁹³ dat luidt als volgt: 'uiten van eigen seksualiteit en genieten van fysiek contact met anderen?'

-Wat zijn de opvattingen over seksualiteit van andere jongerencoaches, je collega's? Is er consensus voor een visie op seksualiteit?

-Ben je het eens of oneens met de volgende stelling: 'Meewerken is meegaan met de leugen en het in stand houden van een mythe?'

5.3. Vragen op het sociale terrein wat betreft seksualiteit

5.3.1. Vragen, conclusie en aanbevelingen

Dilemma's van welzijnswerkers (hulpverleners) zij kunnen geconfronteerd worden met de volgende hulpvragen en problemen:

- loyaliteitsconflicten
- uithuwelijken
- aantasting eer en goede naam zonder dat er werkelijk schuld is
- eerwraak

Conclusie:

---

⁹³ (YfC, 2009, Methodiekb beschrijving voor meidenwerk, p.7)

Eer is de belangrijkste waarde binnen de Marokkaanse gemeenschap en bevat een kaleidoscoop aan waarden en concepten, die vaak voor Nederlanders achterhaald en traditioneel zijn, maar voor Marokkaanse immigranten verweven en allesbepalend zijn in hun leefwereld. De mannen zijn verantwoordelijk voor de eer van hun familie en voor de eerbaarheid van hun vrouwen en kinderen. Dat houdt in dat kinderen en vrouwen hun eer niet zelf kunnen verwerven, maar zich dienen te gedragen zoals het hoort. Eerbaarheid is dan ook kuis gedrag, je lichaam en haren bedekt houden, geen aanstoot geven, niet-seksueel gedrag vertonen, ook niet naar je man, niet in het openbaar dansen of je in gezelschap van mannen begeven. Kortom 'hisma' (positieve schaamte) tonen, weten wat je plaats is als vrouw, gehoorzaam aan je man en hem respect en ontzag tonen. Wanneer een vrouw de eer schendt, betekent dat eerverlies voor de man en beide families en negatieve schande en schaamte 'hisma' heerst over de gemeenschap. De man verliest respect, ontzag en status en wordt vanwege zijn verantwoordelijkheid ook het hardst getroffen door eerverlies.

Aanbeveling: Deze eer en schandecultuur mag ons misschien achterhaald in de oren klinken. Het is vooral belangrijk te weten dat eer als een rode onzichtbare draad door hun leven loopt en mede bepalend kan zijn voor hun gedrag. Dit betekent niet dat jongerencoaches het gedrag weg moeten verklaren, maar meer dat zij begrijpen en weten, etnocentrisch gedrag vermijden en met een open en coachende houding kunnen luisteren en de ander niet veroordelen hierom.

Jongerenwerkers dienen meer inzichten verwerven in conflicten en conflictstrategieën van ouders en het meisje binnen het Marokkaanse gezin.

roddel en achterklap

Doordat de sociale afstand binnen de Marokkaanse gemeenschap in Nederland net iets groter is dan in Marokko, wordt er meer over elkaar gekletst, wat de kans op ongenueanceerd oordelen vergroot en daarmee de kans op roddel. Roddel betekent per definitie dat je reputatie en dus de eer op het spel staat. Dat maakt vooral de meisjes en vrouwen kwetsbaar. Zowel in de literatuur als in mijn interviews en observaties komt naar voren, dat de meiden er last van hebben. Eenmaal een roddel in de buurt kan veel eerverlies, verdriet en ellende veroorzaken. Daarbij komt dat de meiden zelf vaak al zo verwesterd zijn en praten met een jongen op straat heel normaal vinden, maar hun ouders niet! Hierdoor komen zij in een spagaat te zitten.

Aanbeveling: kennis nemen van dit fenomeen en weten dat dit onderdeel is van de onderliggende en belangrijkste waarde van de Marokkaanse gemeenschap heen: Eer. Meiden die hiermee geconfronteerd worden, steunen, troosten en oplossingen aanbieden, door ze te leren hier mee om te gaan, maar ook de positieve kanten van sociale druk benadrukken. Wij als Nederlanders hebben de neiging onze vrijheid "dat bepaal ik zelf wel" als hoogste geluk te zien

en om sociale dwang te zien als een slechte pers. We overvragen onszelf om alles wat wij doen over te laten aan ons eigen initiatief. Filosoof Groot⁹⁴ zegt hierover: 'Vrijheid is een mooi ding, maar een zekere dwang is ook heel nuttig'...'Sociale druk, fatsoensdruk, termen die we graag belachelijk maken, vervullen een belangrijke functie in ons leven'. Daar kunnen christelijke jongerenwerkers wat mee als het gaat om seksualiteit; mogen wij elkaar aanspreken op eerbaar gedrag, en jezelf bewaren tot het huwelijk of op zijn minst een vaste partner? Waar liggen de grenzen? Is het omwille van onze vrijheid dat YfC geen visie heeft op seksualiteit? Durven we de grenzen aan te geven? Kostbare vrijheid, die kan ontaarden in grenzeloosheid.

taboe op vrouwelijke seksualiteit

De verantwoordelijkheid voor de eer ligt bij de man, de vrouw deelt in de eer, door zich eerbaar te gedragen. Zij wordt ook niet verantwoordelijk geacht voor haar eigen seksualiteit. Men ziet haar als een 'femme fatale', die haar eigen seksualiteit niet in toom kan houden, bovendien brengt zij de mannen met haar schoonheid in verwarring. Dat dit concept lijnrecht tegenover het concept van eerbaar staat is duidelijk en dus is de vrouwelijke seksualiteit een taboe, waar niet over gesproken wordt, omdat dit de eerbaarheid in het geding brengt. Dit zijn de traditionele concepten die ten grondslag liggen aan het taboe op vrouwelijke seksualiteit om zo de eerbaarheid van de vrouw zo groot mogelijk te houden en daarmee direct de eer van de man en de families.

Aanbeveling: kennis nemen van deze concepten en waarden, die hoewel onuitgesproken doorweven zijn door de Marokkaanse gemeenschap en die ervoor zorgen dat er meer begrip ontstaat voor hun leefwereld en beter ingespeeld kan worden op voorkomende situaties.

Dubbele moraal

Eén van de zaken waar de meiden zich enorm over opwinden is de dubbele moraal binnen de gemeenschap. Maagd blijven tot het huwelijk, geldt in de koran voor beide geslachten, maar in het dagelijks leven is deze regel alleen voor de meiden. Bij de jongens wordt oogluikend toegestaan dat zij seksueel actief zijn, terwijl dit gedrag bij meiden als uiterst strafbaar wordt gezien. Jongens mogen seksueel actief zijn, en eisen daarbovenop ook nog een maagd wanneer zij gaan huwen. De meiden vinden het oneerlijk, maar geven hem wel een kans als hij eerlijk zou bekennen dat hij geen maagd meer is, dan zijn ze wel bereid hem te vergeven en met hem in het huwelijksbootje te stappen. We hebben gezien dat de meiden aan het kortste eind

---

⁹⁴ (Groot, 2010, artikel p. 28, de Verdieping, religie&filosofie)

trekken, de jongens hebben tot op heden meer macht en middelen om hun positie te handhaven.

Aanbevelingen: Het feit dat de koran meisjes en jongens aanspoort om maagd te blijven is vrij onbekend. Hiermee zou je ze weerbaarder kunnen maken, immers via de koran kunnen de meiden hun plaats in de traditie omzeilen en de mannen wijzen op hun eigen verantwoordelijkheid over hun seksualiteit. Verder is maagd blijven ook een christelijke norm, waarmee je dus heel nauw kunt aansluiten bij de meiden en ze kunt laten zien dat jij net als zij anders (moeten en kunnen) zijn in een verseksualiseerde samenleving.

Hypocrisie

Juist doordat in de waardepiramide van de Marokkaanse cultuur 'eer' bovenaan staat, is het beter om te liegen of te zwijgen, dan om eerlijk te zijn en de waarheid te spreken, wat juist heel Nederlands is. Liegen ziet men in de Marokkaanse cultuur als een deugd die er voor zorgt dat de eer in tact blijft voor de familie en de gemeenschap. Daardoor ontstaat hypocrisie. Iedereen weet dat het niet zo is, maar men doet of de neus bloedt. Doordat veel meisjes in verschillende deelgebieden van hun leven wel leren dat eerlijkheid het hoogste goed is, ontstaan er spanningen. In het beste geval doorzien ze weliswaar hun eigen cultuur, maar weten ze niet hoe ze dat anders moeten doen.

Aanbeveling: Op de hoogte zijn van het feit dat ook hypocrisie een (negatief) gevolg is van eer als hoogste goed. Een negatieve bijkomstigheid, die niet moet worden gebagatelliseerd, maar serieus genomen. Mijd ethocentrisch gedrag en benader de meiden op hun interesses, wat willen ze, waar kunnen ze veranderen, waar niet.

5.3.2. Gespreksvragen over seksualiteit op sociaal gebied:

-Kun je verklaren waarom de broer van een meisje zich gedraagt als een 'machocipier' (hij houdt zijn zus(sen) continue in de gaten) en tegelijkertijd meewerkt aan een stiekeme 'date' (tot een bepaalde grens)?

-Wat heb je zelf ervaren van bovenstaande ongelijke machtsverhoudingen? Hoe ging je ermee om?

-Hoe voorkom je dat je, wanneer de meiden bovenstaande problemen bespreken op de club, vervalt in ethocentrisch gedrag? Anders gezegd: Hoe voorkom je dat je de meiden laat merken dat het vreemd, raar en niet Nederlands is, om je door je broer te laten bewaken en controleren?

Kan de doelstelling⁹⁵, ‘de meiden hebben kennis van en vaardigheden op het gebied van vriendschappen en intimiteit’, nog worden gehaald gezien in het licht van het taboe op vriendschap en intimiteit binnen de Marokkaanse cultuur?

-Hoe leer je ze een gezonde omgang met mannen binnen hun cultuur, die omgang met mannen verbiedt? En wanneer de meiden zelf kiezen voor een gescheiden leven van mannen?

-Kun je uitleggen waarom de meiden geen eigen keuzes maken?

-Hoe zorg je dat meiden leren hun eigen verantwoordelijkheid te nemen, hun eigen mening te vormen en uiten, als ze van huis uit mee krijgen dat ze niet voor zichzelf verantwoordelijk kunnen en mogen zijn?

-Hoe bereik je dat de Marokkaanse meiden zich bewust worden van hun sociale context?

Conclusie: Een relatie aangaan is voor Marokkaanse meiden niet mogelijk, mits zij zullen gaan trouwen binnen zeer korte tijd. Open de discussie over hoe het is om iemand te trouwen, die je eigenlijk nauwelijks kent. Pleit voor hechte vriendschap, (in contact komen met mannen en op de juiste manier leren kennen) waarin je elkaar leert kennen binnen vriendengroepen (dan zijn er altijd getuigen bij; moet volgens de koran) en waar meiden kunnen leren dat vriendschap en intimiteit twee heel verschillende zaken zijn, die ze goed uit elkaar kunnen houden.

Vriendschap zonder romantiek en intimiteit. Dat geestelijke eenheid veel belangrijker is in eerste instantie dan lichamelijke eenheid.

5.4. Vragen op het psychische terrein wat betreft seksualiteit

5.4.1. Vragen, conclusie en aanbevelingen

Vragen als; wie ben ik nou? Vermeld moet worden dat deze vragen niet of nauwelijks gesteld worden, omdat de Marokkaanse meiden (nog) niet in de gaten hebben dat het leven dat ze leiden problemen geeft of kan geven in hun identiteitsontwikkeling. Hun puberbrein is bovendien nog niet uitontwikkelt en daardoor zijn ze ook niet in staat om hun complete situatie te overzien en daarop te reflecteren.

Zoals hierboven al genoemd ligt de sociale context van de meiden binnen twee culturen, die met elkaar schuren. Daardoor leiden ze twee levens en moeten ze een groot beroep doen op hun vermogen om flexibel met deze verschillende culturen om te gaan, willen ze overleven. Code-switching, is iets wat deze meiden van jongs af aan leren, het gebruiken van de juiste code (gedrag, houding) in de juiste cultuur of situatie. Dit vraagt veel van het inlevings- en

---

⁹⁵ blz. 18 Methodiekbeschrijving ‘Superwoman’

aanpassingsvermogen van deze meiden, waardoor er allerlei spanningen kunnen ontstaan en de meiden soms een compleet gespleten leven kunnen gaan leiden. (zie paragraaf 3.2.3).
Depressiviteit, angst, verstoorde identiteitsontwikkeling kunnen de gevolgen hiervan zijn.

Aanbeveling: als autochtone Nederlander is niet of nauwelijks invoelbaar hoe dit moet zijn. Of je moet bedenken hoe wij ons als vreemdeling voelen in een seculiere wereld. Hier past bescheidenheid en vooral een luisterend oor en respect en acceptatie.

Ik- versus wij-cultuur

Thuis is er de Marokkaanse cultuur met een strenge seksuele moraal en allerlei plichten en taboes. Alles is gericht op het behoud van maagdelijkheid en daarmee de eer van de familie en de gemeenschap. Buiten en op school bevinden de meiden zich in de Nederlandse cultuur, met op seksueel gebied een uiterst losse moraal, die bijna uitsluitend gericht is op zichzelf. Hier lijkt de code het zoveel mogelijk bevredigen van je eigen seksuele behoefte en begeerte te zijn. Het is soms overleven, leven in een spagaat of twee levens leiden.

Aanbeveling: op de hoogte zijn van de behoeftepiramides van Maslov en Pinto, die inzichtelijk maken hoe beide culturen hun verschillende normen en waarden toepassen.

Dubbele identiteit

Doordat ze de waarden van beide culturen integreren in hun leven hebben de meiden vaak een dubbele identiteit. In het ene deelgebied van hun leven zijn ze Nederlands, in het andere deelgebied volkomen Marokkaans. Bijvoorbeeld: thuis en buiten spreken ze eigenlijk alleen maar Nederlands (deelgebied taal), maar op het gebied van geloof en seksualiteit heersen de moslimtradities.

In Nederland staan ze het laagst op de sociaal/maatschappelijke ladder, in Marokko worden ze gezien als die rijke westerse Marokkaan. Dit zorgt ook voor vervreemding. Wie ben je dan eigenlijk? Dit alles heeft invloed op hun identiteitsontwikkeling, die instabiel kan worden en zich niet ontwikkelt tot een volwassen identiteit.

Aanbeveling: vermijd kokervisie, ze zijn niet alleen het allochtone meisje, ze hebben veel meer rollen in hun leven, ze zijn ook de leerling van, het zusje of nichtje van, inwoner van, etc.

Dilemma's van welzijnswerkers (hulpverleners) zij kunnen geconfronteerd worden met de volgende hulpvragen en problemen:

- Instabiele identiteit
- Problemen met identiteitsontwikkeling
- Overlevingsstrategieën voor het leven in Nederland, moeite met hier je plek vinden.

Aanbeveling: Identiteit is niet statisch! Spreek ze niet aan op hun afkomst of hun allochtoon zijn, maar op hun interesses en op wie ze zijn! Het gaat juist niet om een aparte benadering voor allochtone meiden. Ze willen benaderd worden om wie ze zijn. Juist wij als autochtonen, bekend met de piramide van Maslov zouden moeten weten hoe belangrijk het is om jezelf te mogen zijn en om de ander te waarderen om wie hij/zij is.

5.4.2. *Gespreksvragen over seksualiteit op psychisch gebied:*

-Wie of wat bepaalt de identiteit van Marokkaanse meiden? Hoe geef je de meiden de ruimte om hun eigen identiteit te bepalen?

-Hoe betrek je de problemen met hun dubbele identiteit en hun dubbel leven in de methodiek? Denk aan de psychische problemen; hoe zorg je dat de meiden een gezond gevoel van eigenwaarde, zelfvertrouwen en een positief zelfbeeld krijgen ivm hun culturele en religieuze achtergrond?

5.5. Vragen op het geestelijk terrein wat betreft seksualiteit

5.5.1. Vragen, conclusies en aanbevelingen

Welzijnswerkers kunnen geconfronteerd worden met de volgende hulpvragen en problemen:

- wat mag wel en wat mag niet volgens de koran en de imaam op gebied van seksualiteit
- op zoek naar een liefdevolle God

Conclusies:

De regels en richtlijnen die door de meiden moeten worden gevolgd, zijn vooral vijf regels (zuilen): Geloof belijden, 5x bidden, vasten (Ramadan), aalmoezen geven aan de armen en 1x in je leven naar Mekka. De koran heeft voor vrouwen wel extra zaken toegevoegd, zoals het bedekken van je lichaam en het dragen van de hoofddoek. Die hoofddoek vinden de jonge meiden aanvankelijk stom, ze schamen zich ervoor, zeggen dat ze het doen om te kijken of ze er al aan toe zijn. Ze vinden het niet mooi, en voelen zich een oma. Bij de oudere meiden merk ik meer berusting en meer identificeren met de islam. De hoofddoek is het symbool van de vrouw om te laten zien dat je een gelovige moslim bent en dus een goede moslim. Uiteindelijk zijn ze er trots op.

Daar komt dan het maagd zijn en blijven tot je huwelijk ook bij. Dit is een regel uit de islam waar meiden zich wel aan willen houden, althans dat zeggen ze. Uit de gesprekken met de Marokkaanse meiden en medewerkers blijkt dat hun puberteit bol staat van het op gespannen voet leven met seksualiteit in twee werelden, de verseksualiseerde maatschappij, waar alles is

toegestaan en de strenge kuis regels in een wereld van taboes en strikte scheidingen. Leven tussen Mac. Sex en Mac. Haraam. Dit levert voor veel meiden problemen op, die zich geestelijk vooral uiten in de vorm van wat mag wel en wat mag niet van de koran of de imam. Op de sites en in de gesprekken merk je de angst om het fout te doen. Geloof is je houden aan de regels, niet uit liefde voor Allah, maar gewoon omdat het moet van je geloof. Geloven, zo lijkt het, bestaat uit verplichtingen, waarbij de gemeenschap nauwlettend op elkaar toeziet of dit ook gebeurt.

Maar juist omdat hun identiteit zo instabiel is, zoals we hebben gezien, is het geen wonder dat steeds meer allochtone jongeren zich niet meer identificeren met hun land, maar steeds meer met hun geloof. Het geloof biedt hen waarschijnlijk meer houvast dan hun afkomst. Door het geloof ontstaat er wellicht een nieuwe generatie van wereldburgers, die zich identificeren met de islam, want die verbindt hen met een wereld die veel groter is dan die van Marokko en Nederland. Dat dit maar al te waar is, zie je in de praktijk, waarin moslimmeisjes een pro-hoofddoek lied zingen en de islam bezingen als bevrijder van de vrouw en haar waardigheid. Meiden die weten dat ze worden gehoond en minachtend behandeld vanwege hun hoofddoek, staan op en loven Allah en hun imaat, want dat is waar ze kracht uit kunnen halen om zich te kunnen handhaven in een vijandige buitenwereld. Ze wantrouwen autochtonen, het kan immers een potentiële Wilders aanhanger zijn. Ze zijn angstig voor de toekomst. Krijgen ze straks nog een baan en wat als ze zelf kinderen krijgen?

Aanbeveling: probeer aan te sluiten! Maagd zijn, je lichaam bewaren voor de juiste persoon, het zijn ook bijbelse begrippen als het gaat om seksualiteit.

Visie bepalen op seksualiteit. Ik pleit ervoor te zoeken naar consensus en jongerenwerkers een christelijk speelveld te bieden op het gebied van seksualiteit. Wat wil YfC op het gebied van seksualiteit en waarom is er geen visie op seksualiteit zijn vragen die mijns inziens opnieuw moeten worden gesteld en beantwoord.

5.5.2. Gespreksvragen over seksualiteit op geestelijk gebied:

-Hoe ga je ermee om als de hulpvraag in conflict is met je eigen opvattingen over vrouwen, zelfbeschikking en seksualiteit?

-Hoe ondersteun je de meiden in hun geloofsbeleving, zonder je eigen geloof te verloochenen?

Nu we alle vragen die er zijn op een rijtje hebben gezet, zoeken we naar raakvlakken en aansluitpunten bij het christelijk geloof. Dit roept dan de volgende vraag op:

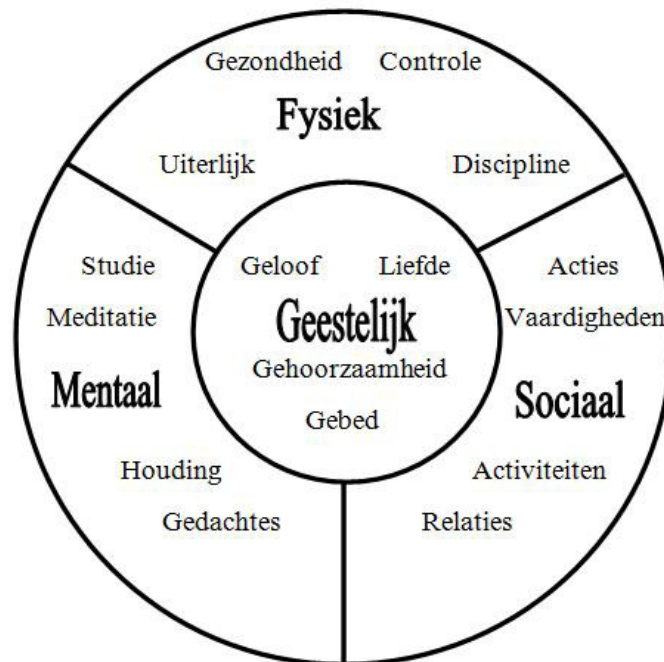
5.6. Waar kunnen christelijke jongerenwerkers aansluiten en verder inhaken op de leefwereld van moslimmeiden, en wat kunnen ze hen aanbieden?

- Maagd blijven; Dan denk ik aan het laten zien en horen van een christelijk, blijde boodschap. Geen maagd blijven uit angst voor de eer van je ouders, maar voor de eer van God, die seksualiteit heeft geschapen voor intieme, toegewijde relaties en die jou als vrouw heeft geschapen, met de bedoeling om een heilig en rein leven te leiden, tot eer van Hem. Je lichaam is immers een tempel van God. Hoofdthema moet worden “Seksualiteit is kostbaar. Bewaar het, want jij bent van waarde!”
- Seksualiteit heeft ook alles te maken met eigenwaarde, een positief zelfbeeld en eigen verantwoordelijkheid dragen. Als dat goed ontwikkelt is, nemen de meiden ook hun verantwoordelijkheid voor hun eigen seksuele gedrag. Nee durven zeggen.
- Hypocrisie: Uiterlijke kenmerken zijn mooi, maar uiteindelijk gaat het om je hartsgesteldheid. Je kunt nog zo’n goede moslim zijn met lange rokken en een hoofddoek die alles bedekt, wanneer je mannen verleidt op straat, betekent al dit uiterlijk vertoon niets. Jongeren doorzien hypocrisie heel goed. Ook hier kun je in gesprekken de hartsgesteldheid naar voren laten komen en als ze er voor open staan, dat Jezus bij uitstek iemand was, die verder keek dan de uiterlijkheden, maar dwars door mensen heen keek. Jezus, die opkwam voor een vrouw, die overspel had gepleegd en de hypocriete godsdienstleraren, met een paar woorden wijst op hun eigen verantwoordelijkheid.
- Van de piramide van Pinto naar een Christ-centered Life (van de focus op eer naar de focus op de Heer)

Christenen hebben geen behoeftenpiramide, zij zijn aangesloten op een centrale bron, die wat er ook gebeurt in hun leven, een krachtbron blijft. Een behoefte piramide betekent dat je pas naar een hoger ‘level’ kunt als aan de onderste basale behoefte als eten, drinken en onderdak zijn voldaan. Pas dan kun je je behoefte uitbreiden. Christenen gaan ervan uit dat de enige grote behoefte ligt in Christus zelf; Zoek eerst het Koninkrijk van God, en alles zal u bovendien gegeven worden! Zelfs al lijden zij honger, hebben zij geen dak boven hun hoofd of worden zij vervolgd om hun geloof, de apostel Paulus is er een goed voorbeeld van. Hij heeft alles meegemaakt, maar niets heeft hem kunnen scheiden van de liefde van Christus.

Romeinen 8: 35 “Wat zal ons scheiden van de liefde van Christus? Tegenspoed, ellende of vervolging, honger of armoede, gevaar of het zwaard?... “(38-39)”Ik ben ervan overtuigd dat dood noch leven, engelen noch machten noch krachten, heden noch toekomst, hoogte noch diepte of wat er ook maar in de schepping is, ons zal kunnen scheiden van de liefde van God; die hij ons gegeven heeft in Christus Jezus, onze Heer.”

Zoals in figuur 1 goed te zien is: het gaat om een 'Christ-centered Life', waaromheen de mentale, fysieke en sociale aspecten in balans dienen te zijn met de geestelijke aspecten, waarin Christus de centrale bron is.

Figuur 1: De Holistische mensvisie (1 van de drie theologische pijlers van YfC)

- Uitdragen van christelijke naastenliefde:

Een van de meest opmerkelijke aansluitpunten en tevens kritiek op de christelijke kerk kwam van Ayaan Hirshi Ali (overtuigd atheïst). Zij zegt in een interview⁹⁶:

“Volgens mij zijn veel moslims op zoek naar een God, of de idee van een God, die beantwoordt aan de beschrijving van de christelijke God, maar in plaats daarvan vinden ze Allah”.

Volgens haar is het antwoord op het groeiende moslim radicalisme om als christelijke kerken de concurrentie met de islam aan te gaan. Christelijke scholen stichten, christelijke vrijwilligers de

⁹⁶ (Verheij, 16 maart 2010, artikel uit ND :“Een optie van Ayaan Hirshi Ali: Jezus als leider”)

wijk insturen om een christelijke boodschap te verspreiden: Ga de wereld in en verkondig het evangelie!

Als dit zo is, dan zit de meidenclub midden in het hart van een activiteit, waarin het Goede Nieuws gebracht kan worden. Er ligt een grote uitdaging bij jongerenwerkers, laat de liefde zien voor deze Marokkaanse meiden; bidt voor hen en draag ze naam voor naam aan Hem voor en bidt voor jezelf, dat je gevuld mag worden met Zijn Geest van Liefde! De woorden liefde, bidden, geloof vindt je terug in het hart van het geestelijk leven. Dit heeft zijn uitwerking op de rest.

- Ik pleit er voor de begrippen schande en schaamte ook positief te benaderen. Hoe achterhaald en negatief ze ook mogen klinken, ze bevatten zeer zeker ook positieve, nastrevenswaardige eigenschappen, die met gepastheid en wellevendheid, vergevingsgezindheid en ontzag te maken hebben, gericht op het welzijn van de ander en de groep. Schaamte bijvoorbeeld heeft ook een functie; zolang deze er is, weerhoudt het een meisje om zich te snel te geven in een relatie, waar ze nog helemaal niet aan toe is. Daar kunnen wij als christenen aansluiten. Vergevingsgezindheid heeft een functie wanneer het toch een keer fout gaat.
- Fatsoensdruk, sociale druk; kan ook positief zijn, het kan je behoeden voor misstappen. De verschuiving van een cultureel seksscript, waarin de seksuele moraal een huwelijksmoraal (met sociale druk) was, naar een intrapsychisch script, waarin iedereen zelf mag uitmaken wat normaal gedrag is bij seksualiteit, heeft de morele orde, zoals we dagelijks in de media kunnen zien en lezen, behoorlijk verstoord.
- Positie van christenen⁹⁷: in zekere zin bevinden ook christenen zich in twee werelden, zij zijn enerzijds burgers van Nederland, anderzijds zijn we ook hemelburgers, ook wij hebben een dubbele nationaliteit. Die spanning tussen deze twee burgervormen wordt door Kam⁹⁸ goed uiteengezet in het model van Snyder, waar hij de spanning tussen de zes tegenpolen niet laat polariseren, maar juist laat zien dat de verschillende dimensies niet zonder elkaar kunnen en elkaar in evenwicht houden. Deze spanning zit zeker ook in de dimensies van Mc. Sex en Mc. Haraam, wat betreft seksualiteit. Voor ons herkenbaar. Het zoeken is naar de smalle weg tussen wereldmijding en machtswellust (of mijn onderwerp: erotische lust), met als bagage christelijke naastenliefde! Het gaat hier dus niet om moslims een christelijke levenswijze op te dringen, maar het aangaan van een verbond; een diepe, wederkerige relatie, waarin je jezelf verbindt met elkaars lot en elkaar trouw beloofd. Dat is de Bijbelse manier, van naar elkaar omzien en ook in moeilijke tijden elkaar trouw te blijven.

Handreikingen en aandachtspunten voor jongerenwerkers:

---

⁹⁷ (Segers, een christelijke inzet in het Nederlandse islamdebat, p. 24-29)

⁹⁸ (Kam, 2009, p.)

- Professionele houding

-neem de meiden serieus; luister naar ze, geef ze de gelegenheid vragen te stellen.

-straal inhoudelijke deskundigheid uit en vermijd ethnocentrisch gedrag (=jouw cultuur is het belangrijkste en alle andere culturen worden gemeten langs de Nederlandse lat).

-onderzoekende en coachende houding. Op zoek naar haar betekenisgeving, haar wensen en behoeften binnen haar verschillende sociale rollen. Op zoek naar hulpbronnen. Wat kan ze zelf, wie kunnen haar ondersteunen, wat zijn de 'gave gebieden'?

-ondersteuning is gericht op empowerment; het versterken van haar persoon.

- Marokkaanse meisjes geven zelf aan dat zij een praatgroep van meiden als een gewenste, aanvullende informatiebron zien, zeker als het om seksualiteit gaat. Hier hebben meisjes de kans om na te denken over hun eigen meningen, opvattingen en onzekerheden over dit onderwerp. Ze kunnen informatie uitwisselen en delen, elkaar steunen. Zet daarbij zelfbewuste, krachtige vrouwen in, die als een rolmodel kunnen functioneren.

'Docenten en andere professionals die met jongeren werken, moeten begrijpen hoe de piramide van Pinto, door kan werken in het leven van allochtone jongeren.'⁹⁹

Let op begrijpen betekent niet het er mee eens zijn.

Identiteit moet je niet als iets statisch zien, dat kan ook helemaal niet meer anno 2010 met alle veelzijdigheid aan culturen om ons heen. Benader allochtone jongeren dus op interesse en niet op hun afkomst. Het gaat juist niet om een aparte benadering voor allochtone meiden. Ze willen benaderd worden om wie ze zijn. Juist wij als autochtonen, bekend met de piramide van Maslov zouden moeten weten hoe belangrijk het is om jezelf te mogen zijn en om de ander te waarderen om wie hij/zij is.

- Vermijd kokervisie! Het is niet enkel en alleen een typisch cultuurconflict van een allochtone jongere, die twee levens leidt. Hoffman¹⁰⁰ pleit ervoor elke situatie breed (systeemtheoretisch) te bekijken en te analyseren. Omdat de meisjes deel uitmaken van verschillende sociale verbanden ontlenen zijn hieraan ook verschillende identiteitsrollen. Behalve Marokkaanse, is ze ook een jongere, een puber, de dochter van, de zus van, de leerling van. Iemand die zelf opnieuw moet zoeken naar haar invulling van haar leven en daarbij ondersteuning nodig heeft. Dit voorkomt het vroegtijdig invullen van betekenissen

---

⁹⁹ (H. Nelis, 2009, p. 205)

¹⁰⁰ (Bommel, 2003, pp. 73-75)

van een eventueel conflict. In plaats van meteen het conflict te bestempelen als een cultuurconflict met een vader die nu eenmaal een traditionele fundamentalist is.

- Aanbeveling YfC Nederland: Kam¹⁰¹ geeft als aanbeveling in zijn theologische onderbouwing, dat er behoefte is aan een nadere theologische doordinking in het werken met moslimjongeren. Daar wil ik me bij aansluiten. Tevens lijkt me dat er behoefte is aan het ontwikkelen van een visiedocument over seksualiteit. Een document met richtlijnen en Bijbelse principes voor seksualiteit, om een gezond beeld van seksualiteit te beschrijven, zonder verstrikt te raken en te verstarren in regels.

Gespreksvragen over omgaan met culturele verschillen:

- Hoe kun je ervoor zorgen dat je verbinding houdt en blijft houden met de meiden?
- Kun je de voorkeur voor mannelijke sporten verklaren?
- Beluister het pro-hoofddoek lied en reageer er eens op. Wat vind je ervan? Betrap je jezelf op weerstand of kun je begrip opbrengen voor dit lied?
- Waarom maken moslima's een pro-hoofddoeklied?
- Hoe reageer je als de meiden vragen wat je van dit lied vindt?

We hebben te maken met de Nederlandse cultuur en de Marokkaanse cultuur, maar ook met verschillende religies en hun (sub)culturen, zoals de christelijke en moslimcultuur in al zijn diversiteit.

- Hoe kun je ervoor zorgen dat je de horizon van de meiden breder maakt dan de Marokkaanse gemeenschap? Bedenk hoe je hen voor de Nederlandse (dus ook hun eigen) cultuur zou kunnen prikkelen en stimuleren.
- Bedenk ook hoe je de meiden kan stimuleren en prikkelen om zich te verdiepen in hun eigen cultuur en afkomst en om daar trots op te zijn.
- Hoe ga je om met wantrouwen naar Nederlanders in het algemeen en jij in het bijzonder?

Casus: er komt een boze broer de meidenclub binnen, die van plan is om zijn zus aan de haren mee naar buiten te slepen. Hoe kun je dan het beste reageren?

---

¹⁰¹ (Kam, 2009, p. 140)

Aanbevolen literatuur:

Na het lezen van dit boek¹⁰² zullen niet-Marokkanen meer helderheid krijgen over de interne wereld van de Marokkaanse gemeenschap. Daardoor zullen ze de jongeren (ook degene met maatschappelijke stuip trekkingen) beter kunnen begrijpen, dit beter kunnen relativiseren en daardoor eventueel meer basis krijgen om mee te denken in oplossingen.

Geschreven door een Marokkaanse vrouw, Fati Benkaddour. Zij behandelt onder andere de problematiek over seksualiteit en instabiele identiteit, zoals in mijn onderzoek al uiteengezet. Warm aanbevolen, ook aan de Marokkaanse meiden voor wie dit boekje specifiek geschreven is!

Mc Sex De pornoficatie van onze samenleving, van Myrthe Hilkens (2008). De nu opgroeiende jongeren krijgen door internet, porno en videoclips een totaal verknipt beeld van seks. Om een beeld te krijgen van de seksualisering van onze samenleving.

---

¹⁰² (Benkaddour, 2010, net nieuw, www.maghreb.nl)

Literatuurlijst

Boeken

- Azough, R., Poelman, J., (2007), *Jongeren, seks en islam. Een verkenning onder jongeren van Marokkaanse en Turkse afkomst*, (Maasstricht: Soa Aids Nederland)
- Bartels, E. (1993), *Een dochter is beter dan duizend zonen`*, (Utrecht : van Arkel)
- Benkaddour, F. (2010), *Hoe overleef ik Nederland?, 99 ideeën voor Marokkaanse jongeren*. (Amsterdam: Prometheus)
- Bommel, A. v. (2003), *Islam, liefde en seksualiteit*. (Amsterdam: Bulaaq)
- Bommel, A. van e.a. (2003), *Wankele waarden, levenskwesaties van moslims belicht voor professionals*, (Utrecht: Forum, instituut voor Multiculturele Ontwikkeling)
- Boer, E. d. (2002), *De Bijbel open over vrijen, over seksualiteit en huwelijksvoorbereiding*, (Barneveld: De Vuurbaak)
- Boer, F. (2005), *Psychologie van de adolescentie, Basisboek*, (Baarn: HBuitgevers)
- Buitelaar, M. (2006), *Islam en het dagelijks leven, religie en cultuur onder Marokkanen* (Amsterdam: Atlas)
- Buitelaar, M, (2007), *Uit en thuis in Marokko, antropologische schetsen*, (Amsterdam: Bulaaq)
- Chapman, C. (2003), *Kruis en halve maan, de uitdaging van de islam*, (Amsterdam: Buijten en Schipperheijn Motief, onderdeel van de Telos-groep)
- Dashorst H., Werf M. van der, (1995), *Tussen Djellaba en Disco, Marokkaanse meisjes aan het woord* (Haarlem: St. Kleur in het werk)
- De Bijbel*, (2002), 's- Hertogenbosch: Katholieke Bijbelstichting.
- Delfos, M. (2008), *40 dagen zonder seks, voor jongerenwerkers, leraren en opvoeders*, (Hilversum: EO)
- Eldering, L. van (1982, *Marokkaanse gezinnen in Nederland*, (Alphen aan den Rijn: Samson.)
- Focus on the Family (2006), *No Apologies. Kiezen voor een gezonde levensstijl*, (Colorado: Colorado Springs)
- Gmelig, I. (2006), *Bekijk het, Bronnenboek 2 Biologie/Verzorging klas 2 VMBO Lwoo/b/k*. (Baarn: NijghVersluys)
- Groen, J. (2009), *Opstand der gematigden, de groeiende weerbaarheid van Nederlandse moslim*, (Amsterdam: J.M. Meulenhoff)
- Harris, J. (1997), *Ongekust en toch geen kikker*, (Vaassen: Medema.)

- Kaldenbach, H. (2007), *De A van Amalia, die is allochtoon. Een multi abc*, (Amsterdam: Prometheus)
- Kaldenbach, H. (2008), *Respect! 99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur*, (Amsterdam: Prometheus)
- Manenschijn, G. (1998), *Alleen het verbodene lokt. Seksualiteit en moraal in een postmoderne cultuur*,. (Baarn: Ten Have)
- Migchelbrink, F. (2008), *Praktijkgerich tonderzoek in zorg en welzijn*, (Amsterdam: SWP)
- Mouthaan, I., M. d. (1997), *Twee levens, dilemma's van islamitische meisjes rondom maagdelijkheid*, (Delft: Eburon)
- Nelis H., Sark Y. van (2009), *Puberbrein binnenste buiten*, (Utrecht/Antwerpen: KosmosUitgevers)
- Ouweneel, W. (2006), *Seks in de kerk*, (Vaassen: Medema)
- Roosendaal, J. van, (2009). *Methodiekbeschrijving voor meidenwerk, Super Woman*. Driebergen: YfC Nederland.
- Sark, H. N.-2. (2009). *Puberbrein, binnenstebuiten. Wat beweegt jongeren van 10 tot 25 jaar?*, (Utrecht/Antwerpen: Kosmos Uitgevers B.V.)
- Schilperoort, J., Bos, A. (1996), *Seksualiteit, Bijbelse lijnen en facetten*, (Kampen: Kok)
- Simon, W. (1996), *Postmodern Sexualities*,. (Routledge: London/New York)
- Straver, C. (1980), *Jong zijn en contact zoeken*,. (Deventer: van Loghum Slaterus)
- Nabben,T., Yeşilgöz, B. (2006), *Van Allah tot Prada, Identiteit, leefstijl en geloofsbeleving van jonge Marokkanen en Turken*,. (Utrecht: FORUM- instituut voor multiculturele ontwikkeling)
- Versteeg, A. N. (1987), *Tekst voor tekst, de Heilige Schrift kort verklaard en toegelicht*, (Zoetermeer: Boekencentrum)
- Werf, S. van der, (2002). *Allochtonen, een inleiding in de multiculturele samenleving*, (Bussum: Coutinho)
- Wolf, D. de (2006), *Jezus in de Millinx, woorden en daden in een Rotterdamse achterstandswijk*, (Kampen: Kok)

Artikelen

Steenhuizen, P.H.. *Vrijheid is mooi, maar ook een zekere dwang is nuttig*, Trouw, 7 april 2010.

Bok, P. de, 'Een gespleten leven', *Vrij Nederland*, 1 februari 2003.

Groen, J., 'Dan maar liegen', *Volkskrant*, 29 maart 2001.

Krikke, H., 'Latifa in niemandsland', *Volkskrant magazine*, 24 februari 2001.

"Moslimmeid pikt seksuele norm niet", *Utrechts Nieuwsblad*, 23-04-2003.

KIEM, N. I. *Een ander succes. De keuzes van Marokkaanse meisjes.*

Segers, G.-J. (jaargang 34, nr.293, sept. 2009, EH te Amersfoort), *Vrede stichten in een gespannen samenleving*,. (Vaassen: Medema)

Seumeren, I. v., & Balkema, I. (2009). *Doorbreek de mythe over het maagdevlies*. Trouw; Podium.

Verheij, M., *Een optie van Ayaan Hirshi Ali: Jezus als leider*, Nederlands Dagblad, 16 maart 2010

Onderzoeken, Scripties

Azough, R. e.a.(2007), *Jongeren, seks en islam. Een verkenning onder jongeren van Marokkaanse en Turkse afkomst*. Soa Aids Nederland.

Hoogenboom, E. ,*Lijfblad of meidenblad? Hebben meidenbladen invloed op de seksualiteitsbeleving van meiden tussen de twaalf en zestien jaar?*, CHE 31 mei 2009.

Kam, E. de, (2006), *YfC-visiedocument met betrekking tot jongeren-evangelisatie*, (Driebergen: YfC)

Kam, E. de (2009). *YfC-Nederland, een theologische onderbouwing voor een jongeren-evangelisatie-beweging*. (Amsterdam: Vrije Universiteit)

Ketner, S., *Marokkaanse wortels, Nederlandse grond: Exploratie, bindingen en identiteitsstrategieën van jongeren van Marokkaanse afkomst*, (2008)

Kromhout, M. (2002), *Marokkaanse jongeren in de residentiele hulpverlening, een exploratief onderzoek naar probleemvisies, interculturalisatie en hulpverleningsverloop*, Universiteit Leiden (Amsterdam: SWP)

Mesker, W. (2007), *Abortus onder moslimvrouwen*, (Hilversum: Stichting Schreeuw om leven)

Mouthaan, I., Neef, M. de, *Twee levens. Dilemma's van Islamitische meisjes rondom maagdelijkheid*, Rutgers Nisso Groep,1997

Timmermans, J., *Ik hoor gewoon bij dit geloof*, CHE december 2007

Wissink I., Dekovic, M., *Ethnic Identity, externalizing problem behavior and the mediating role of self-esteem among Dutch, Turkish-Dutch and Moroccan-Dutch adolescents*, Universiteit Utrecht 2008

Internetsites

Is de Marokkaanse vrouw verbitterd of niet? .

<http://www.maroc.nl/Forums/showthread.php?t=104971>: www.maroc.nl., 2004

De golf, de kloof en de spagaat, de emancipatie van allochtone meisjes, www.forum.nl/trendsite/trend-golf.html, 2003

Hoe sterk is de Berberidentiteit. [Forum.marokko.nl](http://forum.marokko.nl), Marroko Community, Marokko virtual Community, 2009

Postmoderne filosofie. http://nl.wikipedia.org/wiki/Postmoderne_filosofie., 2010

- Bommel, A. van), *Moet een vrouw bloeden in de huwelijksnacht*.
http://www.lokum.nl/_liefde/seny/viewnews.cgi?category=2&id=1099227489:
 www.lokum.nl, 2009
- Jaarrapport Integratie*, cbs.nl. 2008.
- Dale, v, *Online woordenboek*. van Dale , 2009
- De haren van Hilal*. NMO Nederlandse Moslimomroep, 2009
- Duits, L., *het zijn net meisjes*. Amsterdam: artikel internet,
<http://www.mediareligiecultuur.nl/het-zijn-net-meisjes/#more-329#more-329>, 2010
- Geen taboes.marokko.nl*, Marokko Media& Rutgers Nisso Groep. 2009
- Identiteit en relaties bij Marokkaanse meisjes, Nicis Institute,
www.nicis.nl/kenniscentrum/binaries/kiem/bulk/praktijk/2006/3/onorthodox.pdfk, 2005
- Veen, E. van, *Nazmiye Oral*,
www.volkskrant.nl/archief_gratis/article1196546.ece/Nazmiye_Oral, 2009
- Marlet, G., *Vaders wil is wet, hoe dan ook*,
www.trouw.nl/krantenarchief/1999/09/01/2408859/Vaders_wil_is_wet__hoe_dan_ook.html,
 1999
- Nomad, *De Imazighen*. <http://www.amazigh.nl/educatief/lees.php?gid=132>, 2000-2010
- Pinto, *David Pinto en het ICI, een geheel nieuwe en brede benadering van verschillen*.
 www.davidpinto.nl., 2008
- Seumeren I, *De mythe ontkracht*, www.mytheontkracht.nl., 2009
- Ketner, S.L., *Identity strategies among Adolescent girls of Morrocan Descent in the Netherlands*. www.sciencedirect.com/Journal of Adolescence, 2008
- Mooij, T., *In het huis van mijn vader door Fatima Jebli Ouazzani*. www.filmkrant.nl;
<http://www.filmkrant.nl/av/org/filmkran/archief/fk184/ouazzani.html>: nr. 184 uit de
 Filmkrant, 1997
- Vermeirsch, C., *Integratieve Psychologie, definitie van seksualiteit*, 2006
- Youth for Christ NL, www.yfc.nl/overyfc.html, 2008
- Youth for Christ International, www.yfci.org/yfci/2007
- Zouf, M., www.youtube.com/watch?v=kajgPXP9E4M&feature=related, 2010

Documentaires/Films

Mc Seks en de pornoficatie van Nederland, Netwerk, 17 november 2008

Yasmin. One woman, two lives, Glenaan, K. (2005).

40 dagen zonder seks: wat blijft er dan nog over? (EO), 2008

Oldenkamp, S. (2008), *Infoboekje bij DVD, 40 dagen zonder seks/ God en seks*, (Hilversum: Evangelische omroep)

BIJLAGE 1: Gespreksvragen over seksualiteit

Op sociaal gebied:

-Kun je verklaren waarom de broer van een meisje zich gedraagt als een 'machocipier' (hij houdt zijn zus(sen) continue in de gaten) en tegelijkertijd meewerkt aan een stiekeme 'date' (tot een bepaalde grens)?

-Wat heb je zelf ervaren van bovenstaande ongelijke machtsverhoudingen? Hoe ging je ermee om?

-Hoe voorkom je dat je, wanneer de meiden bovenstaande problemen bespreken op de club, vervalt in etnocentrisch gedrag? Anders gezegd: Hoe voorkom je dat je de meiden laat merken dat het vreemd, raar en niet Nederlands is, om je door je broer te laten bewaken en controleren?

Kan de doelstelling¹⁰³, 'de meiden hebben kennis van en vaardigheden op het gebied van vriendschappen en intimiteit', nog worden gehaald gezien in het licht van het taboe op vriendschap en intimiteit binnen de Marokkaanse cultuur?

-Hoe leer je ze een gezonde omgang met mannen binnen hun cultuur, die omgang met mannen verbiedt? En wanneer de meiden zelf kiezen voor een gescheiden leven van mannen?

-Kun je uitleggen waarom de meiden geen eigen keuzes maken?

-Hoe zorg je dat meiden leren hun eigen verantwoordelijkheid te nemen, hun eigen mening te vormen en uiten, als ze van huis uit mee krijgen dat ze niet voor zichzelf verantwoordelijk kunnen en mogen zijn?

-Hoe bereik je dat de Marokkaanse meiden zich bewust worden van hun sociale context?

-Een relatie aangaan is voor Marokkaanse meiden niet mogelijk, mits zij zullen gaan trouwen binnen zeer korte tijd. Open de discussie over hoe het is om iemand te trouwen, die je eigenlijk nauwelijks kent. Pleit voor hechte vriendschap, (in contact komen met mannen en op de juiste manier leren kennen) waarin je elkaar leert kennen binnen vriendengroepen (dan zijn er altijd getuigen bij; moet volgens de koran) en waar meiden kunnen leren dat vriendschap en intimiteit twee heel verschillende zaken zijn, die ze goed uit elkaar kunnen houden. Vriendschap zonder romantiek en intimiteit. Dat geestelijke eenheid veel belangrijker is in eerste instantie dan lichamelijke eenheid.

---

¹⁰³ blz. 18 Methodiekbeschrijving 'Superwoman'

Op psychisch gebied:

-Wie of wat bepaalt de identiteit van Marokkaanse meiden? Hoe geef je de meiden de ruimte om hun eigen identiteit te bepalen?

-Hoe betrek je de problemen met hun dubbele identiteit en hun dubbel leven in de methodiek? Denk aan de psychische problemen; hoe zorg je dat de meiden een gezond gevoel van eigenwaarde, zelfvertrouwen en een positief zelfbeeld krijgen ivm hun culturele en religieuze achtergrond?

Op lichamelijk gebied:

-Hoe komt het dat Marokkaanse meiden het op één na hoogste abortuscijfer op hun naam hebben staan ten opzichte van andere nationaliteiten en waarom is het voor de meiden soms 'makkelijker' om een abortus te laten plegen¹⁰⁴?

-Hoe ga je om met de schuldgevoelens van de meiden, die vaak zwaar op ze kunnen drukken wanneer ze al seksueel actief zijn geweest?

-Hoe voorkom je dat je gaat (ver)oordelen?

- Hoe kun je de meiden leren verantwoording te nemen voor hun eigen lijf en leven en hun grenzen te bewaken, wanneer ze thuis meekrijgen dat ze volgzzaam moeten zijn?

-Hoe zou je de seksuele voorlichting kunnen verbeteren, zodat deze meer past bij hun cultuur? Zie ook het aanbevolen boek van F. Benkaddour op pagina 74.

-Wat is een gezond beeld van seksualiteit binnen onze christelijke cultuur en hoe sluit je aan bij de Marokkaanse cultuur?

-Wat is jouw visie op seksualiteit en vind je dat YfC Nederland een visie op seksualiteit zou moeten ontwikkelen?

Hoe denk je over het ontwikkelingsthema over seksualiteit¹⁰⁵ dat luidt als volgt: 'uiten van eigen seksualiteit en genieten van fysiek contact met anderen?'

-Wat zijn de opvattingen over seksualiteit van andere jongerencoaches, je collega's? Is er consensus voor een visie op seksualiteit?

---

¹⁰⁴ (Benkaddour, 2010, Abortus onder schooltijd, p. 132-133)

¹⁰⁵ (YfC, 2009, Methodiekbeschrijving voor meidenwerk, p.7)

Op geestelijk gebied:

-Hoe ga je ermee om als de hulpvraag in conflict is met je eigen opvattingen over vrouwen, zelfbeschikking en seksualiteit?

-Ben je het eens of oneens met de volgende stelling: 'Meewerken is meegaan met de leugen en het in stand houden van een mythe?.'

-Hoe ondersteun je de meiden in hun geloofsbeleving, zonder je eigen geloof te verloochenen?

Vragen over omgaan met culturele verschillen:

-Hoe kun je ervoor zorgen dat je verbinding houdt en blijft houden met de meiden?

-Kun je de voorkeur voor mannelijke sporten verklaren?

-Beluister het pro-hoofddoek lied en reageer er eens op. Wat vind je ervan? Betrap je jezelf op weerstand of kun je begrip opbrengen voor dit lied?

-Waarom maken moslima's een pro-hoofddoeklied?

-Hoe reageer je als de meiden vragen wat je van dit lied vindt?

We hebben te maken met de Nederlandse cultuur en de Marokkaanse cultuur, maar ook met verschillende religies en hun (sub)culturen, zoals de christelijke en moslimcultuur in al zijn diversiteit.

-Hoe kun je ervoor zorgen dat je de horizon van de meiden breder maakt dan de Marokkaanse gemeenschap? Bedenk hoe je hen voor de Nederlandse (dus ook hun eigen) cultuur zou kunnen prikkelen en stimuleren.

-Bedenk ook hoe je de meiden kan stimuleren en prikkelen om zich te verdiepen in hun eigen cultuur en afkomst en om daar trots op te zijn.

-Hoe ga je om met wantrouwen naar Nederlanders in het algemeen en jij in het bijzonder?

Casus: er komt een boze broer de meidenclub binnen, die van plan is om zijn zus aan de haren mee naar buiten te slepen. Hoe kun je dan het beste reageren?

BIJLAGE 2: Vragenlijst Interviews

Interviewvragen

Openingsvraag: Intro

Naam, leeftijd, opleiding.

Waar ben je geboren?

Heb je broers en zussen?

Wat is het geboorteland van je ouders?

Wat doe je graag in je vrije tijd?

Welk vriendinnen heb je ? Zijn ze ook Marokkaans?

Sociaal:

Stelling:

- 1) Je zegt ja tegen je ouders ook als je het niet met ze eens bent. Dat is respect.
- 2) Je moet je ouders de waarheid zeggen, ook als dat niet leuk voor ze is. Dat is respect.

Seksualiteit:

Stelling:

- 1) Ik praat met mijn ouders niet over seksualiteit en mijn relaties en wat ik daar allemaal mee doe. Met wie praat je over seksualiteit? En de vragen die je hebt over seksualiteit?
- 2) Laat mij maar ontmaagd worden door een Nederlander, want dan ontloop ik de mogelijkheid tot praatjes.
- 3) Ik maak zelf wel uit of ik maagd blijf tot mijn huwelijk.
- 4) Als een meisje een laag t-shirt aan heeft of over seks praat, is ze een hoer. Dan mag je als jongen eigenlijk alles doen.
- 5) Een net meisje kan in een bikini op het strand zitten en over seks praten en tegelijkertijd een net meisje blijven. Wat herken je het meest?
- 6) Een jongen hoort niet alleen te zijn in een ruimte waar ook een meisje is.

- 7) Een jongen hoort niet alleen te zijn in een ruimte waar ook een meisje is.
- 8) Ik heb Marokkaanse meisjes horen zeggen dat ze het moeilijk vinden om op een gewone manier met jongens om te gaan zoals Nederlandse meisjes doen, want dan worden ze door de jongens en door de Marokkaanse gemeenschap gezien als hoer, herken jij dat ook?

Identiteit:

Stelling:

- 1) Omdat ik een moslim ben gedraag ik me anders dan anderen. Anders dan bijv. Nederlandse leeftijdgenoten.
- 2) Thuis ben ik Marokkaans en buiten ben ik Nederlander.
- 3) Rapper Ali B: Ik ben net zo goed Nederlander als Marokkaan. Ik heb Marokkaanse ouders, geboren en getogen in Almere en mijn roots liggen in Marokko, dat heeft mij gemaakt tot wat ik ben. Wat vind je van zijn uitspraak?

Geestelijk:

Wat is het belangrijkste in jouw leven?

Geloof je in Allah?

Ga je wel eens naar een moskee?

Bid je wel eens?

Wat betekent het geloof voor jou? Is het belangrijk?

Waarom draag je (g)een hoofddoek?

BIJLAGE 3: Problemen op het gebied van seksualiteit bij Marokkaanse meiden; twee levens en het maagdelijkheidsdilemma

Problemen die in het algemeen worden gerelateerd aan seksualiteit, zoals een ongeplande zwangerschap of een seksueel overdraagbare aandoening komen bij alle meisjes van welke etniciteit dan ook voor. Het gaat mij hier specifiek om de problemen die zich vaak bij islamitische, dus ook Marokkaanse meisjes voordoen.

De echte problemen bij deze meisjes beginnen vaak pas vanaf de menarche (1^e menstruatie). Tot dan toe verschillen hun levens niet zo heel veel met Marokkaanse jongens of met autochtone meisjes van die leeftijd. Geslachtsrijpheid betekent een flinke inperking en verandering van de sociale, psychische, lichamelijke en geestelijke vrijheid bij Marokkaanse meisjes. Een voorbeeld:

In een videofilmje van de NMO¹⁰⁶ (Nederlandse Moslim Omroep) zie je hoe de 12-jarige Hilal uitgebreid de tijd neemt om haar haren te doen voor de spiegel. Ze kletst met vriendinnen over hoe zij haar haren kapt voor een feestje. Uit haar uitspraak “Gel is mijn levensmiddel”, blijkt hoe belangrijk haar lange, donkere haardos voor haar is. Met liefde doet ze elke dag iets anders met haar haren. Daarna zie je haar voor het eerst oefenen met een hoofddoek en worstelen met verschillende shawls en manieren van omknopen en met haar dilemma. “Als ik een hoofddoek op heb, zie ik er oma-achtig uit, ik vind het helemaal niet mooi! ... Ik vind het wel jammer, ik vond het wel leuk om elke keer mijn haar te doen, enzo.... Maar ik doe het voor mijn geloof, als je echt denkt dit is mijn geloof, ik wil het, dan denk ik ook niet dat je echt verdrietig gaat worden. Als je in de puberteit komt, is dit best wel een grote stap om nemen. Maar het moet eenmaal in je leven een keer gebeuren! ...In de zomervakantie ga ik beginnen, alvast wennen en daarna ga ik gewoon met een hoofddoek naar school.”

Ook haar moeder begon met het dragen van een hoofddoek op haar twaalfde toen ze naar de middelbare school ging. “Waarom moet ik een hoofddoek dragen?”, vraagt Hilal aan haar moeder. “Omdat het moet ons het geloof en het is verplicht!”

Hoe legt ze dit uit aan haar vriendinnen, die haar nog nooit met een hoofddoek hebben gezien? Als haar vriendinnen het mooi vinden staan, reageert Hilal zichtbaar opgelucht. Tegen hen zegt ze dat ze een hoofddoek draagt, omdat je dan niet aantrekkelijk bent voor mannen, want mannen doen allemaal gekke dingen. Wanneer haar vriendinnen vragen waarom mannen dan hun hoofd niet hoeven te bedekken, pareert ze dat met “vrouwen zijn nu eenmaal aantrekkelijker dan mannen!”

---

¹⁰⁶ (De haren van Hilal, 2009)

Dit filmpje toont de dilemma's waarmee Hilal moet omgaan en het verschil tussen de twee werelden, waarin Hilal leeft. Thuis voelt zich helemaal Turks, ze eten Turks eten etc. Maar buiten de deur is zij helemaal Nederlands. Terwijl zij een hoofddoek moet gaan dragen, bewondert zij ondertussen samen met een vriendin celebrities in tijdschriften, die korte, strakke rokjes dragen. Haar vriendinnen vinden het maar niks dat ze niet mee mag zwemmen. Ook dat weerstaat ze moedig, ze vindt het best leuk en vooral heel gezellig om met alleen maar meiden te zwemmen.

Hilal legt zich er vrij makkelijk bij neer, maar ik heb deze citaten gekozen omdat het zo goed laat zien, dat er een heel nieuwe wereld opengaat, zodra een Marokkaans (moslim) meisje vrouw wordt. Het is niet alleen het verplicht dragen van de hoofddoek, dat overigens niet voor alle moslimmeisjes geldt, maar talloze andere ge- en verboden komen plotseling op de jonge meisjes af. Ook is goed zichtbaar hoe Hilal zich probeert te handhaven in twee werelden.

Twee levens leiden

Zoals we in het voorbeeld van Hilal al hebben gelezen kenmerkt het leven van een Marokkaans meisje (moslimmeisje) zich door het hebben van een dubbele identiteit met verschillende (en tegenstrijdige) waarden en normen binnen deze duo-identiteiten. Het leven in twee werelden (Nederlands/Marokkaans) wordt als probleem ervaren of verergert de problemen.

In het nieuwe boek puberbrein¹⁰⁷ wordt duidelijk omschreven hoe lastig het is voor allochtone jongeren om in twee werelden te leven. Het voorbeeld wordt gegeven van een allochtoon meisje, dat het goed doet op het vwo, hoge cijfers haalt, fan is van csi en straks wil gaan studeren in Amsterdam. Zij ziet het al helemaal voor zich, maar thuis erover vertellen durft ze nog niet aan. Zij weet nu al wat haar ouders vinden van de dagelijkse treinrit naar Amsterdam, om nog maar te zwijgen over op kamers gaan wonen in deze stad. Zij worstelt met dit probleem. Nelis en van Sark pleiten ervoor te discussiëren over de onderliggende waarden van het uiterlijk gedrag zelf, in plaats van enkel over wat zichtbaar is, zoals het dragen van een hoofddoek, handen geven, etc. Wat zijn precies die waarden en normen die dit gedrag en overtuigingen sturen?

Twee levens leiden bestaat uit een buiten en een binnenkant. De buitenkant past zich aan op het gedrag, de voorschriften, het spelen van dubbelrollen, aanpassen aan beide culturen. In de film Yasmin¹⁰⁸ wordt schrijnend zichtbaar en pijnlijk duidelijk hoe het is voor vrouwen om in twee werelden te moeten leven. Yasmin is een sterke en verwesterde vrouw met een goede baan, wonend in Engeland, maar ook in haar eigen traditionele cultuur. Je ziet haar in de film constant wisselen van personage, in de auto trekt ze haar skinny jeans en t-shirt aan op weg

---

¹⁰⁷ (Sark, 2009, pp. 188-207)

¹⁰⁸ (Gleenaan, Yasmin, one woman, two lives, 2005)

naar haar werk en op de terugweg andersom, haar djellaba maakt haar weer compleet moslim om terug thuis te kunnen keren. Haar zoektocht naar haar identiteit is zichtbaar en bijna tastbaar. Binnenin haar leven de 2 culturen met hun kernen van waarden en normen.

Het maagdelijkheidsdilemma

Het dilemma voor Marokkaanse meisjes ten aanzien van maagdelijkheid is, dat zij zich geconfronteerd zien met een Nederlandse (individualistische) ik- cultuur, dat de koppeling tussen seksualiteit en voortplanting binnen de grenzen van het huwelijk, heeft verbroken (seksuele revolutie). Tegenover hun Marokkaanse (collectivistische, wij) cultuur, waar deze koppeling (tussen seksualiteit en voortplanting binnen een huwelijk) nog vrijwel in tact is. Maagdelijkheid vloeit automatisch voort en is gekoppeld aan een collectivistische cultuur.

De mythe van het maagdenvlies¹⁰⁹

Dat het maagdenvlies een mythe is, is inmiddels wel bewezen. Het maagdenvlies blijkt niet zoals veel meisjes denken een dun vliesje te zijn, waar alleen menstruatiebloed doorheen komt en dat door penetratie kan worden doorbroken, dat met bloedverlies gepaard gaat. Volgens gynaecologe Obdeijn- van Welij is het slechts een randje weefsel, dat als een soort kraagje (rand, ribbeltje) achter de ingang van de schede zit. Bovendien heeft ook niet elk meisje dit maagdenvlies en kan het volgroeide maagdenvlies na het vijftiende of zestiende levensjaar al niet meer worden beschadigd. Dus als er al een bloeding plaats vind na de geslachtsgemeenschap dan heeft dit bijna altijd te maken met verkramping.

Benkaddour¹¹⁰ verandert het woord 'maagdenvlies' in 'maagdenrand'. Dit is een correctere benaming. Tevens geeft ze informatie over de kleur (vleeskleurig, roze), de structuur (varieert van geribbeld tot glad), de plaats (niet direct vooraan het begin van de schede) van het randje. Ook ziet de rand er bij elke vrouw anders uit, is dus uniek voor de persoon en kan dik of dun zijn. De rand is soepel en sluit de vagina niet af. Dit boekje¹¹¹ is dan ook zeer aan te bevelen aan Marokkaanse meiden.

---

¹⁰⁹ (R.Azough, 2007, p. 23)

¹¹⁰ Benkaddour, 2010, p. 115

¹¹¹ Voor meer informatie, zie werkboek p. 74

BIJLAGE 4: Problemen op het gebied van seksualiteit bij Marokkaanse meiden; Gezinsconflicten en seks voor het huwelijk

Andere gezinsconflicten¹¹² als gevolg van dubbele identiteit:

- Meisjes willen doorleren, maar de ouders keuren dit niet goed, vaak gaat dit samen met conflicten over het uitvoeren van huishoudelijke taken. Of meisjes spijbelen op hun huidige school.
- Ongehuwd zwanger zijn.
- Wanneer meisjes problemen hebben thuis en weglopen wordt het probleem verergert, omdat dit eerverlies oplevert. Eerverlies voor de ouders en dus ook de dochter. Met weglopen kunnen zij hun maagdelijkheid verliezen en daarmee hun kansen op een huwelijk. Tegenover hulpverlening staan ouders vaak wantrouwig, omdat ze bang zijn dat deze hen nog verder van hun dochter zullen vervreemden. Hulpverleners moedigen meisjes met problemen aan om op kamers te gaan wonen, terwijl ouders daar ook om bovengenoemde regels op tegen zijn.
- Ruzie over een weigering van het meisje om mee te gaan naar Marokko op vakantie. Zij weigert uit angst voor achterlating in Marokko¹¹³.

Seks voor het huwelijk

Volgens Nabben¹¹⁴ staat met stip op nummer één van de meest heikele onderwerpen voor Marokkaanse jongeren: seks (vooral seks vòòr het huwelijk). Allochtone jongeren die met hun ouders hierover van mening verschillen, kunnen over dit onderwerp meestal moeilijk met hun ouders praten. Per definitie is seks in allochtone kringen (Marokkaans en Turkse) een zeer gevoelig en beladen onderwerp. Verder scoren op de lijst van heikele onderwerpen ook flirten, relaties, huwelijk¹¹⁵ hoog. Flirten en daten komt veelvuldig voor, maar voor meisjes is dat in het geheim, want het wordt niet geaccepteerd binnen de Marokkaanse gemeenschap en dus ook niet door de ouders. Daar komt nog de enorme sociale controle bovenop. Slimme meiden weten dat te ontduiken door vooral te daten in een andere stad of buurt. Het blijft link, want een meisje dat veel dates heeft gehad is per definitie een 'slecht' meisje. Ook internet en de mobiele telefoon zijn een uitkomst voor Marokkaanse meiden om op die manier toch te

---

¹¹² Hier worden problemen opgesomd van jongens en meisjes, die door verschillende onderzoekers zijn genoemd. Onderzoekers als (citaat p. 72) *Bartelink, 1994; Brouwer, 1997; Brouwer e.a. 1992; Eldering, 2002; Eldering& Knorth, 1998; Van der Hoek& Kret, 1992; Pels, 1998; Simsek& Van Loggem, 1992; Sterman, 1996; Werdmolder, 1990*. In het belang van mijn onderzoek heb ik alleen de onderwerpen met meisjes binnen de gezinsconflicten gebruikt. (Kromhout, 2002, p. 72)

¹¹³ (Kromhout, 2002, p. 101)

¹¹⁴ (Nabben, 2006, pp. 92, 84-86)

¹¹⁵ (Nabben, 2006, pp. 96-115)

kunnen flirten en daten, zonder dat hun ouders er iets van merken, dit vergroot hun vrijheid. Maar deze vrijheid is betrekkelijk. Door het verbod op een vaste relatie voor het huwelijk bestaat de indruk dat het ook inderdaad niet veel voorkomt. De angst om gezien te worden en daardoor de eer van haar familie aan te tasten en te beschadigen, is voor de meeste meiden groter dan de liefde en de lust. Als het al gebeurt vindt het in het geniep plaats. Ook in dit onderzoek wordt het belang van maagd zijn onderstreept. Zowel jongens als meisjes vinden maagd zijn voor het huwelijk heel belangrijk. Voor jongens geldt dat niet voor zichzelf, maar wel voor het meisje waar hij uiteindelijk mee zal trouwen. Hij zit niet te wachten op een meisje dat met verschillende mannen het bed gedeeld heeft. Voor meisjes geldt maagdelijkheid als de belangrijkste norm voor het huwelijk.

BIJLAGE 5: Eer als rode draad door de Marokkaanse cultuur

Respect tonen is handhaven van eer

Over seksualiteit praten is moeilijk volgens van der Werf¹¹⁶. Moeder en dochter kunnen dit onderwerp mijden uit respect. Wat houdt dat respect dan precies in? Respect heeft in de Marokkaanse cultuur alles te maken met eer. Je geeft respect aan je ouders als je de code waarmee respect wordt uitgedrukt hanteert. Bijvoorbeeld: dat je als dochter de ogen neerslaat tegenover je ouders (hogergeplaatste). Respect tonen is tevens het handhaven van eer. Wat eer precies is in een Mediterrane cultuur als de Marokkaanse legt van der Werf als volgt uit:

“De eer is de waarde van een persoon in zijn of haar positie in eigen ogen, maar vooral ook in de ogen van de samenleving. Het maakt aanspraak op status, op erkenning daarvan, op respect door de samenleving.”¹¹⁷

Het handhaven van deze eer heeft in de Marokkaanse cultuur een hoge prioriteit en wordt bepaald door het zich houden aan *regels*, door *macht* (economische positie) en *seksuele zuiverheid van de vrouwen*(moeder, zus, dochter, vrouw). Eer heeft dus alles te maken met de positie in een relatie. Je ontvangt de eer (status) en krijgt de eer (respect) die je toekomt volgens je positie. In de traditionele Marokkaanse gemeenschap heerst de gezinshiërarchie, waarbij de man het hoofd van de familie is en zijn eer hangt weer af van het gedrag van zijn vrouw. De vrouw dient het gezag van de man te erkennen en zijn eer in het openbaar niet aan te tasten. Binnen het huwelijk zijn maagdelijkheid en vruchtbaarheid belangrijke waarden. Maagdelijkheid is de garantie voor de man, dat er geen andere kinderen in het spel zijn. Als dochter hou je je aan de regels (status), dus niet omgaan met jongens en maagd blijven tot je huwelijk. Wanneer dit lukt en dat heeft voornamelijk te maken met zichtbaar gedrag, dus het meisje heeft zich niet zichtbaar met jongens bezig gehouden en heeft geen vriendje gehad, dan krijgt zij het respect. Zij heeft immers haar familie niet in opspraak gebracht! Wanneer zij door haar gedrag de familie wel in opspraak zou kunnen brengen, dan wordt er direct bedreigd met ‘schande’. Dit middel reguleert het gedrag van jongeren meer en beter dan internalisering van regels. Schande is een enorme aantasting van de eer van de ouders en de familie. Wanneer dit onverhoopt toch gebeurt dan zal de man moeten reageren, anders wordt hij door de gemeenschap gezien als een lafaard en wordt zijn status blijvend verlaagd. De sociale controle op het handhaven van regels is vaak in het land van herkomst (Marokko) veel minder streng dan hier in Nederland. Door roddel en het in de gaten gehouden worden door de Marokkaanse gemeenschap worden veel meisjes in hun bewegingsvrijheid beperkt.

---

¹¹⁶ (Werf, Allochtonen, een inleiding in de multiculturele samenleving, 1998, p. 111)

¹¹⁷ (Werf, Allochtonen, een inleiding in de multiculturele samenleving, p. 105)

In de opvoeding is de belangrijkste pijler het aanleren van positioneel gedrag. Dat betekent dat een dochter haar positie weet in familierelatie en dat zij zichzelf en haar ouders niet te schande maakt en zich aan de regels houdt. Alles wat *haram* is dient te worden gemeden. Haram staat voor verboden, onzuiver. Voor meisjes is seks voor het huwelijk 'haram'. Om daarvan zeker te zijn is maagdelijkheid een eis. Deze eis weegt zo zwaar dat er vanaf de leeftijd waarop het meisje haar eerste menstruatie zal krijgen, begeleiding meegaat zodra het meisje zich op straat begeeft en dat zij zo veel mogelijk binnen wordt gehouden.

Bartels¹¹⁸ roept de vraag op waarom de waarde van een meisje wordt gekoppeld aan haar maagdelijkheid en waarom er zoveel publiciteit wordt gegeven aan ontmaagding. Zeker gezien de taboes die rond thema's als seksualiteit en maagdelijkheid hangen. Bartels concludeert dat deze ophef alles te maken heeft met de publieke sfeer van het huwelijk. Er is een bestaan van een nieuwe relatie, die tussen man en vrouw, maar de aard van die relatie bestaat vooral tussen de familie van de man en de vrouw. Door een huwelijk ontstaan er familiebanden tussen twee families. De schakel tussen beide families is de vrouw, zij trekt bij de familie van de man in. Beide families ontvangen de meeste eer en aanzien, wanneer de bruid *rein* (maagd) is. De bruidschat is ook veel groter, er wordt minder betaald voor al gescheiden vrouwen of weduwen. Het schenken van de dochter is als het schenken van de eer van de familie. Dit wordt ook wel *hiba* van het meisje genoemd, *hiba* betekent geschenk, beloning. Maar *hiba* betekent tevens vrouw worden, dus ontmaagd. Bartels geeft aan dat juist *het feit dat de eer van de familie gekoppeld is aan maagdelijkheid, dit dus wel feitelijk en extern gecontroleerd moet worden, immers een moreel beoordelingscriterium zou impliceren dat het meisje een eigen vrije wil heeft en die heeft zij niet*. Haar man bepaald wat wel en niet kan en is volledig verantwoordelijk. Een meisje dat nog geen enkele ervaring heeft met geslachtsgemeenschap is geen geldig bewijs. Het enige bewijs dat geldt is het feitelijke bewijs dat extern, dus buiten het lichaam en de wil van het meisje om, gegeven kan worden.

Zodra een meisje haar eerste menstruatie heeft gehad, wordt zij niet alleen gezien als potentiële moeder, maar ook beschouwd als een vrouw met een lichamelijke en seksuele beleving. Dat strookt niet met de beleving van de gemeenschap die het meisje niet als een meetellend individu beschouwd, maar als schakel tussen families. Hoe eerder ze uitgehuwelijkt wordt, hoe kleiner de kans op het verlies van haar maagdelijkheid en dus schending van familie-eer.

Ook de aard van de seksuele relatie komt door het huwelijk tussen twee groepen in een heel ander daglicht te staan. De seksualiteit tussen man en vrouw heeft niet voor beiden dezelfde betekenis, nl. het hebben van geslachtsgemeenschap en samen genieten van een seksuele relatie. De man heeft een seksuele relatie, bij hem gaat het nu juist om de seksuele daad, de

---

¹¹⁸(Bartels, 1993, pp. 123-124)

prestatie (beter gezegd: penetratie) als teken van mannelijkheid. Voor de vrouw geldt eerder het bewijzen van haar *niet-seksualiteit*, daarmee toont zij haar eerbaarheid en kuisheid. Bartels vindt dat juist door het publiek maken van dit ontmaagdingritueel de taboes rond vrouwelijke seksualiteit benadrukt worden. Maar een taboe op vrouwelijke seksualiteit lijkt zo onlogisch omdat je vrouwelijke seksualiteit voor het moederschap juist nodig hebt!¹¹⁹

---

¹¹⁹ Voor het taboe op vrouwelijke seksualiteit, zie werkboek p. 27, 28

BIJLAGE 6: Seksualiteit in de vroeg- christelijke traditie; Seks binnen de veilige grenzen van het huwelijk, uitiem terrein om uitiem te genieten

Seksualiteit in de vroeg- christelijke traditie¹²⁰

Seksualiteit verstoort de morele orde en dient door de moraal eronder te worden gehouden; taboe is daarom noodzakelijk, om te voorkomen dat men ten onder gaat aan seksueel geweld en uitbuiting en als zodanig de humaniteit te bewaken.

Tertullianus was degene die vrouwen zag als verleidelijke Eva's en seks met hen was 'de poort naar de hel'. Hij had een hekel aan vrouwelijke seksualiteit en van Origenes is bekend dat hij, om zich te kunnen onthouden van seksuele geslachtsdrift, naar aanleiding van Matt. 19: 12 over 'eunuchen', zich heeft laten castreren.

Ook Augustinus is van mening dat de geslachtsdrift de morele orde verstoort. De seksuele drift moest worden teruggebracht tot het zorgen voor nageslacht. Manenschijn toont aan dat Augustinus (Augustinus, In de stad van God XIV, 15-28, Manenschijn, 1998, p.242) de seksuele lust erkende en ervoer als een niet door iets anders te overtreffen genot. Maar dit was iets van na de zondeval en dus was lust niet wenselijk, sterker nog, het was beter dat de seksuele daad bepaald werd door de wil 'voluntas' dan door de lust 'libido'. Dat mannen hier niet toe in staat zijn is voor Augustinus duidelijk, de regerende wil is immers na de zondeval verloren gegaan.

Kant heeft het in de ethiek ook moeilijk met seksualiteit; het mocht, mits in toom gehouden door de 'rede', en binnen de context van heteroseksuele monogamie. Je kunt niet op bevel van iemand houden, maar wel op bevel je morele plicht doen is een van zijn stellingen. Deze plicht ziet hij als 'praktische liefde, waarin voor hartstocht en wederzijdse afhankelijkheid geen plaats is, dat zou de morele orde immers verstoren.

Volgens Freud beginnen religie en moraal daar waar de seksualiteit in bedwang moet worden gehouden. Bij Freud staat net als bij Augustinus het ik 'ego' op gespannen voet met het id 'libido' en superego 'moraal'. Freud ziet echter het libido als een veel groter en gevaarlijke macht, die van oorsprong geneigd is tot allerlei perversiteiten, waarbij incest, het kind wil seks met de moeder, een gegeven is. Twee bijna gelijkwaardige modellen maar wel met het verschil dat de visie op wie het gezag heeft over de moraal verschillend is. Augustinus heeft God als hoogste gezagsorgaan en Freud de samenleving, want zij vertelt ons wat zij van ons eist. Bevrijding van lust is volgens Augustinus mogelijk door bevrijding in Christus, volgens Freud door een therapeut.

---

¹²⁰ (Manenschijn, 1998, pp. 237-273)

Het gemeenschappelijke thema van deze mannen is dat de vrije wil van zowel mannen als vrouwen niet in staat blijkt de seksuele lust te bedwingen. Dit thema waarin seks als taboe er dus voor zorgt (zal zorgen) dat de seksuele lust wordt bedwongen zie ik ook terug in de moslimgemeenschap.

Traditiegetrouw worden de beiden seksen als elkaars 'tegenover' gezien in plaats van elkaars gelijke. Het mannelijk lichaam als gegeven, het vrouwelijke als geconstrueerd. Geest tegenover lichaam, superioriteit tegenover inferioriteit. Dat dit laatste lichamelijk aan te tonen is bij de vrouw, bewijst haar menstruatie vanwege het bloedverlies. Deze verschillen in waardering van lichamelijkeheid is de uitdrukking voor de verschillen in macht en positie. De vrouw komt duidelijk op de 2^e plaats in de maatschappelijke hiërarchie.

Gaandeweg in de kerkgeschiedenis zien we de opvattingen over seksualiteit strenger worden. Waar Augustinus open is, wordt de visie op seks kuiser en preuts. De officiële kerkelijke moraal is de huwelijksmoraal. Na de Reformatie wordt het er door Calvijn niet veel beter op. Weliswaar wordt het celibaat afgewezen en vrijwillige onthouding wordt niet als een prestatie gezien, en de seks is minder gericht op de voortplanting dan binnen het Roomse leven, maar zeker niet minder preuts. Dit komt volgens Manenschijn ook door Calvijn, die het huwelijk reduceert tot een manier om hoererij te voorkomen. Calvijn baseert zich hier op de tekst van Paulus; dat het beter is om te huwen, dan te branden van begeerte (1 Kor. 7: 9) Hoewel het huwelijk door Calvijn positief werd gewaardeerd, was het daarmee ook meteen ingekaderd in kleinburgerlijke preutsheid. Echtscheiding binnen de reformatie was echter wel mogelijk, wat langzaam maar zeker zorgt voor de verschuiving van het huwelijk als puur een legale verbintenis, naar een huwelijk uit liefde. Huwelijk met als pijlers liefde en trouw. Seksuele lust was niet langer een gevaar, maar mocht binnen het huwelijk voluit beleefd en genoten worden als waardig en volledig onderdeel van de liefde tussen man en vrouw. Liefde en genegenheid kon tot uiting gebracht worden in de seksualiteit.

Seks binnen de veilige grenzen van het huwelijk, ultiem terrein voor het ultieme genot

Augustinus bracht de seksuele begeerte van mensen, als gevolg van heftige seksuele verlangens, in direct verband met de erfzonde. Tevens constateert hij een fundamentele ambivalentie van seksualiteit. Een diep gekoesterd verlangen naar het volmaakte genieten tegenover het besef dat we door ons tekortschieten die genieting nooit volmaakt zullen krijgen. Met andere woorden: het besef dat er een soort paradijselijk verlangen in ons binnenste weet heeft van de ultieme seksuele ervaring, waarbij je tegelijkertijd weet dat dit paradijs in ons onvolmaakte bestaan, met gebroken mensen, er nooit zal zijn. De seksuele ervaring hoe ultiem ook is immers altijd kortstondig, tijdelijk en voorlopig.

Een argument voor deze interpretatie van Augustinus is dat hij het verlangen naar intense gelukzaligheid, interpreteert als het ontwaken van het Godsbesef. Gelukzalig leven is volgens Augustinus het aanschouwen van God en naastenliefde, dat volkomen gelukkig maakt. Verder maakt hij onderscheidt tussen genieten van en gebruik maken van. Genieten van kan alleen maar als hoogste goed met God zijn, dat is de ultieme gelukzaligheid. Mensen mogen van Hem genieten maar zullen nooit gebruik van Hem kunnen maken. Gebruik maken we van aardse zaken, maar die kunnen en zullen door de zondeval nooit optimaal en in de opperste gelukzaligheid genoten worden. Daarmee ziet Augustinus seksualiteit als iets volkomen aards en houdt het gescheiden van het volmaakte God aanschouwen. Immers van seks kan iedereen genieten, maar wie heeft de ervaring dat hij is doorgedrongen tot de volmaakte omgang met God? Niemand toch?

Manenschijn houdt het erop dat Augustinus zich niet heeft vergist in de ambivalentie van seksualiteit, dat heeft hij ervaren en doorleeft en dat klopt. Maar waar Augustinus de seksuele begeerte als zondig beschouwd, ziet Manenschijn seksuele begeerte juist als een onvolmaakt verlangen naar het volmaakte! *Niet ingaan op het verbodene* dat lokt is goed, niet omdat het slecht is maar omdat het onbereikbaar is. We kunnen gebruik maken van, maar nooit volmaakt genieten. Even voor de goede orde, Manenschijn doelt met het verbodene dat lokt op incest en niet op seks voor het huwelijk. Toch denk ik dat ik er iets mee kan ook op het gebied van seksualiteit voor het huwelijk. Dan bedoel ik seks voor het huwelijk, iets wat wellicht verboden of niet echt handig is, lokt. Er niet op ingaan is goed, niet omdat het slecht is maar omdat het onbereikbaar is. Omdat seks door de huidige verseksualiseerde maatschappij wordt voorgesteld als iets dat leidt tot een gelukzalmakend leven. Alleen dan als je jezelf overgeeft aan seksuele lusten en promiscuïteit zul je het ultieme genieten ervaren als een soort levenslange metgezel. Daarbij heeft dit soort seksualiteit egocentrische trekken, het is vooral gericht op jezelf. Jij moet genieten, jij moet je grenzen aangeven, jij mag het beleven, wanneer jij er aan toe bent. Seks staat los van liefde en een relatie.

Dit is een leugen, die door Augustinus en door Manenschijn wordt ondersteunt, maar door de media, tv en films wordt getoond als het ware geluk. Alleen dan zul je gelukkig zijn. Maar juist als we de veilige grenzen die God aangegeven heeft binnen een trouwe en duurzame en dus veilige relatie als een huwelijk gehoorzamen en aanhouden, kan iets worden ervaren van het ultieme Genot. Dit genot is niet egocentrisch, maar is er voor elkaar en komt dichtbij liefde zoals God het bedoelde (1 Kor. 13).

Ik ben ervan overtuigd dat hier een kern van waarheid ligt, die pleit voor seks binnen het huwelijk. Wanneer we binnen een relatie beginnen met seks en niet met het leren kennen van elkaar, dan maken we puur gebruik van elkaar. De start heeft egoïstische trekken en zal vragen om meer, waardoor het elkaar echt leren kennen, door en door, onder spanning kan komen te

staan. Dit kan de duurzaamheid en trouw binnen een relatie op de lange duur aantasten. Andersom starten dus; eerst vriendschap en een duurzame relatie gebaseerd op trouw, dan pas je seksualiteit met elkaar beleven. Als we ervan uitgaan dat seksualiteit door God is uitgevonden, dan mogen we er ook van uitgaan, dat seksualiteit binnen de veiligheid van een relatie, waarin duidelijk voor elkaar is gekozen, ons iets laat zien, een glimp, van dit ultieme genot. Het ultieme kado van God voor twee mensen die van elkaar houden en voor elkaar kiezen.

Een gezond beeld van seksualiteit:

- Seks is Gods ontwerp.
- Seks in het huwelijk is een waarborg voor veiligheid en duurzaamheid.
- Seks en vruchtbaarheid, een kind heeft recht op ouders, die een stabiele relatie hebben.
- Seks en verleiding, alle principes uit de Bijbel zijn er op gericht jezelf, de ander en God te eren.
- Relaties aangaan, waarin vriendschap voorop staat en romantiek en intimiteit nog op zich laten wachten.

Antwoord op de casus uit Gespreksvragen

” Wat heeft je zusje geflikt, dat je zo boos wordt?” Dit is misschien niet de reactie die je voor ogen hebt, maar hij heeft wel het beste resultaat. Je laat zien dat je begrijpt wat er aan de hand kan zijn en dat je begrip hebt voor zijn situatie. Dit kan ervoor zorgen dat zijn woede koelt en hij aanspreekbaar wordt (en zijn zusje niets zal aandoen).